

OIKEUSLAITOSTYÖRYHMÄN ALUSTAVAT TOIMENPIDE- EHDOTUKSET

Sisällys

JOHDANTO	4
Työryhmän toimeksianto	4
Työryhmän kokoonpano	5
Työryhmän työskentely.....	5
Alatyöryhmien ehdotuksista	6
INLEDNING	9
Arbetsgruppens uppdrag	9
Arbetsgruppens sammansättning.....	10
Arbetsgruppens arbete	10
Underarbetsgruppernas förslag	12
ALATYÖRYHMÄ 1: RIKOLLISUUS JA RIKOSASIOIDEN KÄSITTELY SEKÄ RANGAISTUKSET JA NIIDEN TÄYTÄNTÖÖNPANO.....	14
TAVOITETILA.....	14
Rikosprosessi palveluna	14
Prosessilajin valinta.....	15
Rikosten seuraamusjärjestelmä.....	15
Sähköisten työmenetelmien ja digitalisaation kehittymisen huomioiminen.....	16
TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	17
Rikosprosessi palveluna	17
Prosessilajin valinta.....	19
Rikosten seuraamusjärjestelmä.....	22
Sähköisten työmenetelmien ja digitalisaation kehittymisen huomioiminen.....	23
ALATYÖRYHMÄ 2: SIVIILIASIOIDEN KÄSITTELY, SOVITTELU JA VAIHTOEHTOISET RIIDANRATKAISUKEINOT...25	
TAVOITETILA.....	25
Tuomioistuimen rooli pelkistetty.....	25
Tuomioistuin tehokas ja varteenotettava riidanratkaisupalvelujen tarjoaja ja asianosaiselle kokemus oikeudenmukaisuudesta	26
Teknologianeutraali ja tulevaisuuteen katsova sääntely mahdollistaa digitalisaation hyödyntämisen...26	
TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	27
Tuomioistuimen rooli pelkistetty.....	27
Tuomioistuin tehokas ja varteenotettava riidanratkaisupalvelujen tarjoaja	28
Asianosaiselle kokemus oikeudenmukaisuudesta	33
Teknologianeutraali ja tulevaisuuteen katsova sääntely mahdollistaa digitalisaation hyödyntämisen...34	
ALATYÖRYHMÄ 3: HALLINTO-OIKEUDELLISET ASIAT JA ERITYISTUOMIOISTUINASIAT	36
TAVOITETILA.....	36

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	37
Hallintotuomioistuinten toimintaedellytysten parantaminen	37
Digitalisaatiokehityksen hyödyntäminen	42
Markkinaoikeutta koskevan sääntelyn ja oikeudenkäyntimenettelyn kokonaistarkastelu	44
Työtuomioistuinta koskevan sääntelyn kokonaistarkastelu.....	45
Vakuutus-oikeutta koskevan sääntelyn ja sosiaaliturva-asioiden muutoksenhaun kokonaistarkastelu ..	45
ALATYÖRYHMÄ 4: OIKEUDELLINEN NEUVONTA JA AVUSTAMINEN	47
TAVOITETILA	48
Laadukkaiden oikeuspalveluiden toteutuminen monimutkaistuvassa ympäristössä	48
Aito asiakaslähtöisyys.....	49
Vastuullinen uudistuminen.....	49
TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	49
Laadukkaiden oikeuspalveluiden varmistaminen monimutkaistuvassa ympäristössä.....	49
Aito asiakaslähtöisyys.....	57
Vastuullinen uudistuminen.....	61
ALATYÖRYHMÄ 5: TÄYTÄNTÖÖNPANO JA ULOSOTTOLAITOKSEN TOIMINTA.....	63
TAVOITETILA	63
Oikeusturva toteutuu	63
Ylivelkaantumista ennaltaehkäistään.....	64
Asiointikokemus ulosotossa on hyvä	64
Ulosottolaitos kehittyy ja uudistuu	64
TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	64
Oikeusturva toteutuu	64
Ylivelkaantumista ennaltaehkäistään.....	67
Asiointikokemus ulosotossa on hyvä	69
Ulosottolaitos kehittyy ja uudistuu.....	71
ALATYÖRYHMÄ 6: HALLINTO-, HENKILÖSTÖ- JA KOULUTUSASIAT	77
TAVOITETILA	78
Kilpailukykyisyys.....	78
Tuottavuutta	78
Hyvinvointi.....	78
TOIMENPIDE-EHDOTUKSET	79
Kilpailukykyinen	79
Tuottava	84
Hyvinvoiva	90
LIITE 1: OIKEUSLAITOSTYÖRYHMÄN JA SEN ALATYÖRYHMIEN KOKOONPANO.....	96

JOHDANTO

Työryhmän toimeksianto

Oikeusministeriö asetti 1.2.2023 Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen –työryhmän toimikaudelle 1.2.2023–31.12.2027. Työryhmä on ottanut nimekseen *Oikeuslaitostyöryhmä*. Oikeusministeriö tarkensi 9.10.2023 Oikeuslaitostyöryhmän tehtävänantoa.

Asettamispäätöksen mukaisesti työryhmän tavoitteena on edistää:

- 1) oikeudenkäytön *vahvaa riippumattomuutta*,
- 2) *laadukkaan oikeusturvan* tuottamista oikeudenkäytön perustehtävänä sekä
- 3) *käyttäjälähtöisyyttä* eli oikeudenkäyttöä palveluna.

Asettamispäätöksessä ja tehtävänannon tarkentamisessa työryhmän tehtävät on määritelty seuraavasti:

- 1) Seurata ja arvioida *oikeuslaitoksen kehittämistä ja tuottavuutta* kansainvälistä kehitystä ja muiden maiden kokemuksia hyödyntäen sekä tehdä ehdotuksia näiden edistämiseksi;
- 2) Seurata ja arvioida *ns. rikosketjun eri toimijoiden yhteistyötä* ja tehdä ehdotuksia sen edistämiseksi;
- 3) Arvioida *oikeuslaitosta palveluntuottajana* ja tehdä ehdotuksia, joilla sen palvelukykyä parannetaan erityisesti kielellisten oikeuksien toteutumisen, sähköisen asiainnin sekä yksittäisen asian käsittelyn seurattavuuden osalta;
- 4) Arvioida *menettelylainsäädännön ja muun oikeuslaitoksen toimintaan liittyvän sääntelyn toimivuutta* sekä tehdä ehdotuksia lainsäädäntöhankkeista, joilla oikeuslaitoksen toimintaa sujuvoitettaisiin ja oikeuksiin pääsemistä edistettäisiin;
- 5) Arvioida oikeuslaitoksen *vahvan riippumattomuuden näkökulmasta tarpeelliset perustuslain ja muun lainsäädännön muutostarpeet* ja tehdä ehdotukset tämän toteuttavista lainsäädäntöhankkeista 31.12.2026 mennessä;
- 6) Tarvittaessa arvioida myös *oikeuslaitoksen hallinnollisia ja henkilöstörakenteita* sekä tehdä ehdotuksia niiden kehittämiseksi.

Työryhmän toimeksianto ja tehtäväkenttä on laaja ja toimikausi pitkä. Työryhmän työssä on erotettavissa sekä käytännön toimintaan että säädösmuutoksiin tähtääviä tehtäviä, joista ainakin osa nivoutuu yhteen oikeusministeriössä virkatyönä tehtävän lainvalmistelu- ja kehitystyön kanssa. Näin ollen valmistelussa on otettava huomioon hallitusohjelma sekä myös muut oikeusministeriössä sekä sen hallinnonalalla jo valmisteilla olevat ja mahdollisesti käynnistettävät uudistukset.

Työryhmän keskeiseksi tehtäväksi on muodostunut useiden eri uudistusten ja niitä suunnittelevien työryhmien kartoittaminen ja koordinointi. Valmistelussa on määritelty, miten työryhmän työ nivotaan tarkoituksenmukaisella tavalla yhteen hallitusohjelmahankkeiden, muiden uudistushankkeiden sekä oikeusministeriössä ja sen hallinnonalalla tehtävän tavanomaisen kehitystyön kanssa. Työryhmä onkin toiminnassaan luonut uudenlaisen toiminta- ja organisoitumallin oikeusministeriön hallinnonalan lainvalmistelu- ja kehittämishankkeiden edistämiseksi.

Työryhmän kokoonpano

Hankkeen omistaja ja asettaja on oikeusministeriö, jota edustaa kansliapäällikkö. Hankkeella ei ole erillistä ohjausryhmää, vaan työryhmän seurantaryhmänä toimii kansliapäällikön johdolla kokoontuva hallinnonalan yhteistyöryhmä.

Työryhmän kokoonpano on määritelty asettamispäätöksessä. Työryhmän kokoonpano on laaja käsittäen puheenjohtajineen, varajäsenineen, pysyvine asiantuntijoineen ja sihteeristöineen lähes 50 henkilöä. Kokoonpanoon kuuluu oikeusministeriön eri osastojen edustajien lisäksi sen hallinnonalan keskeisen oikeudellisten toimijoiden eli tuomioistuinlaitoksen, Syyttäjälaitoksen, Ulosottolaitoksen, Rikosseuraamuslaitoksen sekä oikeusapu- ja edunvalvontapiirien edustajat. Lisäksi edustettuina ovat Suomen Asianajajaliitto sekä hallinnonalan henkilöstön pääsopijajärjestöt yhdellä yhteisellä edustajalla. Jokaiselle jäsenelle on nimitetty henkilökohtainen varajäsen. Työryhmässä on pysyvänä asiantuntijana erityisesti kielellisiin oikeuksiin liittyen Folktingetin edustaja. Sekä työryhmän jäsenistössä että sihteeristössä on tapahtunut vaihdoksia. Työryhmän voimassa oleva kokoonpano on kirjattu liitteessä 1.

Työryhmän työskentely

Työryhmän työn etenemisestä vastaa puheenjohtajasta ja kahdesta varapuheenjohtajasta koostuva puheenjohtajisto, jonka apuna toimii pääsihteerin johtama sihteeristö.

Työryhmä on maaliskuussa 2023 hyväksynyt työsuunnitelman, jonka mukaisesti työryhmän työ jakautuu neljään vaiheeseen: 1) *tehtäväkokonaisuuksien tunnistaminen*, 2) *toimenpiteiden valinta*, 3) *varsinainen työskentelyjakso* sekä 4) *lopputulosten raportointi ja seuranta*.

Oikeuslaitostyöryhmä järjesti useita asiantuntijakuulemisia syksyllä 2023 ja keväällä 2024 teemoista *oikeusvaltion ja oikeuslaitoksen riippumattomuuden turvaaminen, oikeudenkäytön kehityssuuntiin vaikuttavat megatrendit, prosessien kehittäminen ja kielelliset oikeudet* sekä *digitalisaation mahdollisuudet oikeudenkäytössä*. Kuultavana olleet asiantuntijat ilmenevät työryhmän työsuunnitelman liitteestä 4 (katso työryhmän [hankesivut](#)).

Työryhmä on hyödyntänyt työssään mahdollisuuttaan järjestää työnsä jakautumalla jaostoihin tai alatyöryhmiin sekä kutsua tarvitsemansa asiantuntijat osallistumaan työhön. Työryhmä on työssään ottanut työssään käyttöön kolmenlaisia organisointimalleja: 1) *alatyöryhmät*, 2) *erillistyöryhmät* ja 3) *hanketyöryhmät*.

Oikeuslaitostyöryhmän yhtenä kuudesta tehtävästä on arvioida oikeuslaitoksen vahvan riippumattomuuden näkökulmasta tarpeelliset perustuslain ja muun lainsäädännön muutostarpeet sekä tehdä ehdotukset tämän toteuttavista lainsäädäntöhankkeista (toimeksiannon kohta 5).

Oikeuslaitostyöryhmä on katsonut tarkoituksenmukaiseksi asettaa yhteyteensä erillistyöryhmän tämän arvioinnin ja ehdotusten tekemiseksi. Oikeuslaitostyöryhmä seuraa ja tukee erillistyöryhmän työtä. Erillistyöryhmä on asetettu helmikuussa 2024 ja sen toimikausi päättyy vuoden 2026 lopussa. Se on laatinut oman työsuunnitelmansa, jonka mukaisesti työryhmä raportoi Oikeuslaitostyöryhmälle puolivuositain ([katso tarkemmin OM011:00/2024](#)).

Työvaihetta 2 varten Oikeuslaitostyöryhmä asetti lokakuussa 2023 kuusi alatyöryhmää: 1. *Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano*, 2. *Sivilliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot*, 3. *Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat*, 4. *Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen*, 5. *Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta* sekä 6. *Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat*.

Alatyöryhmien työn tavoitteena on ollut laatia vastuualueellaan oikeuslaitostyöryhmän työvaiheen 2 tarkoittamat tarkemmin selvitettävät alustavat vaihtoehtoiset toimenpide-ehdotukset ja tarpeen mukaan kuulla asiantuntijoita.

Toimeksiannon mukaisesti alatyöryhmien tehtävänä on vastuualueellaan:

- Laatia luettelo tarkemmin selvitettävistä vaihtoehtoisista toimenpide-ehdotuksista;
- Laatia alustava kuvaus tulevaisuuden toimintamallista;
- Kartoittaa aiemmin tehdyt, mutta toteutumattomat ehdotukset ja vireillä olevat muut kehittämishankkeet;
- Arvioida rajapinnat muihin alatyöryhmiin, hankeryhmiin ja mahdollisiin muihin vireillä oleviin kehittämishankkeisiin, huomioida ne omassa työssään sekä tehdä tarvittaessa yhteistyötä niiden kanssa;
- Järjestää asiantuntijakuulemisia ja kutsua tarvittaessa alatyöryhmän ulkopuolisia asiantuntijoita osallistumaan työskentelyyn;
- Tuoda ehdotuksensa käsiteltäväksi ja hyväksyttäväksi työryhmän kokoukseen;
- Suunnitella syksyn 2024 kuulemistilaisuuden sisältö ja
- Avustaa työryhmää alustavan toimenpideohjelman laatimisessa.

Alatyöryhmien on tehtävää suorittaessaan tullut ottaa huomioon Oikeuslaitostyöryhmän tehtävät:

- Seurata ja arvioida oikeuslaitoksen kehittämistä ja tuottavuutta kansainvälistä kehitystä ja muiden maiden kokemuksia hyödyntäen sekä tehdä vaihtoehtoisia toimenpide-ehdotuksia näiden edistämiseksi;
- Arvioida oikeuslaitosta palveluntuottajana ja tehdä vaihtoehtoisia toimenpide-ehdotuksia, joilla sen palvelukykyä parannetaan erityisesti kielellisten oikeuksien toteutumisen, sähköisen asiain ja yksittäisen asian käsittelyn seurattavuuden osalta;
- Arvioida menettelylainsäädännön ja muun oikeuslaitoksen toimintaan liittyvän sääntelyn toimivuutta sekä tehdä vaihtoehtoisia toimenpide-ehdotuksia lainsäädäntöhankkeista, joilla oikeuslaitoksen toimintaa sujuvoitettaisiin ja oikeuksiin pääsemistä edistettäisiin;
- Tarvittaessa arvioida myös oikeuslaitoksen hallinnollisia ja henkilöstörakenteita sekä tehdä vaihtoehtoisia toimenpide-ehdotuksia niiden kehittämiseksi.

Alatyöryhmien kokoonpanot pyrittiin muodostamaan siten, että niiden puheenjohtajat ovat Oikeuslaitostyöryhmän jäseniä. Niin ikään alatyöryhmien sihteerit jaettiin työryhmän sihteeristön kesken. Alatyöryhmien jäseninä oli sekä Oikeuslaitostyöryhmän jäseniä tai varajäseniä että sen ulkopuolisia asiantuntijoita. Edustus pyrittiin järjestämään siten, että kaikissa alatyöryhmissä oli oikeuslaitoksen eri sektoreiden edustajia. Alatyöryhmien voimassa oleva kokoonpano on esitetty liitteessä 1.

Alatyöryhmien ehdotuksista

Oikeuslaitostyöryhmä käsitteli alatyöryhmien ehdotuksia loppukeväällä ja alkusyksystä 2024. Alatyöryhmien ehdotukset poikkeavat toisistaan jonkin verran rakenteellisesti, mutta kaikki alatyöryhmät ovat koonneet ehdotuksensa siten, että niissä on kuvattuna tulevaisuuden toimintamalli, jossa on esitetty kunkin asiakokonaisuuden tavoitetila, sekä alustavat vaihtoehtoiset toimenpide-ehdotukset, jotka toteuttamalla tavoitetila voidaan saavuttaa. Toimenpide-ehdotuksissa on pyritty tuomaan esiin nykytilan keskeiset haasteet, tavoitteet 2040-luvulle sekä keinovalikoima niiden saavuttamiseksi.

Alustavia vaihtoehtoisia toimenpide-ehdotuksia listattiin yhteensä lähes 170 kappaletta. Ne on koottu tähän asiakirjaan alatyöryhmittäin. Alatyöryhmien vastuulle kuuluvat asiat vaihtelevat alatyöryhmittäin niin

laajuutensa kuin laatunsa vuoksi. Jokaisella alatyöryhmällä on ollut oma näkökulmansa toiminnan kehittämiseen. Tästä syystä osa ehdotuksista on päällekkäisiä ja ne toistuvat useammassa alatyöryhmässä. Oikeuslaitostyöryhmä ei ole kuitenkaan halunnut rajata näitä pois, koska ehdotukset on laadittu kunkin alatyöryhmän vastuualueella silmällä pitäen ja tästä syystä näkökulmat ovat toisistaan hieman poikkeavia. Työryhmä tiedostaa, että ehdotuksia tulee jatkotyöskentelyssä vielä näiltä osin yhdenmukaistaa, mutta on tässä vaiheessa pitänyt eri näkökulmien esiin tuomista ehdotuksia rikastavana ja siten perusteltuna.

Tällaisia kaikissa alatyöryhmissä esiin nousseita yhteisiä teemoja ovat erityisesti *1) digitalisaation ja teknologian hyödyntämiseen, 2) prosessien kehittämiseen ja sujuvoittamiseen liittyvät innovaatiot ja kehittämis ehdotukset* (muun muassa valtakunnalliset työjonot ja monipaikkaisuus), joista osa vaatii toteutuakseen myös digitalisaation kehittämistä. Lisäksi yhteisinä teemoina nousevat esiin *3) henkilöstön saatavuuteen ja pysyvyyteen sekä työnantajakuvan kehittämiseen* liittyvät näkökulmat, joita on kootusti käsitelty alatyöryhmässä 6. Niin ikään *4) riippumattomuuden varmistamiseen ja vahvistamiseen* liittyvät teemat nousivat toistuvasti esiin. Edellä todetusti tältä osin kehittäminen on osoitettu nk. Riippumattomuus -erillistyöryhmälle, jonka työhön alatyöryhmät ovat viitanneet.

Alatyöryhmien ehdotuksissa on sekä toimija- tai sektorikohtaisia kehitysehdotuksia että laajempia koko oikeusministeriön hallinnon alaa tai useampaa sektoria koskevia ehdotuksia. Osa ehdotuksista voidaan toteuttaa yhteistyötä ja toimintatapoja kehittämällä. Osa taas tulee edellyttämään lainsäädäntömuutoksia ja rahoitusta. Monella on liittynyt myös hallitusohjelmaan ja oikeudenhoidon selonteeseen. Osa ehdotuksista on jo valmisteltavana.

Oikeuslaitostyöryhmä tulee jatkotyöskentelyssään keskittymään ehdotusten ryhmittelyyn, priorisointiin ja aikataulutukseen. Tavoitteena on, että kaikista edistettävistä toimenpiteistä olisi tarkempia ehdotusluonnoksia viimeistään syyskuussa 2026, jotta ne voidaan kytkeä myös eduskunnalle annettavan uuden oikeudenhoidon selonteon valmisteluun.

Pyydämme lausunnonantajia huomioimaan, että kyse on työskentelyn varsin varhaisessa vaiheessa esitettävistä alustavista toimenpide-ehdotuksista, jotka ovat syntyneet työryhmävalmistelun tuloksena ja tulevat vielä täsmentymään ja jalostumaan jatkovalmistelussa. Ehdotuksia koskeva poliittinen päätöksenteko ajoittuu työskentelyn myöhempään vaiheeseen. Alatyöryhmien ohjeena on ollut suhtautua oikeuslaitoksen kehittämiseen innovatiivisesti ja uudistusmielisesti. Sallittua ja jopa toivottavaa on ollut esittää myös tällä hetkellä mahdottomalta vaikuttavia kehittämissuuntia. Työryhmä pyytää näin ollen myös sidosryhmiä suhtautumaan ehdotuksiin ennakkoluulottomasti ja esittämään niistä kommenttinsa pitäen mielessä myös sen, että ehdotukset tähtäävät 2040-luvulle eli noin 15 vuoden päähän ja sitä pidemmälle.

Oikeuslaitostyöryhmän puolesta 30.9.2024,

puheenjohtaja,

oikeusneuvos Mika Ilveskero

varapuheenjohtaja,

valtakunnansyyttäjä Ari-Pekka Koivisto

varapuheenjohtaja,

vt kansliapäällikkö Antti Leinonen

pääsihteeri,

käräjätuomari Jennimari Huovinen

INLEDNING

Arbetsgruppens uppdrag

Justitieministeriet tillsatte den 1 februari 2023 arbetsgruppen Rättsstatens garantier och utvecklandet av rättsväsendet för tiden 1.2.2023–31.12.2027. Arbetsgruppen kallar sig för *Arbetsgruppen för rättsväsendet*. Justitieministeriet preciserade arbetsgruppens uppgift den 9 oktober 2023.

I enlighet med beslutet om tillsättande har arbetsgruppen som mål att främja:

- 4) rättskipningens *starka oberoende*,
- 5) skapande av ett *högklassigt rättsskydd* som en grundläggande uppgift inom rättskipningen samt
- 6) *användarorienteringen*, dvs. rättskipningen som tjänst.

I beslutet om tillsättande och preciseringen av uppgiften har arbetsgruppens uppgifter definierats på följande sätt:

- 7) Följa upp och utvärdera utvecklingen och produktiviteten inom rättsväsendet genom att dra nytta av den internationella utvecklingen och erfarenheter från andra länder samt att lägga fram förslag för att främja dessa,
- 8) Följa upp och utvärdera samarbetet mellan de olika aktörerna i den s.k. rättskedjan och lägga fram förslag till hur samarbetet kunde främjas,
- 9) Bedöma rättsväsendet som tjänsteproducent och lägga fram förslag som förbättrar dess serviceförmåga i synnerhet när det gäller tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna, e-tjänsterna och uppföljningen av behandlingen av enskilda ärenden,
- 10) Utvärdera *hur regleringen av förfarandelagstiftningen och rättsväsendets övriga verksamhet fungerar* samt lägga fram förslag till lagstiftningsprojekt genom vilka rättsväsendets verksamhet görs smidigare och tillgodoseendet av rättigheter främjas:
- 11) Bedöma de ändringsbehov i grundlagen och annan lagstiftning som är nödvändiga med tanke på rättsväsendets starka oberoende och lägga fram förslag till lagstiftningsprojekt som hänför sig till detta senast den 31 december 2026,
- 12) Vid behov också bedöma rättsväsendets administrativa strukturer och personalstrukturer samt lägga fram förslag för främjandet av dem.

Arbetsgruppens uppdrag och uppgiftsfält är omfattande och mandatperioden lång. I arbetsgruppens arbete kan man skilja mellan uppgifter som syftar till både praktisk verksamhet och författningsändringar, av vilka åtminstone en del sammanlänkas med lagberednings- och utvecklingsarbetet som utförs som tjänsteuppdrag vid justitieministeriet. Således måste man i beredningen beakta regeringsprogrammet och även andra reformer som redan är under beredning och som eventuellt ska inledas vid justitieministeriet och inom dess förvaltningsområde.

Arbetsgruppens centrala uppgift har varit att kartlägga och koordinera flera olika reformer och de arbetsgrupper som planerar dem. I beredningen har det fastställts hur arbetsgruppens arbete på ett ändamålsenligt sätt ska sammankopplas med regeringsprogrammets projekt, andra reformprojekt och det sedvanliga utvecklingsarbetet vid justitieministeriet och inom dess förvaltningsområde. Arbetsgruppen har i sin verksamhet skapat en ny typ av verksamhets- och organisationsmodell för att främja lagberednings- och utvecklingsprojekt inom justitieministeriets förvaltningsområde.

Arbetsgruppens sammansättning

Projektet ägs av och har tillsatts av justitieministeriet, som representeras av kanslichefen. Projektet har ingen separat styrgrupp, utan arbetsgruppens uppföljningsgrupp fungerar som förvaltningsområdets samarbetsgrupp som sammanträder under ledning av kanslichefen.

Arbetsgruppens sammansättning har fastställts i beslutet om tillsättande. Arbetsgruppens sammansättning är bred och med ordförande, suppleanter, permanenta sakkunniga och sekretariat omfattar den nästan 50 personer. Till sammansättningen hör förutom representanter för justitieministeriets olika avdelningar även representanter för centrala juridiska aktörer inom justitieministeriets förvaltningsområde, dvs. domstolsväsendet, Åklagarmyndigheten, Utsökningsverket, Brottspåföljdsmyndigheten samt rättshjälps- och intressebevakningsdistrikten. Dessutom är Finlands Advokatförbund och huvudavtalsorganisationerna för förvaltningsområdets personal representerade med en gemensam representant. För varje medlem har en personlig suppleant utnämnts. I arbetsgruppen ingår en representant för Folktinget som permanent sakkunnig i synnerhet inom språkliga rättigheter. Både medlemmar i arbetsgruppen och i sekretariatet har bytts ut. Arbetsgruppens aktuella sammansättning framgår av bilaga 1.

Arbetsgruppens arbete

Ett presidium bestående av en ordförande och två vice ordförande som biträds av ett sekretariat som leds av generalsekreteraren ansvarar för hur arbetsgruppens arbete framskrider.

Arbetsgruppen godkände i mars 2023 en arbetsplan som delar in arbetsgruppens arbete i fyra faser: 1) *identifiering av uppgiftshelheter*, 2) *val av åtgärder*, 3) *den egentliga arbetsperioden* samt 4) *rapportering och uppföljning av slutresultaten*.

Arbetsgruppen för rättsväsendet ordnade flera experthöranden hösten 2023 och våren 2024 om *tryggande av rättsstatens och rättsväsendets oberoende, megatrender som påverkar utvecklingen av rättsanvändningen, utveckling av processer och språkliga rättigheter* samt *digitaliseringens möjligheter inom rättskipningen*. De experter som hörts framgår av bilaga 4 till arbetsgruppens arbetsplan (se arbetsgruppens [projektsidor](#)).

Arbetsgruppen har i sitt arbete utnyttjat möjligheten att ordna sitt arbete genom att dela in arbetet i sektioner eller underarbetsgrupper samt bjuda in de experter som behövs att delta i arbetet.

Arbetsgruppen har i sitt arbete tagit i bruk tre typer av organisationsmodeller: 1) *underarbetsgrupper*, 2) *särskilda arbetsgrupper* och 3) *projektarbetsgrupper*.

En av de sex uppgifterna för arbetsgruppen för rättsväsendet är att bedöma vilka behov av ändringar i grundlagen och den övriga lagstiftningen som är nödvändiga med tanke på rättsväsendets starka oberoende samt att lägga fram förslag till lagstiftningsprojekt som ska genomföra detta (punkt 5 i uppdraget).

Arbetsgruppen för rättsväsendet har ansett det ändamålsenligt att tillsätta en särskild arbetsgrupp för att göra denna bedömning och lägga fram förslag. Arbetsgruppen för rättsväsendet följer upp och stöder den särskilda arbetsgruppens arbete. Den särskilda arbetsgruppen tillsattes i februari 2024 och dess mandatperiod löper ut i slutet av 2026. Den har utarbetat en egen arbetsplan, enligt vilken arbetsgruppen rapporterar till arbetsgruppen för rättsväsendet halvårsvis (se [OM011:00/2024](#)).

Inför arbetsfas 2 tillsatte arbetsgruppen för rättsväsendet sex underarbetsgrupper i oktober 2023: 1. *Brottslighet och behandling av brottmål samt straff och verkställighet av straff*, 2. *Behandling av civila ärenden, medling och alternativa tvistlösningsmetoder*, 3. *Förvaltningsrättsliga ärenden och*

specialdomstolsärenden, 4. Juridisk rådgivning och juridiskt bistånd, 5. Verkställighet och Utsökningsverkets verksamhet samt 6. Förvaltnings-, personal- och utbildningsärenden.

Målet med underarbetsgruppernas arbete har varit att inom dess ansvarsområde utarbeta sådana preliminära alternativa åtgärdsförslag som avses i arbetsskede 2 för arbetsgruppen för rättsväsendet och som ska utredas närmare och att vid behov höra sakkunniga.

Enligt uppdraget har underarbetsgrupperna till uppgift att inom sitt ansvarsområde:

- Göra upp en förteckning över alternativa åtgärdsförslag som ska utredas närmare,
- Utarbeta en preliminär beskrivning av den framtida verksamhetsmodellen;
- Kartlägga tidigare men inte genomförda förslag och andra pågående utvecklingsprojekt;
- Utvärdera gränssnitten till andra underarbetsgrupper, projektgrupper och eventuella andra pågående utvecklingsprojekt, beakta dem i sitt eget arbete samt vid behov samarbeta med dem;
- Ordna höranden av sakkunniga och vid behov bjuda in experter utanför underarbetsgruppen att delta i arbetet;
- Lämna in förslag för behandling och godkännande till arbetsgruppens möte;
- Planera innehållet i diskussionsmötet hösten 2024 och
- Bistå arbetsgruppen i utarbetandet av ett preliminärt åtgärdsprogram.

Underarbetsgrupperna ska vid utförandet av uppgiften ha beaktat uppgifterna som arbetsgruppen för rättsväsendet har:

- Följa och utvärdera rättsväsendets utveckling och produktivitet med hjälp av internationell utveckling och andra länders erfarenheter samt lägga fram alternativa åtgärdsförslag för att främja dessa,
- Bedöma rättsväsendet som tjänsteproducent och lägga fram alternativa åtgärdsförslag genom vilka dess serviceförmåga förbättras särskilt i fråga om tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna, elektronisk ärendehantering samt uppföljningen av behandlingen av ett enskilt ärende;
- Utvärdera hur regleringen av förfarandelagstiftningen och rättsväsendets övriga verksamhet fungerar samt lägga fram alternativa åtgärdsförslag till lagstiftningsprojekt genom vilka rättsväsendets verksamhet görs smidigare och tillgodoseendet av rättigheter främjas;
- Vid behov bedömer man också rättsväsendets administrativa strukturer och personalstrukturer samt lägger fram alternativa åtgärdsförslag för att utveckla dem.

Man strävade efter att sätta ihop underarbetsgrupperna så att deras ordförande är medlemmar i arbetsgruppen för rättsväsendet. Även underarbetsgruppernas sekretariat fördelades mellan arbetsgruppens sekretariat. Medlemmar i underarbetsgrupperna var både medlemmar eller suppleanter i arbetsgruppen för rättsväsendet och utomstående experter. Man strävade efter att ordna representationen så att det i alla underarbetsgrupper fanns representanter för rättsväsendets olika sektorer.

Underarbetsgruppernas aktuella sammansättning presenteras i bilaga 1.

Underarbetsgruppernas förslag

Arbetsgruppen för rättsväsendet behandlade underarbetsgruppernas förslag i slutet av våren och i början av hösten 2024. Underarbetsgruppernas förslag avviker något från varandra strukturellt, men alla underarbetsgrupper har sammanställt sina förslag så att de beskriver en framtida verksamhetsmodell där målbilden för varje ärendehelhet presenteras samt preliminära alternativa åtgärdsförslag som kan uppnås genom att förverkliga målbilden. I åtgärdsförslagen har man strävat efter att lyfta fram de centrala utmaningarna i nuläget, målen för 2040-talet och utbudet av metoder för att uppnå dem.

Sammanlagt nästan 170 preliminära alternativa åtgärdsförslag listades. De har sammanställts i detta dokument enligt underarbetsgrupp. De ärenden som underarbetsgrupperna ansvarar för varierar enligt underarbetsgrupp på grund av såväl deras omfattning som deras art. Varje underarbetsgrupp har haft ett eget perspektiv på utvecklingen av verksamheten. Därför överlappar en del av förslagen varandra och upprepas i flera underarbetsgrupper. Arbetsgruppen för rättsväsendet har dock inte velat utesluta dessa, eftersom förslagen har utarbetats med tanke på varje underarbetsgrupps ansvarsområde och därför avviker perspektiven något från varandra. Arbetsgruppen är medveten om att förslagen till dessa delar ännu bör förhållas i det fortsatta arbetet, men har i detta skede ansett att förslagen från olika perspektiv är berikande och därmed motiverade.

Sådana gemensamma teman som lyfts fram i alla underarbetsgrupper är i synnerhet *1) utnyttjande av digitalisering och teknologi, 2) innovationer och utvecklingsförslag för utveckling och smidigare processer* (bland annat riksomfattande arbetsköer och multilokalitet), av vilka en del också kräver att digitaliseringen utvecklas för att de ska kunna förverkligas. Dessutom lyfts som gemensamma teman fram synpunkter på *3) tillgången på personal och anställningars varaktighet samt utvecklingen av arbetsgivarbilden*, som har behandlats i underarbetsgrupp 6. Teman i anslutning till *4) säkerställande och stärkande av oberoendet* lyftes också fram upprepade gånger. Enligt vad som konstaterats ovan har utvecklingen av detta riktats till den så kallade separata arbetsgruppen för oberoende, vars arbete underarbetsgrupperna har hänvisat till.

Underarbetsgruppernas förslag innehåller både aktörs- eller sektorspecifika utvecklingsförslag och mer omfattande förslag som gäller hela justitieministeriets förvaltningsområde eller flera sektorer. En del av förslagen kan genomföras genom att utveckla samarbetet och verksamhetssätten. En del kommer i sin tur att kräva ändringar i lagstiftningen och finansiering. Många har också en koppling till regeringsprogrammet och redogörelsen för rättsvården. En del av förslagen är redan under beredning.

Arbetsgruppen för rättsväsendet kommer i sitt fortsatta arbete att fokusera på gruppering och prioritering av samt tidsplanering för förslagen. Målet är att det ska finnas närmare förslagsutkast till alla åtgärder som ska främjas senast i september 2026, så att de också kan kopplas till beredningen av den nya redogörelsen för rättsvården som lämnas till riksdagen.

Vi ber remissinstanserna beakta att det är fråga om preliminära åtgärdsförslag som presenteras i ett mycket tidigt skede av arbetet och som har uppkommit som ett resultat av arbetsgruppsberedning och som kommer att preciseras och bearbetas i den fortsatta beredningen. Det politiska beslutsfattandet om förslagen infaller i ett senare skede av arbetet. Underarbetsgruppernas anvisningar har varit att förhålla sig innovativt och reformvänligt till utvecklingen av rättsväsendet. Det har också varit tillåtet och till och med önskvärt att föreslå utvecklingsriktlinjer som för närvarande verkar omöjliga. Arbetsgruppen ber således också intressentgrupperna att förhålla sig fördomsfritt till förslagen och framföra sina kommentarer om dem med beaktande av att förslagen gäller 2040-talet, alltså cirka 15 år framåt och längre fram än så.

För arbetsgruppen för rättsväsendet 30.9.2024,

ordförande,

justitierådet Mika Ilveskero

vice ordförande,

riksåklagare Ari-Pekka Koivisto

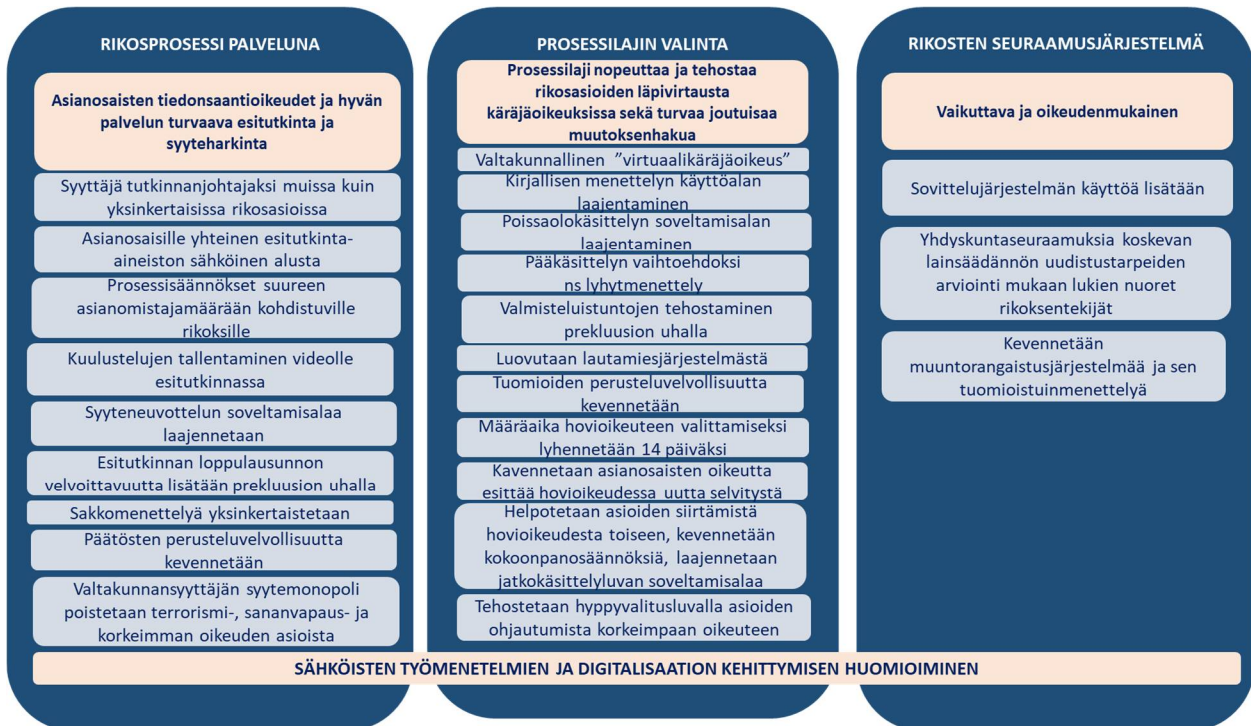
vice ordförande,

tf kanslichef Antti Leinonen

generalsekreterare,

tingsdomare Jennimari Huovinen

ALATYÖRYHMÄ 1: RIKOLLISUUS JA RIKOSASIOIDEN KÄSITTELY SEKÄ RANGAISTUKSET JA NIIDEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

TAVOITETILA

Rikosprosessi palveluna

Nopeudeltaan, kattavuudeltaan ja laadultaan optimaalinen sekä asianosaisten tiedonsaantioikeudet ja hyvän palvelun turvaava esitutkinta ja syyteharkinta

Tulevaisuuden rikosprosessin tavoitteena on nykyistä tehokkaampi ja nopeampi asioiden käsittely sekä rikosvastuun toteuttaminen viranomaisketjussa, jossa rikosasian käsittely esitutkinnasta tuomioon ja edelleen rangaistusten täytäntöönpanoon tapahtuu nopeasti, varmasti ja yhteiskunnalle asian laatuun nähden oikeasuhtaiset kustannukset aiheuttaen. Rikosprosessin tärkeimpänä laatuvaatimuksena on, että prosessissa taataan oikeusturva perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuja perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen unohtamatta kuitenkaan asianosaisautonomian tärkeyttä ja hyvän palvelun periaatteita.

Rikosasia valmistellaan pääkäsittelykuntoon esitutkinnan aikana nykyistä selvästi paremmin. Syyttäjä johtaa esitutkintaa tai osallistuu esitutkintaan nykyistä huomattavasti aktiivisemmin muissa kuin yksinkertaisissa ja rutiinimaisissa rikosasioissa. Oikeudenkäynnin onnistuminen edellyttää asian laatuun nähden tarkoituksenmukaisella tavalla ja viivytyksettä toimitettua esitutkintaa, jossa tarvittava näyttö ja asianosaisten vaatimukset on selvitetty siten, että pääkäsittely on mahdollista toteuttaa keskeytyksittä.

Lisätutkintapyynnot tehdään loppulausunnossa tai viimeistään valmisteluistunnossa mahdollisesti preklusion tai muulla vastaavan kaltaisella uhalla.

Suureen määrään asianomistajia kohdistuvien kyberrikosten käsitteleminen tapahtuu yksittäisten asianomistajojen sijasta heitä kollektiivisesti edustavan julkisasiamiesjärjestelmän avulla ja lain edellyttämät erilaiset ilmoitukset asianomistajille korvataan julkisilla kuulutuksilla.

Prosessilajin valinta

Rikosasian laatua, laajuutta ja asianosaisten tahtoa kunnioittaen valittu prosessilaji nopeuttaa ja tehostaa rikosasioiden läpivirtausta käräjäoikeuksissa sekä turvaa joutuisaa ja menettelyltään joustavaa muutoksenhakua

Täysimittaiseen rikosprosessiin ohjautuvat tulevaisuudessa vain sinne selvästi kuuluvat rikosasiat. Tähän päästään lieventämällä kirjallisen menettelyn, poissaolokäsittelyn ja asiamieskäsittelyn edellytyksiä, sekä säätämällä uusi prosessilaji, niin sanottu lyhytmenettely. Lisäksi täysimittaisen rikosprosessin vaihtoehtoina ovat muun muassa yksinkertainen ja nopea sakkomenettely, johon ohjautuu nykyistä sakkomenettelyä laajempi määrä lieviä ja tavanomaisia rikosasioita sekä nykyistä käyttöalansa laajemmin käytössä oleva syyteneuvottelumenettely tunnustamisoikeudenkäynteineen tuomioistuimessa.

Tulevaisuuden rikosprosessin kantavana periaatteena on lisätä asianosaisautonomiia prosessilajin valinnassa. Rikosprosessin keskeisenä tehtävänä on toteuttaa rikosvastuuta ja prosessi on tulevaisuudessakin vahvasti viranomaisvetoista, mutta asianosaisautonomian lisääminen antaa asianosaisille tosiasiallisen mahdollisuuden vaikuttaa siihen, kuinka nopeasti ja millaisessa menettelyssä heitä koskeva rikosasia käsitellään. Asianosaisilla tulee olla myös vastuuta oman asiansa käsittelystä. Asianosaisten osallistuminen rikosoikeudenkäyntiin tulee käsiteltävän rikosasian laadusta riippuen nähdä tulevaisuudessa enemmän asianosaisen oikeutena kuin tiukan muodollisena velvollisuutena.

Rikosprosessiketjun toimijoiden henkilöresurssit tulee vakauttaa suhteessa toisiinsa sellaisiksi, ettei eri viranomaisvaiheisiin muodostu asioiden käsittelyn ruuhkautumiseen johtavia pullonkauloja. Rikosprosessiketjun viranomaisten menettely- ja työtavat kuten asioiden ryhmittely ja jakaminen, käsittelyvaiheet ja henkilöstön erikoistuminen samoin kuin toimijoiden välinen yhteistyö on järjestetty prosessitehokkaalla ja valtakunnallisesti yhdenmukaisella tavalla. Työvaiheita on mahdollisimman vähän, työmäärältään samankokoiset asiat käsitellään yhdenmukaisessa menettelyssä ja vaihtelua pyritään vähentämään.

Oikeudenkäynnin painopiste on ensimmäisessä oikeusasteessa eli käräjäoikeudessa, jossa pääkäsittely järjestetään mahdollisimman nopeasti esitutkinnan ja syyteharkinnan valmistuttua. Hovioikeudessa keskitytään asian uudelleen käsittelemisen sijaan sen arvioimiseen, onko käräjäoikeuden ratkaisun lopputulos oikea. Hovioikeusmenettely on joutuisaa ja joustavaa ja siitä aiheutuu asianosaisille mahdollisimman vähän haittaa ja kustannuksia. Korkein oikeus ohjaa ennakkoratkaisuillaan oikeuskäytäntöä, sekä tuomioistuinmenettelyä että aineellista rikosoikeutta koskevien ratkaisujen avulla.

Rikosten seuraamusjärjestelmä

Vaikuttava ja oikeudenmukainen

Tulevaisuuden seuraamusjärjestelmä sovitteluineen on selkeä ja johdonmukainen. Rangaistusten täytäntöönpano on tehokasta ja vaikuttavaa.

Sähköisten työmenetelmien ja digitalisaation kehittymisen huomioiminen

Digitalisaation mahdollisuudet hyödynnetään täysimääräisesti

Rikosasioiden käsittelemisessä hyödynnetään täysimääräisesti digitaalisuuden tarjoamat mahdollisuudet. Sähköiset työmenetelmät ovat käytössä kaikilla rikosketjun toimijoilla. Tietojen saatavuus ja asiakirjojen liikkuvuus kaikkien rikosketjun toimijoiden välillä on sujuvaa ja toteutuu eri asianhallintajärjestelmien rajapintojen ja integraatioiden avulla. Sähköinen asiointi ja rikosprosessin eri vaiheisiin osallistuminen etäyhteyden avulla on helppoa ja turvallista.

Esitutkintaviranomaiset keräävät ja esitutkinta-aineisto tallennetaan sähköiselle alustalle, mihin on rikosasian kulloisenkin käsittelyvaiheen vaatimassa laajuudessa pääsy myös asianosaisilla ja heidän avustajillaan sekä syyttäjällä. Tuomioistuinkäsittelyn aikana myös tuomioistuimella on pääsy yhteiselle alustalle tallennettuun aineistoon. Rikosprosessin viranomaisten tietojärjestelmät muodostavat muutoinkin toimivan kokonaisuuden. Viranomaisten tehdessä päätöksiä heidän perusteluvollisuutensa on kevennetty nykyistä tarkoituksenmukaisemmalle tasolle.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Rikosprosessi palveluna

Nopeudeltaan, kattavuudeltaan ja laadultaan optimaalinen sekä asianosaisten tiedonsaantioikeudet ja hyvän palvelun turvaava esitutkinta ja syyteharkinta

Nykytila: Rikosasioiden tutkinta- ja käsittelyajat ovat jatkuvasti kasvaneet prosessin kaikissa vaiheissa poliisin esitutkinnasta syyttäjän syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn. Myös rikosasioiden vaikeus ja vakavuus ovat kasvaneet huomattavasti ja rikosoikeudelliset menettelyt ovat kansainvälistyneet. Esitutkintavaihe rikosilmoituksen kirjaamisesta esitutkintapöytäkirjan lähettämiseen syyttäjälle kestää kohtuuttoman pitkään. Lainsäädäntö ja rikosprosessin laatutavoitteet edellyttävät syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välistä esitutkintayhteistyötä, mutta käytännössä syyttäjät eivät pysty riittämättömien henkilöstöresurssien vuoksi toteuttamaan esitutkintayhteistyötä lain edellyttämässä laajuudessa. Monikaan esitutkinta ei nykytilanteessa ole syyttäjälle siirrettäessä valmis syyteharkinnan suorittamiseksi ja pääkäsittelyn toteuttamiseksi, vaan asioita on lähetettävä lisätutkintaan. Rikosprosessin muut asianosaiset eivät pääse tutustumaan riittävästi esitutkinta-aineistoon ennen esitutkinnan päättämistä, mikä aiheuttaa niin ikään kokonaiskestoa viivästyttävien lisätutkintapyyntöjen tekemistä. Nykyinen sakkomenettely koetaan kaikissa rikosprosessiketjun viranomaisissa hankalaksi, aikaa vieväksi ja vaikeaselkoiseksi. Menettely ei nykyisellään helpota etenäkään poliisin rikostorjuntaa.

Tietoverkossa toteutettujen kyberrikosten, jotka kohdistuvat hyvin suureen määrään asianomistajia, arvioidaan lisääntyvän lähitulevaisuudessa. Asianomistajan vahva asema rikosprosessissa johtaa siihen, että näiden rikosten käsittely on esitutkintaviranomaisten, syyttäjän ja tuomioistuimen resurssija poikkeuksellisen paljon kuormittavaa.

Tavoite: Nopeasti ja tehokkaasti etenevä esitutkinta tuottaa syyteharkinnan pohjaksi riittävän kattavan aineiston ja samalla valmistelee rikosasian oikeudenkäyntiä keskitettyä pääkäsittelyä varten. Syyttäjän rooli esitutkinnassa on nykyistä vahvempi muissa kuin yksinkertaisissa ja rutiininomaisissa rikosasioissa. Esitutkintaviranomaisen sijasta syyttäjä käyttää pakkokeinoja, koska se on lainkäyttöä eikä sovi hallintoviranomaisten tehtäväksi. Esitutkinnan resurssit ovat tehokkaassa käytössä ja syyttäjät soveltavat aktiivisesti esitutkinnan rajoittamista, syyteneuvottelua ja syyttämättä jättämistä. Esitutkintaviranomaisten, syyttäjien ja rikosasian asianosaisten yhteinen digitaalinen aineistopankki turvaa asianosaisten reaaliaikaisia tiedonsaantioikeuksia ja parantaa palvelun laatua. Suureen määrään asianomistajia kohdistuvien kyberrikosten käsitteleminen tapahtuu yksittäisten asianomistajien sijasta heitä kollektiivisesti edustavan julkisasiamiesjärjestelmän avulla ja lain edellyttämät erilaiset ilmoitukset asianomistajille korvataan julkisilla kuulutuksilla.

TOIMENPITEET:

1. Selvitetään, toteutuisiko syyttäjän aktiivisempi ja varhaisempi osallistuminen esitutkintaan siirtämällä tutkinnanjohtajuus esitutkintaviranomaisilta syyttäjälle muissa kuin yksinkertaisissa ja rutiininomaisissa rikosasioissa. Muutos saattaisi johtaa siihen, että rikosasian valmistelu syyteharkinta- ja pääkäsittelykuntoon tapahtuisi jo esitutkinnassa ja syyteharkinta nopeutuisi sen alkaessa tällöin tosiasiaa jo esitutkinnan aikana. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.
2. Selvitetään mahdollisuutta ottaa käyttöön sähköinen ja tietoturvallinen tekninen alusta, minne esitutkintaviranomainen tallennettaisi esitutkinnan aikana kertyvää tutkinta-aineisto esitutkinnan edetessä. Tallennettu aineisto olisi jo ennen esitutkinnan päättämistä esitutkintaviranomaisen ja

syyttäjän lisäksi myös asianosaisten käytettävissä. Alustan käyttöön oikeutetut tahot pääsisivät siten tutustumaan aineistoon reaaliaikaisesti esitutinnan edetessä. Tämä edistäisi heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa tutkinnan suuntaamiseen riitaisten seikkojen selvittämiseksi ja palvelisi siten mahdollisen pääkäsittelyn sujuvuutta.

3. Selvitetään asianomistajia koskevien prosessuaalisten säännösten muuttamista erityisesti suureen asianomistajamäärään kohdistuvissa tietoverkko- ja kyberrikoksissa. Selvitetään mahdollisuutta toteuttaa asianomistajan oikeusturvasta huolehtiminen julkisasiamiesjärjestelmän avulla ja korvaamalla asianomistajille lähetettävät ilmoitukset julkisilla kuulutuksilla.
4. Selvitetään mahdollisuuksia laajentaa esitutkintakuulustelujen tallentamista videolle ja näiden tallenteiden nykyistä laajempaa hyödyntämistä asian käsittelyn myöhemmissä vaiheissa.
5. Selvitetään mahdollisuuksia syyteneuvottelun käytön lisäämiseksi laajentamalla syyteneuvottelun yleistä rikosoikeudellista soveltamisalaa sekä kehittämällä syyteneuvottelumenettelyä virtaviivaisemmaksi. Syyteneuvottelun kohteena voisivat olla tuomittavan rangaistuksen lisäksi tietyt oheisseuraamukset, kuten yhteisösakko ja liiketoimintakielto. Syyteneuvottelun soveltuminen käsiteltävään asiaan pyrittäisiin selvittämään jo esitutkinnassa.
6. Arvioidaan mahdollisuuksia esitutkinnan loppulausuntomenettelyn velvoittavuuden lisäämiseen. Syyttäjän johdolla tapahtuva esitutkinnan loppulausuntomenettely nojautuisi täsmällisiin teemoihin ja kysymyksiin. Tämän tuloksena rikosasioiden valmistelu toteutuisi nykyistä selvästi paremmin jo esitutkinnassa. Asianosaiset voisivat pääkäsittelyssä vedota vain esitutkinnassa saatuun aineistoon ja sen aikana esitettyihin väitteisiin ja kannanottoihin mahdollisen preklusion tai vastaavan kaltaisella uhalla. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.
7. Sakkomenettelyn kokonaisuudistuksessa selvitetään mahdollisuuksia laajentaa sakon määräämisen soveltamisalaa nykyisistä rikoksista ja sakkomenettelyn yksinkertaistamista. Kaikki viranomaisten määräämät sakot pitäisi voida muuntaa vankeudeksi. Syyttäjä ei osallistuisi muuntomenettelyyn.
8. Selvitetään esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien päätösten perusteluvelvollisuuden keventämistä. Arvioidaan, olisiko tekoälysovellutuksia mahdollista hyödyntää päätösten kirjoittamisen tukena. Vaatii lainsäädäntömuutoksia syyttäjien osalta, mutta on osittain toteutettavissa myös koulutuksen ja ohjeistuksen keinoin.
9. Selvitetään valtakunnansyyttäjän sananvapaus- ja terrorismirikoksiin liittyvän syytemonopoliin tarkoituksenmukaisuutta. Selvitetään riittäisikö valtakunnansyyttäjän yleinen devoluutio-oikeus, eli oikeus ottaa mikä tahansa rikosasia ratkaistavakseen, korvaamaan edellä mainittuihin rikoksiin ja lisäksi syyttäjien puhevallan käyttämiseen korkeimmassa oikeudessa liittyvän yksinomaisen toimivallan.

Prosessilajin valinta

Rikosasian laatua, laajuutta ja asianosaisten tahtoa kunnioittaen valittu prosessilaji nopeuttaa ja tehostaa rikosasioiden läpivirtausta käräjäoikeuksissa sekä turvaa joutuisaa ja menettelyltään joustavaa muutoksenhakua

Nykytila: Rikosoikeudenkäynnit kestävät kokonaisuudessaan liian pitkään rikosasian vireilletulosta siihen, kun käräjäoikeus antaa tuomionsa joko istunnossa tai kansliassa pääkäsittelyn jälkeen. Käräjäoikeuksissa rikosasioiden keskimääräinen käsittelyaika oli vuonna 2021 5,6 kuukautta, kun se 10 vuotta aikaisemmin oli 3,4 kuukautta. Suurimmat asiamäärät ja ruuhkakertymät kohdentuvat väestökeskittymiin ja henkilöstöä on liian vähän tehtävien määrään ja laatuun nähden. Oikeudenkäyntejä viivästyttävät lisäksi oikeudenkäyntien peruutukset asianosaisten poissaolojen vuoksi ja kirjalliseen menettelyyn soveltuvia rikosasioita siirtyä suulliseen istutuskäsittelyyn siitä syystä, ettei asianosaisten suostumusta kirjalliseen menettelyyn saada erityisesti vastaajien passiivisuuden vuoksi. Rikosasioiden käsittelyyn liittyvät menettelytapasäännökset ovat jääneet taakse yhteiskunnan sekä teknologian kehityksessä eikä erityyppisille rikosasioille ole riittävästi erilaisia käsittelyvaihtoehtoja.

Muutoksenhakuvaihe käräjäoikeuden tuomiosta asian käsittelemiseen hovioikeudessa kestää joissakin hovioikeuksissa kauan ja muutoksenhaun alueellinen ruuhkautuminen on osaltaan pidentämässä rikosprosessin kokonaiskestoa kohtuuttoman pitkäksi. Nykyisessä hovioikeusprosessissa otetaan lisäksi liian usein koko käräjäoikeudessa esitetty näyttö uudelleen vastaan ja lisäksi vielä uutta näyttöä, vaikka oikeudenkäynnin painopiste muutoksenhakuvaiheessa tulisi olla alioikeuden tuomion oikeellisuuden arvioinnissa. Aiheettomat poissaolot pääkäsittelyistä pitkittävät asioiden käsittelyä hovioikeuksissa.

Korkeimpaan oikeuteen voi rikosasioissa valittaa hovioikeuksien ratkaisusta. Edellytyksenä valituksen tutkimiselle useimmiten on, että korkein oikeus myöntää muutoksenhakijalle valitusluvan. Asioissa, joissa hovioikeus ei ole myöntänyt jatkokäsittelylupaa, muutoksenhaku korkeimmassa oikeudessa koskee sitä, olisiko hovioikeuden tullut myöntää jatkokäsittelylupa. Tällaisia jatkokäsittelyluvan myöntämisen edellytyksiä koskevia valituslupa-asioita on nykyisin rikosasioissa kaikista valituslupa-asioista noin 25–30 prosenttia. Ennakkopäätösluonteisissa asioissa on mahdollista hakea muutosta käräjäoikeuden ratkaisusta suoraan korkeimmalta oikeudelta niin sanotulla ennakkopäätösvalituksella oikeudenkäymiskaaren 30 a luvussa säädetyllä tavalla. Korkeimman oikeuden keskeisin tehtävä on ohjata oikeuskäytäntöä ennakkopäätöksillä, joita annetaan vuosittain noin sata.

Tavoite: Kullekin rikosasialle tulisi olla sen laadun vaatima käsittelytapa. Rikosasioiden käräjäoikeuskäsittelyjä täysimittaisessa pääkäsittelyssä vähennetään lieventämällä kirjallisen menettelyn, poissaolokäsittelyn ja asiamieskäsittelyn edellytyksiä. Syyteneuvottelun käytön lisääminen ja tunnustamisoikeudenkäynti sekä niin sanotun lyhytmenettelyn käyttöönotto korvaavat nykyistä useammin täysimittaisen pääkäsittelyn etenkin laajoissa ja vaativissa rikosasioissa. Vakavimmat, laajimmat ja todistelultaan vaativimmat rikosasiat käsitellään käräjäoikeuksissa lautamieskokoonpanojen sijasta useamman lainoppineen tuomarin kokoonpanoissa. Asianosaisautonomiaa lisätään antamalla nykyistä selvästi suurempi merkitys asianosaisten käsitykselle siitä, millainen menettely on heidän oikeusturvansa toteutumisen kannalta tarkoituksenmukaisin. Asianosaisella on aktiivisella toiminnallaan mahdollisuus vaikuttaa asiansa käsittelyyn, eikä toisen asianosaisen mahdollinen passiivisuus ole esteenä esimerkiksi kevyemmän menettelytavan valinnalle. Asianosaisten ollessa erimielisiä menettelytavasta päättäisi siitä viranomainen, jolla olisi muutoinkin aina viimekätinen päätösvalta menettelytavan valinnasta. Pääkäsittelyihin osallistuttaisiin etäyhteyksillä nykyistä useammin, mikä vähentäisi pääkäsittelyjen peruuntumista ja lisäisi istuntopäivätehokkuutta.

Asianmukainen esitutkinta, laadukas syyteharkinta ja hyvin jäsenneily kärjäoikeusmenettely mahdollistavat asian joutuisan käsittelyn myös hovioikeudessa. Hovioikeudessa voidaan keskittyä kärjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuuden arviointiin joustavassa menettelyssä.

Korkein oikeus ohjaa oikeuskäytäntöä ennakkopäätöksillä, jotka valikoituvat pääsääntöisesti valituslupajärjestelmän kautta korkeimpaan oikeuteen toimitettujen muutoksenhakemusten perusteella. Kattavan ennakkopäätöskäytännön onnistunut ylläpitäminen edellyttää, että korkeimpaan oikeuteen saapuu riittävä määrä asioita kaikissa sen toimivaltaan kuuluvissa asiaryhmissä. Ennakkopäätökset ovat myös tulevaisuudessa tehokas tapa ohjata oikeuskäytäntöä. Ennakkopäätösjärjestelmän ylläpitäminen ja vahvistaminen on omiaan selkeyttämään oikeustilaa ja vähentämään epäselvänä pidettyjä tulkintatilanteita, mikä helpottaa alempien asteiden tuomioistuinten työtä.

Muutoksenhakua ja erityisesti siihen jo ehdotettujen ns. hyppyvalituslupaa ja ennakkopäätöskysymystä koskevien säännösten tarkoituksena on ohjata ennakkopäätösluonteisia kysymyksiä aikaisempaa tehokkaammin korkeimman oikeuden ratkaistavaksi ja siten edistää korkeimman oikeuden ennakkopäätöstehtävän toteuttamista. Tulevaisuudessa on tarvittaessa pohdittava myös muita mahdollisia säännösmuutoksia ennakkopäätöstehtävän tehokkaan toteuttamisen turvaamiseksi.

TOIMENPITEET:

- 10.** Arvioidaan, voitaisiinko sellainen yksinkertainen rikosasia, jonka käsittely ei ole tiettyyn paikkaan sidottua, laittaa vireille niin sanotussa "virtuaalikärjäoikeudessa", jonka tuomiopiirinä on koko maa. Virtuaalikärjäoikeudessa rikosasia voitaisiin ratkaista kirjallisessa menettelyssä tai etäyhteydellä tapahtuvassa pääkäsittelyssä. Vaihtoehtona voisi olla kirjallisessa menettelyssä käsiteltävien rikosasioiden keskittäminen yhteen kärjäoikeuteen.
- 11.** Selvitetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 5a luvun mukaisen kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentamista rikoksiin, joista säädetty ankarin rangaistus on neljä vuotta vankeutta. Arvioidaan, voitaisiinko kirjallista menettelyä koskevia säännöksiä muuttaa siten, ettei vastaajan tai asianomistajan suostumusta edellytettäisi. Asianosaisella olisi kuitenkin aina mahdollisuus nimenomaisesti vaatia suullista käsittelyä. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.
- 12.** Selvitetään poissaolokäsittelyn soveltamisalan laajentamista rikosasioihin, joista tuomittava ankarin rangaistus on enintään kuusi vuotta vankeutta. Poissaolokäsittelyssä voitaisiin tuomita enintään vuosi vankeutta. Lisäksi arvioidaan, voidaanko henkilötodistelun vastaanottamista poissaolokäsittelyissä laajentaa. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.
- 13.** Selvitetään, voitaisiinko Suomeen säätää täysimittaiselle pääkäsittelylle vaihtoehtoinen Virossa käytössä olevaa niin sanottua lyhytmenettelyä vastaava prosessilaji, missä ainoastaan syytettyä kuullaan suullisesti hänen niin halutessaan ja kaikki muu näyttö (asianomistajan, todistajan ja asiantuntijan kertomukset) otetaan vastaan kirjallisesti. Syyllisyyttä ei tarvitsisi myöntää ja asianomistajan suostumusta ei tarvittaisi. Suostuessaan asiansa käsittelyyn lyhytmenettelyssä syytetty saisi 1/3 alennuksen rangaistuksensa määrästä. Lyhytmenettelyn soveltamisala olisi laaja. Se olisi mahdollista kaikissa muissa rikosasioissa paitsi niissä, joista on säädetty elinkautinen vankeusrangaistus.
- 14.** Arvioidaan erilaisia keinoja rikosasian valmisteluistuntojen tehostamiseksi. Selvitetään, voisiko valmisteluistuntojen ajoittaminen lähemmäksi pääkäsittelyn aloittamista ja tuomarin roolin terävöittäminen tarpeettoman näytön epämisessä parantaa niiden laatua. Lisäksi valmisteluistunto olisi asianosaisille lähtökohtaisesti viimeisin tilaisuus mahdollisesti preklusion tai muulla vastaavan

kaltaisella uhalla ilmoittaa siitä, mitä näyttöä pääkäsittelyssä tullaan esittämään. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.

15. Selvitetään mahdollisuutta luopua lautamiesjärjestelmästä. Se korvattaisiin laajentamalla useamman tuomarin kokoonpanojen käyttämistä laajoissa ja vakavissa rikosasioissa. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.
16. Arvioidaan mahdollisuutta luopua kirjallisten perustelujen laatimisesta, jos pääkäsittelyssä julistettu tuomio jää lainvoimaiseksi. Lisäksi kevennettäisiin tuomioiden perustelujen seikkaperäisyyttä panostamalla sen sijaan perustelujen jäsentelyyn ja selkeyteen. Arvioidaan, olisiko tekoälysovellutuksia mahdollista hyödyntää tuomioiden kirjoittamisen tukena. Suullisesti julistetut perustelut tallennettaisiin ja annettaisiin asianosaisille pyynnöstä kirjallisina. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.
17. Selvitetään rikosprosessiin liittyvien velvoittavien määräaikojen sääntelyn joustavoittamista (esimerkiksi nuorten asianosaisten rikosasioiden määräajat).
18. Hyvin jäsenellyt käräjäoikeuden ratkaisut olisivat nykyistä tehokkaamman muutoksenhaun perusta. Määräaikaa hovioikeuteen valittamista varten voitaisiin lyhentää 14 päivään siitä päivästä, jona käräjäoikeuden ratkaisu julistettiin tai annettiin.
19. Arvioidaan asianosaisten oikeutta esittää hovioikeudessa uutta selvitystä. Näytön osalta oikeaan ratkaisuun päätyminen ja oikeusvarmuus edellyttävät, että oikeudenkäyntiaineisto pysyy oikeudenkäynnin jatkuessa hovioikeudessa samana kuin käräjäoikeudessa. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.
20. Selvitetään mahdollisuutta vähentää asianosaisten ja kuultavien istunnosta poisjäämisestä johtuvia haittoja. Asianosaisten tulisi omalta osaltaan myötävaikuttaa siihen, että asian käsittely hovioikeudessa tapahtuu ilman aiheutonta viivettä. Poissaolotilanteissa laajennettaisiin mahdollisuuksia hyödyntää asiassa aiemmin annettuja kertomuksia.
21. Selvitetään, voitaisiinko hovioikeuden ruuhkautuessa juttuja siirtää tarkoituksenmukaisella tavalla vähemmän ruuhkaksiin hovioikeuksiin. Selvitetään lisäksi mahdollisuuksia keskittää eri asiaryhmiä eri hovioikeuksiin.
22. Selvitetään mahdollisuuksia keventää hovioikeuden kokoonpanosäännöksiä. Yhden jäsenen toimivaltaa laajennettaisiin ja otettaisiin käyttöön yhden jäsenen ja esittelijän kokoonpano.
23. Selvitetään mahdollisuuksia laajentaa jatkokäsittelylupamenettelyn soveltamisalaa. Seurataan, mitä vaikutuksia videotallenneuudistuksella on näytön arvioimiseen hovioikeudessa ja tarvittaessa arvioidaan, tulisiko muutoksenhakua näytöstä joltain osin rajoittaa.
24. Arvioidaan mahdollisuuksia keventää hovioikeuden perusteluvollisuutta. Arvioidaan, olisiko tekoälysovellutuksia mahdollista hyödyntää tuomioiden kirjoittamisen tukena. Suullisesti julistetut perustelut tallennettaisiin ja annettaisiin pyynnöstä kirjallisesti.
25. Arvioidaan mahdollisuuksia ohjata oikeudenkäyntikuluja koskevalla sääntelyllä ja ratkaisukäytännöllä asianosaisia nykyistä tehokkaampaan asian hoitamiseen prosessin eri vaiheissa.

Siinä tapauksessa, että rikoksesta epäilty tuomitaan, hänet voitaisiin nykyistä laajemmin velvoittaa korvaamaan takaisin valtiolle valtion varoista hänen avustajalleen tai puolustajalleen maksettuja kustannuksia. Lisäksi rikosuhrimaksuja korotettaisiin. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.

- 26.** Arvioidaan, tehostavatko ehdotetut ns. hyppyvalituslupa ja ennakkopäätöskysymystä koskevat säännökset ennakkopäätösluonteisten kysymysten ohjautumista korkeimman oikeuden ratkaistavaksi ja edistävätkö ne siten korkeimman oikeuden ennakkopäätöstehtävän toteuttamista. Tulevaisuudessa on tarvittaessa pohdittava myös muita mahdollisia säännösmuutoksia ennakkopäätöstehtävän tehokkaan toteuttamisen turvaamiseksi. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.
- 27.** Arvioidaan mahdollisuuksia keventää kanteluasioiden kokoonpanoa korkeimmassa oikeudessa. Korkeimman oikeuden kokoonpanon määräytyminen erityisesti pakkokeinolain mukaisissa kanteluasioissa määrittynyt korkeimman oikeuden asiaa koskevien useiden prejudikaattien avulla. Usein on kuitenkin tulkinnanvaraista, kuuluuko tällainen kanteluasia valituslupa-asioiden kokoonpanoon vai täytyykö asia ratkaista 5-jäsenisessä kokoonpanossa. Korkeimman oikeuden resurssien tarkoituksenmukaisen kohdentamisen kannalta voisi olla perusteltua, että silloinkin, kun kantelu ei kuulu valituslupa-asioiden piiriin, asia voitaisiin ratkaista korkeimmassa oikeudessa kevyemmässä kokoonpanossa kuin 5-jäsenisessä kokoonpanossa. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.
- 28.** Arvioidaan ylimääräisen muutoksenhaun muutostarpeet. Ylimääräistä muutoksenhakua koskeva sääntely on vuodelta 1960. Tämän jälkeen rikosasioiden prosessisäännökset ovat muutoin muuttuneet. Erityisesti, jos rikosasioissa tullaan tulevaisuudessa ottamaan käyttöön preklusiota koskevaa sääntelyä jo käräjäoikeusvaiheessa, tätä preklusiota koskevaa sääntelyä ei tulisi voida vesittää sitä kautta, että uutta näyttöä voisi vapaasti nykyiseen tapaan (oikeudenkäymiskaaren, OK) 31 luku 8 § 3 kohta) esittää ylimääräisessä muutoksenhaussa. Ylimääräistä muutoksenhakua koskevan sääntelyä tulisi siten ainakin tältä osin tarkastella tässä samassa yhteydessä uudelleen. Vaatii lainsäädäntömuutoksia.

Rikosten seuraamusjärjestelmä

Vaikuttava ja oikeudenmukainen

Nykytila: Rikosasioiden sovittelusta puuttuvat selkeät ja yhtenäiset ohjeet, joilla luotaisiin valtakunnallisesti yhdenmukaista käytäntöä muun muassa sovitteluun lähetettävistä asioista. Esitutinnan rajoittamispäätösten lisääntymisen johdosta sovittelun ulkopuolelle jää yhä enemmän sellaisia tapauksia, joissa sovittelusta olisi osapuolille hyötyä.

Seuraamusjärjestelmässä on useita yhdyskuntaseuraamuksia, joista osa on sisällöllisesti lähellä toisiaan. Seuraamusten suhde toisiinsa ei ole kaikilta osin selkeä. Näin on esimerkiksi nuorisorangaistuksen ja valvonnalla tehostetun ehdollisen vankeuden osalta sekä valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun osalta. Yhdyskuntaseuraamusten seuraamusselvitys- ja täytäntöönpanoprosessi on raskas ja resurssia vievä.

Muuntorangaistusmenettelyä pohtinut oikeusministeriön asettama työryhmä on ehdottanut lausuntovaiheessa olevassa mietinnössään, että ulosotto jäisi pois sakon muuntorangaistusten täytäntöönpanoprosessista siten, että muuntorangaistusten täytäntöönpanoa hakisi jatkossa Oikeusrekisterikeskus Rikosseuraamuslaitokselta (RISE). Ulosotolle jäisi prosessissa jatkossa vain haastamisen osuus.

Tavoitteet: Rikosasioiden sovittelu on käytössä nykyistä useammin ja tarkoituksenmukaisesti ohjeistettua. Yhdyskuntaseuraamuksia koskeva lainsäädäntö on johdonmukainen ja selkeä. Seuraamusselvitysprosessi on suoraviivainen ja tehokas. Pääpaino on yhdyskuntaseuraamusten vaikuttavassa täytäntöönpanossa.

TOIMENPITEET:

29. Selvitetään toimenpiteitä sovittelujärjestelmän käytön lisäämiseksi erityisesti nuorten tekemissä rikoksissa ja muissa yksinkertaisissa rikosasioissa.
30. Arvioidaan tarvetta yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistustarpeita mukaan lukien nuorille rikosentekijöille suunnattujen rangaistusten ja niiden täytäntöönpanoprosessin arviointi.
31. Ehdotetaan muuntorangaistusjärjestelmän ja -menettelyn keventämistä erityisesti tuomioistuinmenettelyn osalta siten, että sakonmuunnokset voitaisiin käsitellä kirjallisessa menettelyssä, ellei niitä voida jo määräämisvaiheessa muuntaa ehdollisesti vankeudeksi.

Sähköisten työmenetelmien ja digitalisaation kehittymisen huomioiminen

Digitalisaation mahdollisuudet hyödynnetään täysimääräisesti

Nykytila: Rikosprosessissa ei ole kaikilta osin otettu huomioon sähköisten työmenetelmien ja digitalisaation kehittymistä.

Tavoitteet: Rikosasioiden käsittelyssä hyödynnetään täysimääräisesti digitaalisuuden tarjoamat mahdollisuudet. Sähköiset työmenetelmät ovat käytössä kaikilla rikosketjun toimijoilla. Tietojen saatavuus ja asiakirjojen liikkuvuus kaikkien rikosketjun toimijoiden välillä on sujuvaa ja toteutuu eri asianhallintajärjestelmien rajapintojen ja integraatioiden avulla. Sähköinen asiointi ja rikosprosessin eri vaiheisiin osallistuminen etäyhteyden avulla on helppoa ja turvallista.

Esitutkintaviranomaiset keräävät ja esitutkinta-aineisto tallennetaan sähköiselle alustalle, mihin on rikosasian kulloisenkin käsittelyvaiheen vaatimassa laajuudessa pääsy myös asianosaisilla ja heidän avustajillaan sekä syyttäjällä. Tuomioistuinkäsittelyn aikana myös tuomioistuimella on pääsy yhteiselle alustalle tallennettuun aineistoon. Rikosprosessin viranomaisten tietojärjestelmät muodostavat muutoinkin toimivan kokonaisuuden. Viranomaisten tehdessä päätöksiä heidän perusteluvollisuutensa on kevennetty nykyistä tarkoituksenmukaisemmalle tasolle. Arvioidaan, olisiko tekoälysovellutuksia mahdollista hyödyntää päätösten kirjoittamisen tukena.

Suureen määrään asianomistajia kohdistuvien kyberrikosten käsittelyminen tapahtuu yksittäisten asianomistajojen sijasta heitä kollektiivisesti edustavan julkisasiamiesjärjestelmän avulla ja lain edellyttämät erilaiset ilmoitukset asianomistajille korvetaan julkisilla kuulutuksilla.

TOIMENPITEET:

32. Selvitetään mahdollisuutta ottaa käyttöön sähköinen ja tietoturvallinen tekninen alusta, minne esitutkintaviranomainen tallennettaisiin esitutkinnan aikana kertyvää tutkinta-aineisto esitutkinnan edetessä. Tallennettu aineisto olisi jo ennen esitutkinnan päättämistä esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän lisäksi myös asianosaisten käytettävissä. Alustan käyttöön oikeutetut tahot pääsisivät siten tutustumaan aineistoon reaaliaikaisesti esitutkinnan edetessä. Tämä edistäisi heidän

mahdollisuuksiaan vaikuttaa tutkinnan suuntaamiseen riitaisten seikkojen selvittämiseen ja palvelisiten mahdollisen pääkäsittelyn sujuvuutta.

- 33.** Selvitetään asianomistajia koskevien prosessuaalisten säännösten muuttamista erityisesti suureen asianomistajamäärään kohdistuvissa tietoverkko- ja kyberrikoksissa. Selvitetään mahdollisuutta toteuttaa asianomistajan oikeusturvasta huolehtiminen julkisasiamiesjärjestelmän avulla ja korvaamalla asianomistajille lähetettävät ilmoitukset julkisilla kuulutuksilla.

Digitalisaatiota koskien katso myös koko oikeusministeriön hallinnonalaan koskevat ehdotukset 160–161

ALATYÖRYHMÄ 2: SIVILIASIOIDEN KÄSITTELY, SOVITTELU JA VAIHTOEHTOISET RIIDANRATKAISUKEINOT

TAVOITETILA

Tavoitetilassa siviiliprosessi on joutuisa, varma, kohtuuhintainen ja laadukas.

Tuomioistuimen rooli pelkistetty

Tuomioistuin käsittelee ne asiat, jotka edellyttävät asian tutkimista ja tuomioistuimen oikeudellista kannanottoa. Tuomioistuimiin eivät kuulu riidattomat tai pelkästään viranomaisen vahvistusta vaativat asiat. Oikeudenkäyntikynnys riita-asioissa ei aseta estettä saattaa asia tuomioistuimeen silloin, kun oikeusturva sitä edellyttää. Prosessisäännökset estävät tehokkaasti shikaaninomaisen oikeuden väärinkäyttömahdollisuuden.

Oikeudenkäyntien painopiste on ensimmäisessä oikeusasteessa. Hovioikeudet toimivat yleisinä muutoksenhakuinstansseina. Hovioikeuksiin ja korkeimpaan oikeuteen on pääsy vain asioissa, jotka vaativat niiden kannanottoa. Oikeuskäytännön yhtenäisyyden kannalta merkittävimmät oikeudelliset kysymykset saadaan korkeimman oikeuden käsiteltäviksi ennakkoratkaisujen antamista varten. Erityistuomioistuimet käsittelevät niille lain mukaan kuuluvat asiat.

Tuomioistuin tehokas ja varteenotettava riidanratkaisupalvelujen tarjoaja ja asianosaiselle kokemus oikeudenmukaisuudesta

Asianosainen saa riita-asiassa tuomioistuimesta laadukkaan ratkaisun kohtuullisessa ajassa. Asianosaisilla on mahdollisuus saada oikeutetut vaatimuksensa tuomioistuimen ratkaistavaksi kohtuullisin kustannuksin ja oikeudenkäyntikuluriskein. Asianosaiset luottavat tuomioistuimeen ja heille syntyy kokemus oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Asianosaiset ovat tyytyväisiä saamansa oikeudellisen palvelun laatuun.

Oikeudenkäyntikulttuurin lähtökohtana on yhteistyö tuomioistuihin sekä avustajien ja muiden sidosryhmien välillä. Tuomioistuin sekä riidan osapuolet ja avustajat jakavat yhteisen tavoitteen: sujuva ja kustannustehokas menettely on kaikkien osapuolten etu. Asian osapuolilla on selkeä käsitys riidan laadusta ja laajuudesta ja yhteinen näkemys ratkaistavista oikeudellisista kysymyksistä, kun asia saatetaan tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Tuomioistuimet kykenevät toimimaan tehokkaana ja varteenotettavana riidanratkaisupalvelujen tarjoajana riippumatta siitä, onko kysymys tuomioistuimen ratkaisulla ratkaistavista asioista vai sovittelusta. Prosessisäännökset antavat joustavasti mahdollisuuden erilaisille menettelytavoille riippuen asian laadusta, asianosaisten määrästä ja riidan kohteena olevasta intressistä. Juttukohtaisesti on mahdollista valita asian laadun ja laajuuden kannalta tarkoituksenmukaisin käsittelytapa. Prosessisäännösten mahdollistama keinovalikoimaa käytetään täysimääräisesti hyväksi laadukkaan, sujuvan ja kustannustehokkaan menettelyn saavuttamiseksi. Tuomioistuihin johdetaan tehokkaasti näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Oikeuspaikkaa koskevat säännökset antavat joustavasti mahdollisuuden riita-asian saattamiseksi vireille asian käsittelyn kannalta tarkoituksenmukaisessa tuomioistuimessa.

Sovittelu on kulttuurillisesti läsnä tuomioistuimissa tasavertaisena osana tuomioistuihin tarjoamaa riidanratkaisupalvelua. Sovinnon mahdollisuus riita-asiassa on asianmukaisesti ja riittävästi selvitetty jo ennen riita-asian vireilletuloa tuomioistuimessa. Osapuolilla on nopealla aikataululla pääsy ammattitaitoiseen sovitteluun ennen asian vireilletuloa sekä kaikissa asian käsittelyn vaiheissa.

Merkittävät perheoikeudelliset kysymykset tulevat nopeasti ja kohtuullisin kustannuksin asianmukaisesti ratkaistuksi. Tuomioistuimet pystyvät ohjaamaan oikeuskäytännöllään lain tulkintaa. Alaikäisillä lapsilla on heidän ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen riittävät ja tehokkaat keinot vaikuttaa heitä koskevien asioiden käsittelyyn ja ratkaisun lopputulokseen. Asian käsittelyssä hyödynnetään asian vaatimassa laajuudessa moniammatillista asiantuntemusta ja viranomaisten välistä yhteistyötä.

Teknologianeutraali ja tulevaisuuteen katsova sääntely mahdollistaa digitalisaation hyödyntämisen

Asianosaiset ja heidän avustajansa voivat saattaa asian vireille tuomioistuimessa ja seurata ajantasaisesti asian käsittelyn etenemistä sähköisen portaalin kautta. Portaali varmistaa, että kanne ja vastaus täyttävät lain asettamat vaatimukset. Rajapinnat sidosryhmille takaavat tarvittavan tiedonsaannin ja asioiden käsittelyhistorian katkeamattoman siirtymisen viranomaiselta toiselle. Käytössä on yleinen portaali, josta kuka tahansa saa tietoja vireillä olevien asioiden julkisista diaaritiedoista ja jo ratkaistujen asioiden tarvittaessa anonymisoiduista päätöksistä. Työskentelyä avustava tukiohjelma on tuomioistuinten ja asiamiesten sekä muiden sidosryhmien käytössä.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Tuomioistuimen rooli pelkistetty

Tuomioistuin käsittelee tutkimista ja oikeudellista kannanottoa koskevat asiat

Nykytila: Tuomioistuimissa käsitellään useita riidattomia tai pelkästään viranomaisen vahvistusta vaativia asioita. Tällaisia ovat muun muassa riidattomat velkomukset ja avioeroasiat sekä asiakirjojen kuolettamista koskevat asiat.

Tavoite: Tuomioistuin käsittelee ne asiat, jotka edellyttävät tutkimista ja tuomioistuimen oikeudellista kannanottoa.

TOIMENPITEET: Asioiden siirtäminen tuomioistuimesta toiselle viranomaiselle vaatii lainsäädäntömuutoksia.

34. Arvioidaan, onko mahdollista siirtää kirjaamista tai vahvistamista koskevat hakemusasiat muun muassa kansainväliset veloitteet huomioon ottaen toiselle viranomaiselle, esimerkiksi vihkimiset ja avioeroasiat Digi- ja väestötietovirastolle sekä asiakirjojen kuolettamista koskevat asiat Maanmittauslaitokselle.
35. Selvitetään, tulisiko tietyt asiaryhmät siirtää muun viranomaisen käsiteltäväksi, kuitenkin niin että tuomioistuimen rooli tuomiovallan käyttäjänä säilyy. Esimerkiksi summaaristen velkomusasioiden ja velkajärjestelyasioiden käsittelyssä voisi vahvistaa muun viranomaisen, kuten Ulosottolaitoksen tai talous- ja velkaneuvonnan, roolia.

Muutoksenhakujärjestelmän kehittäminen

Nykytila: Korkeimman oikeuden tehtävä on ennakkopäätöksiä antamalla ohjata tuomioistuinten lainkäyttöä ja huolehtia sen yhtenäisyydestä. Edellytykset ennakkopäätösten antamiselle ovat kuitenkin riita-asioissa viime vuosina heikentyneet valituslupa-asioiden määrän vähentymisen ja hovioikeuksissa sovellettavan laajan jatkokäsittelylupajärjestelmän vuoksi. Toisaalta muutoksenhakutuomioistuimeen tulisikin päästä vain asioissa, joissa vaaditaan ylempään tuomioistuimen kannanottoa.

Tavoite: Oikeudenkäyntien painopiste on ensimmäisessä oikeusasteessa. Hovioikeudet toimivat yleisinä muutoksenhakuinstansseina. Hovioikeuksiin ja korkeimpaan oikeuteen on pääsy vain asioissa, jotka vaativat niiden kannanottoa. Oikeuskäytännön yhtenäisyyden kannalta merkittävimmät oikeudelliset kysymykset saadaan kuitenkin korkeimman oikeuden käsiteltäviksi ennakkoratkaisujen antamista varten.

TOIMENPITEET:

36. Korkeimman oikeuden roolin vahvistaminen edellyttää prosessilainsäädäntöön muutoksia. Edistetään korkeimman oikeuden mahdollisuuksia antaa ennakkopäätöksiä esimerkiksi ns. hyppyvalitus- ja ennakkopäätöskysymysmenettelyillä.
37. Arvioidaan yleisemmin jatkokäsittelylupajärjestelmää ja selvitetään sen soveltamisen rajoittamista laajoissa riita-asioissa erityisesti ottaen huomioon korkeimman oikeuden mahdollisuudet antaa ennakkopäätöksiä. Seurataan, mitä vaikutuksia videotallenneudistuksella on näytön arvioimiseen hovioikeudessa, ja tarvittaessa arvioidaan, tulisiko muutoksenhakua näytöstä joltain osin rajoittaa.

Velkajärjestelyasioissa tuomioistuimen rooli on pelkistetty ja ulosottolaitoksen sekä talous- ja velkaneuvonnan rooleja on vahvistettu

Nykytila: Käräjäoikeudet ovat vuosien 2014-2023 aikana käsitelleet vuosittain noin 4800 velkajärjestelyhakemusta. Maksuohjelma on vahvistettu noin 85 % jutuista, ja käsittely käräjäoikeudessa on kestänyt keskimäärin 6 kuukautta. Mediaanivelka oli vuosina 2021 ja 2022 vahvistetuissa maksuohjelmissa 51 000 euroa, 39 000 euroa vuonna 2018 ja 34 000 euroa vuonna 2014 vahvistetuissa maksuohjelmissa. Velkajärjestelyssä velalliselle vahvistetaan yleensä kolmen tai viiden vuoden pituinen maksuohjelma, mutta myös tätä lyhyempi tai pidempi maksuohjelma on mahdollinen. Velkajärjestelyhakemuksen käsittely on sekä velallista että velkojia kuormittavaa. Velkajärjestelyssä ei huomioida riittävän joustavasti maksuohjelman aikana tapahtuvia velallisen olosuhdemuutoksia.

Tavoite: Viranomaisen käsittelee velkajärjestelyasiat nopeasti velallisen ja velkojien oikeudet huomioiden. Menettely viranomaisten välillä on sujuvaa. Maksuohjelma laaditaan yleisemmällä tasolla ja maksuohjelmassa pystytään huomioimaan velallisen olosuhdemuutokset nykyistä joustavammin. Tuomioistuimien käsittelee vain asiat, jotka edellyttävät tutkimista ja tuomioistuimen oikeudellista kannanottoa. Ulosottolaitoksen sekä talous- ja velkaneuvonnan roolit velkajärjestelyssä ovat nykyistä vahvempia.

TOIMENPITEET:

38. Velkajärjestelymenettelyn keventäminen ja asioiden osittainen siirtäminen tuomioistuimesta toiselle viranomaiselle vaatii lainsäädäntömuutoksia. Selvitetään, tulisiko velkajärjestelyasioiden käsittelyssä vahvistaa Ulosottolaitoksen tai talous- ja velkaneuvonnan roolia tai siirtää tietyt asiakokonaisuudet näiden viranomaisten käsiteltäväksi, kuitenkin niin että tuomioistuimen rooli tuomiovallan käyttäjänä säilyy.

Tuomioistuin tehokas ja vartenotettava riidanratkaisupalvelujen tarjoaja

Prosessisäännökset mahdollistavat erilaiset menettelytavat ja prosessisäännösten keinovalikoimaa käytetään hyväksi

Nykytila: Riita-oikeudenkäyntien ongelmakohdiksi on tunnistettu oikeudenkäyntien kesto ja kalleus. Tuomioistuimissa yli vuoden vireillä olleiden asioiden määrä on korkea ja keskimääräiset käsittelyajat ovat osin edelleen kasvussa. Esimerkiksi vuonna 2023 keskimääräinen käsittelyaika laajoissa riita-asioissa oli käräjäoikeudessa 10,1 kk ja noin 26 % laajoista riita-asioista oli käräjäoikeudessa yli vuoden vireillä. Valtioneuvoston selonteossa oikeudenhoidosta ([2022:67](#)) laajojen riita-asioden keskimääräiseksi tavoitekäsittelyajaksi käräjäoikeudessa on määritelty 7 kk. Keskuskauppakamarin välimiesmenettelyssä keskimääräinen käsittelyaika on noin 9 kk.

Tavoite: Asianosainen saa riita-asiansa tuomioistuimesta laadukkaan ratkaisun kohtuullisessa ajassa. Tuomioistuin sekä riidan osapuolet ja avustajat jakavat yhteisen tavoitteen: sujuva ja kustannustehokas menettely on kaikkien osapuolten etu. Asian osapuolilla on selkeä käsitys riidan laadusta ja laajuudesta ja yhteinen näkemys ratkaistavista oikeudellisista kysymyksistä, kun asia saatetaan tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Tuomioistuimet kykenevät toimimaan tehokkaana ja vartenotettavana riidanratkaisupalvelujen tarjoajana riippumatta siitä, onko kysymys tuomioistuimen ratkaisulla ratkaistavista asioista vai sovittelusta. Tuomioistuimia johdetaan tehokkaasti näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Prosessisäännökset antavat joustavasti mahdollisuuden erilaisille menettelytavoille riippuen asian laadusta, asianosaisten määrästä ja

riidan kohteena olevasta intressistä. Juttukohtaisesti on mahdollista valita asian laadun ja laajuuden kannalta tarkoituksenmukaisin käsittelytapa. Prosessisäännösten mahdollistamaa keinovalikoimaa käytetään täysimääräisesti hyväksi laadukkaan, sujuvan ja kustannustehokkaan menettelyn saavuttamiseksi. Myös oikeuspaikkaa koskevat säännökset antavat joustavasti mahdollisuuden riita-asian saattamiseksi vireille asian käsittelyn kannalta tarkoituksenmukaisessa tuomioistuimessa.

TOIMENPITEET:

- 39.** Selvitetään, miltä osin prosessisäännöksiä tulisi muuttaa joustavammaksi ja miltä osin on tarve muuttaa toimintatapoja, jotta esimerkiksi seuraavat tehokkaat menettelytavat saadaan käyttöön:
- Prosessin aikatauluttaminen
 - kaikissa riita-asioissa tuomioistuimella velvollisuus käydä yhdessä asianosaisten kanssa järjestäytymiskeskustelu tarkoituksenmukaisella tavalla (esimerkiksi kirjeitse, puhelimitse tai muulla etäyhteydellä) viivytyksettä vastauksen saapumisen jälkeen ja laatia pääsääntöisesti sitova prosessiaikataulu
 - tarkat ja sitovat aikataulut kirjelmien, henkilötodistelun yms. ilmoittamiselle
 - Vahva prosessinjohto
 - mahdollisuus rajoittaa kirjelmien luku- ja sivumäärää sekä puheenvuorojen pituutta
 - mahdollisuus edellyttää vaatimusten esittämistä formaattimuodossa
 - mahdollisuus edellyttää henkilötodistelun nimenneeltä taholta etukäteen kirjallinen todistajankertomus tai vähintään yhteenveto sekä mahdollisuus sallia kirjalliset todistajankertomukset
 - mahdollisuus ratkaista asia pelkän kirjallisen valmistelun perusteella tuomioistuimen harkitessa sen tarkoituksenmukaiseksi myös ilman asianosaisten suostumusta
 - Asiamiehen velvollisuus myötävaikuttaa prosessin etenemiseen
 - Osaratkaisujen antamisen lisääminen ottaen huomioon sen, ettei asian käsittely hajaannu eri oikeusasteisiin
 - Tuomion julistamisen lisääminen
 - Tuomarilla mahdollisuus tehdä suullinen esitys asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi sen jälkeen, kun asiassa esitettävä todistelu on otettu vastaan pääkäsittelyssä ilman, että tämä tekisi tuomarista esteellisen antamaan pääasiaratkaisua asiassa. Annettu sovintoehdotus voisi olla tuomarin lopullinen ratkaisu tai tuomari voisi ilmoittaa ratkaisevansa asian vasta asiaa harkittuaan.
 - Ratkaisujen antamisen määräajoissa pysyminen
- 40.** Selvitetään, tulisiko riitaprosessin menettelytapoja eriyttää nykyistä enemmän.
- Jatketaan pienriitamenettelyn kehittämistä. Arvioidaan esimerkiksi, tulisiko oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 9.1 §:ää muuttaa siten, että istuntoon menevissä pienissä riita-asioissa vastaaja pyydetäisiin pääsääntöisesti vastaamaan suoraan istuntoon.
 - Arvioidaan menettelytapojen eriyttämistä esimerkiksi kahteen tai kolmeen eri tyyppiin: pienriitamenettely, jossa asianosainen voi edustaa itseään - täysimääräinen riita, jossa on asiamiespakko. Erittäin laajoja ja monimutkaisia asioita varten oikeudenkäymiskaari mahdollistaisi erityismenettelyn tarjoamisen, jolloin tietyillä edellytyksillä tuomio luvattaisiin vaativassa asiassa tietyssä ajassa.
- 41.** Selvitetään keinoja saada riita-asian käsittelystä yleisessä tuomioistuimessa osapuolten näkökulmasta vartenotettava vaihtoehto kuluttajariitalautakuntamenettelylle ottaen huomioon käsittelyn nopeus, ratkaisun laatu ja oikeudenkäyntikulujen määrä.

- Harkitaan kuluttajariita-asioissa esimerkiksi kevyempää menettelyä, jossa tuomari voi antaa ratkaisuehdotuksen jo valmisteleavassa keskustelussa ilman, että tämä tekisi tuomarista esteellisen ratkaisemaan asian.
- Selvitetään kuluttajariitalautakuntamenettelyn asiallisen toimivallan supistamista siltä osin kuin ADR-direktiivi sen mahdollistaa.
- Selvitetään tekoälyn/tukiälyn käyttömahdollisuuksia kuluttajariidoissa.

42. Selvitetään, miten ryhmäkanteen käyttöalaa voitaisiin laajentaa siten, että ryhmäkanteen saataisiin tarkoituksenmukaisesti käyttöön.

43. Selvitetään keinoja saada riita-asian käsittelystä yleisessä tuomioistuimessa osapuolten näkökulmasta varteenotettava vaihtoehto välimiesmenettelylle ottaen huomioon käsittelyn nopeus, ratkaisun laatu, oikeudenkäyntikulujen määrä ja käsittelyn julkisuutta koskevat säännökset. Arvioidaan myös oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien säännösten yhteiskunnallista merkitystä.

44. Selvitetään tarpeet muuttaa oikeuspaikkaa koskevia säännöksiä. Arvioidaan muun muassa seuraavia keinoja käsittelyaikaisten lyhentämiseksi:

- Käräjätuomareiden, hovioikeudenneuvosten ja maoikeustuomareiden mahdollisuus työskennellä eri tuomioistuimissa, tai vaihtoehtoisesti mahdollisuus nimittää tuomari siten, että tämän tuomiopiiri on koko maa eli ns. tuomaripoolin käyttöönotto.
- Riita-asioiden jakaminen tasaisemmin eri käräjäoikeuksien välillä niin, että asianosaisten suostumuksella riita voidaan käsitellä myös muussa kuin oikeudenkäymiskaaren pääsäännön mukaisessa käräjäoikeudessa.
- Summaaristen asioiden jakaminen tasaisesti eli ns. sakkisysteemi.
- Arvioidaan, tulisiko asiantuntemuksen turvaamiseksi tiettyjä asioita tai asiaryhmiä keskittää tiettyihin käräjäoikeuksiin – keskittämättä kuitenkaan kaikkea Helsingin käräjäoikeuteen.
- Arvioidaan, onko osa nykyisistä yksiköistä liian isoja tehokkaille ja joustaville menettelytavoille.

45. Arvioidaan juttujen priorisointia kokonaisuutena: tällä hetkellä yksittäisiä asiaryhmiä on säädetty kiireellisinä käsiteltäväksi, mutta kokonaisuutta tai jutturyhmien keskinäistä järjestystä ei ole arvioitu.

Katso prosessien sujuvuuden ja tuloksellisuuden osalta myös koko oikeusministeriön hallinnonalaa koskeva toimenpide 154.

Sovittelu on tasavertainen osa tuomioistuinten riidanratkaisupalvelua

Nykytila: Sovittelumenettely on ollut käräjäoikeuksissa käytössä lähes 20 vuotta, mutta edelleen alle 10 % laajoista riita-asioista ratkaistaan sovittelussa. Erot sovittelumenettelyjen määrissä vaihtelevat huomattavasti tuomioistuimittain; 4,2 prosentista 15,1 prosenttiin.

Tavoite: Sovittelu on kulttuurillisesti läsnä tuomioistuimissa tasavertaisena osana tuomioistuinten tarjoamaa riidanratkaisupalvelua. Osapuolilla on nopealla aikataululla pääsy ammattitaitoiseen sovitteluun ennen asian vireilletuloa sekä kaikissa asian käsittelyn vaiheissa.

TOIMENPITEET:

46. Selvitetään, miltä osin on tarve muuttaa prosessisäännöksiä ja miltä osin toimintakulttuuria, jotta esimerkiksi seuraavat tehokkaat menettelytavat saadaan valtakunnallisesti käyttöön:

- Sovinnon mahdollisuutta riita-asiassa on asianmukaisesti ja riittävästi selvitetty jo ennen riita-asian vireilletuloa tuomioistuimessa. Avustajat sitoutuvat tehokkaiisiin sovintoneuvotteluihin jo ennen kanteen nostamista.
- Sovittelu on integroitu riitaprosessiin lakisääteisesti niin, että osapuolten tulee ottaa kantaa sovitteluun haastehakemuksessa ja vastauksessa.
- Käräjäoikeudessa riita-asian osapuolille tarjotaan varhaisessa vaiheessa ja matalalla kynnyksellä konfliktidiagnoosipalvelua (valmisteleva keskustelu), jossa selvitetään mistä asiassa on kysymys ja tuomari ohjaa asianosaiset siihen prosessiin, joka soveltuu parhaiten kyseisen konfliktin ratkaisuun.
- Sovittelutuomareiden koulutus ja jatkokoulutus organisoidaan järjestelmällisesti siten, että koulutusta pystytään antamaan oikea-aikaisesti. Työn kehittämisessä hyödynnetään ammattimaista työnohjausta.
- Sovittelussa hyödynnetään tehokkaasti myös sovittelukoulutuksen saaneita asianajajia ja muita sovitteluun kouluttaneita asiantuntijoita (out-of-court -system).
- Tuomioistuinten resursoinnissa, tiedottamisessa ja tiloissa (istuntosalien kalustamisessa) huomioidaan se, että sovittelu ja oikeudenkäynti ovat tasavertaisia tuomioistuimen riidanratkaisupalveluita.

47. Selvitetään, mihin riita-asioihin sovittelu soveltuu ja millaisia asioita ei tulisi ratkaista sovittelulla. Selvitetään, voidaanko joissakin asioissa, kuten pienriidoissa tai huoltoriidoissa, edellyttää pakollista sovittelumenettelyä ennen oikeudenkäyntiä.

48. Selvitetään, tulisiko tuomioistuinsovittelujärjestelmä ulottaa myös markkinaoikeuteen ja työtuomioistuimeen riita-asioiden käsittelyyn.

Huoltoriidoissa tuomioistuimen rooli on pelkistetty ja yhä useampi riita ohjautuu sovitteluun

Nykytila: Käräjäoikeudet ovat viimeisen viiden vuoden aikana käsitelleet vuosittain noin 3300 lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasiaa sekä huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia täytäntöönpanoriitoja. Huolto- ja tapaamisasioista noin puolet on riitaisia, ja noin 18 % jutuista ratkaistaan asiantuntija-avusteisessa sovittelussa. Käsittely käräjäoikeudessa on kestänyt keskimäärin 8 kuukautta, ja noin 24 % jutuista on käräjäoikeudessa vireillä yli vuoden. Lukuisissa huoltoriita-asioissa vaaditaan ja annetaan väliaikais määräyksiä tai tehdään kokeilusopimuksia oikeudenkäynnin aikana. Prosessien hitaus, kalleus ja kankeus sekä riitojen eskaloituminen heikentävät lapsen edun toteutumista.

Tavoite: Merkittävät perheoikeudelliset kysymykset tulevat nopeasti ja kohtuullisin kustannuksin asianmukaisesti ratkaistuksi. Huoltoriitojen käsittelyä oikeudenkäynnissä edeltää mahdollisuuksien mukaan sovittelu, jossa saavutettu sovinto voidaan vahvistaa täytäntöönpanokelpoiseksi. Yleiseen tuomioistuimeen päätyvät vain ne asiat, joissa sovintoratkaisua ei sovittelumenettelystä huolimatta saavuteta. Huoltoriitojen sovittelumenettelyä kehitetään järjestelmällisesti aktiivisessa vuorovaikutuksessa kaikkien toimijoiden kanssa. Tuomioistuimen rooli huoltoriidoissa on pelkistetty. Tuomioistuimessa annetaan juridinen ratkaisu, jossa päätetään vain päälinjat. Sovintomenettelyssä voidaan vahvistaa sopimuksen yksityiskohdat.

Tuomioistuimet pystyvät ohjaamaan oikeuskäytännöllään lain tulkintaa. Alaikäisillä lapsilla on heidän ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen riittävät ja tehokkaat keinot vaikuttaa heitä koskevien asioiden käsittelyyn ja ratkaisun lopputulokseen. Asian käsittelyssä hyödynnetään asian vaatimassa laajuudessa moniammatillista asiantuntemusta.

TOIMENPITEET:

- 49.** Perheiden hyvinvoinnilla on yhteiskunnallisesti laaja vaikuttavuus. Tukipalvelut ennen oikeudenkäyntiä ja sen aikana ovat merkittäviä perheiden hyvinvoinnin kannalta. Syvennetään tuomioistuinten ja muiden viranomaisten välistä poikkihallinnollista yhteistyötä.
- 50.** Selvitetään keinoja ohjata yhä useampi huoltoriita sovitteluun ennen oikeudenkäyntiä. Tarkastellaan muun muassa seuraavia, osin säännösmuutoksia ja osin toimintakulttuurin muutoksia edellyttämiä keinoja:
- Oikeudenkäyntiä edeltää pakollinen sovittelumenettely joko tuomioistuimen ulkopuolella tai tuomioistuimessa.
 - Sovittelussa tai vanhempien/avustajien välillä tehty sopimus voidaan vahvistaa nopealla aikataululla joko lastenvalvojalla (walk in –vastaanotto) tai kirjallisessa menettelyssä tuomioistuimessa.
 - Ennen tuomioistuinmenettelyä vanhemmille järjestetään informaatiotilaisuus eri prosessivaihtoehdoista.
 - Tuomioistuimessa järjestettävään sovitteluun osallistuu nykyiseen tapaan pääsääntöisesti tuomari ja asiantuntijajäsen. Kiristetään asiantuntija-avustajien ammattitaitokriteereitä (psykologi) ja mahdollistetaan asiantuntija-avustajien käyttö riittävin valtion taloudellisin resurssein.
- 51.** Selvitetään keinoja pelkistää tuomioistuimen roolia huoltoriidoissa niin, että tuomioistuinkäsittelyyn tulisivat vain asiat, joita ei pystytä sovintomenettelyissä sopimaan, ja että riitaprosessiin siirtyisivät vain kysymykset lapsen asuinpaikasta ja huollosta sekä elatuksen määrästä, kun sovittelussa annettaisiin tarvittavat liitännäismääräykset.
- 52.** Hyödynnetään hallinto-oikeuksien kokemuksia asiantuntijajäsenten käyttämisestä lastensuojeluasioissa. Arvioidaan, tulisiko perheasioiden käsittelyssä olla mahdollista vahvistaa kokoonpanoa asiantuntijajäsenellä.
- 53.** Perheasioissa indispositiivisuus ohjaa tiukempaa prosessinjohtoa. Arvioidaan, miltä osin tulisi muuttaa säännöksiä tai luoda perheoikeudellisten asioiden käsittelylle omat prosessisäännökset, ja miltä osin muuttaa toimintakulttuuria, jotta esimerkiksi seuraavat tehokkaat menettelytavat saadaan valtakunnallisesti käyttöön:
- Tuomioistuin, sosiaalitoimi ja kaikki osapuolet sopivat järjestäytymisistunnossa prosessista ja sitovasta prosessiaikataulusta
 - Mahdollisuus rajoittaa todistelua
 - Mahdollisuus määrätä vain suullinen valmistelu ja suullinen aineiston esittäminen
 - Kiinnitetään koulutuksessa huomiota siihen, että olosuhdeselvitys laaditaan vain tarvittaessa
 - Mahdollisuus laatia olosuhdeselvitys jo sovitteluvaiheessa
 - Väliaikaismääräys lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta vain erityisestä syystä
 - Rajoitettu valitusoikeus ja rajoitettu oikeus uusintakäsittelylle, esimerkiksi niin että ratkaisua tulisi noudattaa tietty lakisääteinen aika ennen kuin sen voisi saattaa uudelleen tutkittavaksi
 - Koulutuksessa kiinnitetään huomioita siihen, että vahvistetut sovinnot ja tuomioistuimen ratkaisut ovat täytäntöönpanokelpoisia
- 54.** Selvitetään, tulisiko lapselle voida määrätä edunvalvoja tai avustaja (vrt lastensuojelulaki 22 ja 87 §).

55. Tarkastellaan täytäntöönpanoriitoja koskevaa lainsäädäntöä ja käytäntöjä menettelyn monivaiheisuuden ja tehottomuuden poistamiseksi.
56. Arvioidaan oikeusavun kattavuutta huoltoriidoissa. Sovittelumenettelyjen lisäämiseksi, tuomioistuinprosessien sujuvoittamiseksi ja lapsen edun turvaamiseksi oikeusavun tulisi kattaa huoltoriidoissa myös tuomioistuinkäsittelyn ulkopuoliset sovittelut ja avustajan perehtymisen juridisten seikkojen ohessa asiaan vaikuttaviin muihin seikkoihin.
57. Arvioidaan tarpeet muuttaa elatustukilakia (STM) tarpeettomien tuomioistuinprosessien vähentämiseksi.

Mahdollisuus saada oikeutetut vaatimukset tuomioistuimeen kohtuullisin kustannuksin ja kuluriskein

Nykytila: Riita-oikeudenkäyntien yhdeksi suurimmista ongelmakohtista on tunnistettu oikeudenkäyntien kalleus.

Tavoite: Oikeudenkäyntikynnys riita-asioissa ei aseta estettä saattaa asia tuomioistuimeen silloin, kun oikeusturva sitä edellyttää. Asianosaisilla on mahdollisuus saada oikeutetut vaatimuksensa tuomioistuimen ratkaistavaksi kohtuullisin kustannuksin ja oikeudenkäyntikuluriskein. Toisaalta prosessisäännökset estävät tehokkaasti myös shikaaninomaisen oikeuden väärinkäyttömahdollisuuden.

TOIMENPITEET:

58. Arvioidaan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännöksiä oikeudenkäyntikulujen ja kuluriskin pienentämiseksi.
- Selvitetään esimerkiksi, tulisiko säännöksiä tarkistaa yksityiskohtaisemmasta yleisemmäksi ja jättää enemmän harkintavaltaa tuomioistuimelle.
 - Arvioidaan, voidaanko erityisesti yksityishenkilöiden ja niihin verrattavien tahojen kuluriskiä hillitä esimerkiksi korvaustaulukoilla tai oikeudenkäyntikulukatoilla.
 - Pyritään vaikuttamaan siihen, että vakuutuksiin sisältyviä oikeusturvavakuutuksia kehitettäisiin siten, että ne huomioisivat asiakkaan oikeutetun intressin oikeudenkäyntiin myös vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden osalta.
59. Selvitetään keinoja oikeuden väärinkäyttömahdollisuuksien estämiseksi.
- Selvitetään, tulisiko oikeudenkäyntikulujen osalta voida vaatia vakuuden asettamista.
 - Selvitetään mahdollisuutta periä tuomioistuinmaksut prosessin alussa.

Asianosaiselle kokemus oikeudenmukaisuudesta

Laadukas prosessi

Nykytila: Tuomioistuinten käsittelemien riita- ja hakemusasioiden määriä ja käsittelyaikoja mitataan ja arvioidaan säännöllisesti. Lisäksi tuomioistuinten laatuhankkeissa on arvioitu yksittäisiä prosessilajeja. Riitamenettelyille ei kuitenkaan ole luotu yleistä valtakunnallista laatumittaristoa eikä riidanratkaisumenettelyjen laatua arvioida säännöllisesti.

Tavoite: Asianosaisille syntyy kokemus oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Asianosaiset ovat tyytyväisiä saamansa oikeudellisen palvelun laatuun. Riita-asioden määrien ja keston lisäksi mitataan ja arvioidaan myös menettelyjen laatua kuten asiakkaan kohtaamista. Oikeudenkäyntikulttuurin lähtökohtana

on yhteistyö tuomioistuimien sekä avustajien ja muiden sidosryhmien välillä. Kaikilla asiamiehillä on sama normisto ja valvonta.

TOIMENPITEET:

60. Luodaan tuomioistuimien käsittelemien riita-asioiden valtakunnallinen laatumittaristo. Tehdään säännöllisin määräajoin laatu tutkimuksia muun muassa asiakastytyväisyydestä. Laatumittariston perusteella ryhdytään johtamaan tuomioistuinten toimintaa.
61. Palvelun laadun parantamiseksi arvioidaan keinot tarjota palvelua myös muilla kuin kansalliskielillä esimerkiksi tekoälyä hyödyntäen.
62. Selvitetään, tulisiko laadun varmistamiseksi harkita asiamiespakkoa ja erityisiä avustajien asiantuntemukseen kohdistuvia kriteereitä esimerkiksi laajoissa riidoissa sekä aina korkeimmassa oikeudessa ja markkinaoikeudessa.

Katso myös tiedolla johtamista ja kielellisten oikeuksien toteutumista koskevat koko oikeusministeriön hallinnonalaa koskevat toimenpiteet 161 ja 163.

Teknologianeutraali ja tulevaisuuteen katsova sääntely mahdollistaa digitalisaation hyödyntämisen

Nykytila: Sähköisiin työskentelytapoihin siirtyminen ja digitalisaation mahdollisuuksien monipuolinen hyödyntäminen edellyttää teknologiariippumatonta sääntelyä, teknisesti riittävän laadukkaita järjestelmiä sekä työskentelykulttuurin muutoksia. Tuomioistuimissa digisiirtymä, järjestelmien kehittyminen ja työskentelykulttuurin muutos on ollut varsin hidasta, mikä on rasittanut oikeudenhoidon taloutta, toimintaa ja henkilöstöä.

Tavoite: Teknologianeutraali ja tulevaisuuteen katsova sääntely mahdollistaa digitalisaation hyödyntämisen. Asianosaiset ja heidän avustajansa voivat saattaa asian vireille tuomioistuimessa ja seurata ajantasaisesti asian käsittelyn etenemistä sähköisen portaalin kautta. Portaali varmistaa, että kanne ja vastaus täyttävät lain asettamat vaatimukset. Rajapinnat sidosryhmille takaavat tarvittavan tiedonsaannin ja asioiden käsittelyhistorian katkeamattoman siirtymisen viranomaiselta toiselle. Käytössä on myös yleinen portaali, josta kuka tahansa saa tietoja vireillä olevien asioiden julkisista diaaritiedoista ja jo ratkaistujen asioiden tarvittaessa anonymisoiduista päätöksistä. Työskentelyä avustava tukiohjelma on tuomioistuinten ja asiamiesten sekä muiden sidosryhmien käytössä.

TOIMENPITEET:

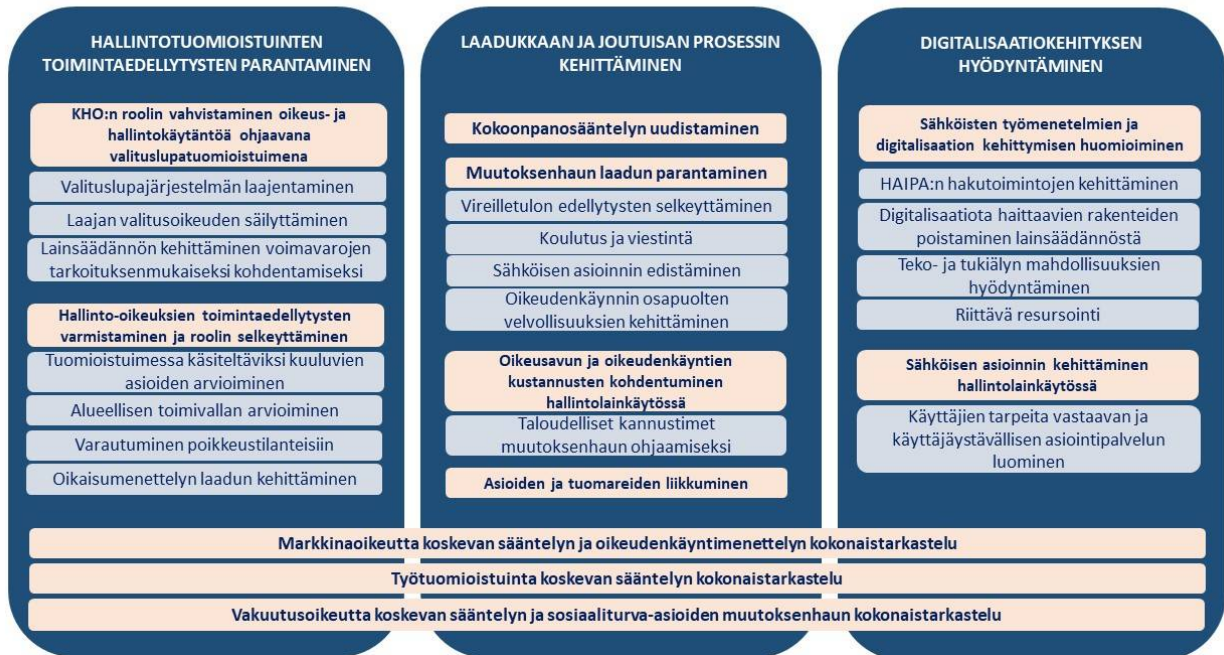
63. Kehitetään tietojärjestelmiä ja prosesseja riittävin pienin ja hallittavin askelin hyödyntämällä myös jo olemassa olevia ratkaisuja sekä automaation ja tekoälyn mahdollisuuksia.
64. Selvitetään tarpeet muuttaa lainsäädäntöä ja toimintatapoja, jotta esimerkiksi seuraavia digitalisaation mahdollistamia keinoja voitaisiin hyödyntää:
 - Tuomareiden etäkokoontaminen silloin, kun se on asian käsittelyn kannalta tarkoituksenmukaista oikeudenkäynnin välittömyyttä vaarantamatta.
 - Toiminta voidaan järjestää paikkariippumattomasti kokonaan sähköisesti. Asianosaiset voivat valita täysin digitalisoidun prosessin, joka on määrämuotoinen; lomakemuotoinen vireillepanoasiakirja, rajattu kirjeenvaihdon määrä, pääkäsittelyssä mahdollisuus esittää vain tietty määrä todisteita.

- Käytössä on työskentelyä avustava tuki/tekoälyohjelma, jonka avulla asian valmistelija / ratkaisija saa helposti selvitettyä käsiteltävänä olevaan oikeusongelmaan liittyvät keskeiset säännökset, oikeusohjeet, ennakkoratkaisut ja oikeuskirjallisuuden sekä pystyy laatimaan yhteenvedon ja tekemään käännöksiä. Työskentelyä avustava tukiohjelma on tuomioistuinten ja asiamiesten sekä muiden sidosryhmien käytössä.
- Asianosaisilla on halutessaan mahdollisuus saada automaattisen päätöksenteon avulla syntynyt ratkaisusuositus ennen asian saattamista tuomioistuimen arvioitavaksi.

65. Selvitetään mahdollisuutta periä tuomioistuinmaksut prosessin alussa verkkosovelluksella, mikä vähentäisi maksujen perimiseen nykyisin liittyvää hallinnollista työtä.

Katso digitalisaatiota koskien myös toimenpide 160.

ALATYÖRYHMÄ 3: HALLINTO-OIKEUDELLISET ASIAT JA ERITYISTUOMIOISTUINASIAT

TAVOITETILA

Mahdollisuus saattaa viranomaisten päätösten lainmukaisuus itsenäisten ja riippumattomien tuomioistuinten tutkittavaksi on keskeinen tae oikeusvaltioperiaatteen, perus- ja ihmisoikeuksien sekä hallinnon lainalaisuuden toteutumiselle. Korkein hallinto-oikeus ja muut hallintotuomioistuimet muodostavat oikeusvaltion peruspilarin, joka kestää aikaa ja erilaisia yhteiskunnallisia oloja.

Eryistytuomioistuimet huolehtivat asiantuntevasta lainkäytöstä toimialoillaan. Niiden toimivallasta on säädetty selkeästi ja siten, että toimivalta käsittää kattavasti ja johdonmukaisesti erityistuomioistuinten toimialoihin liittyvät asiat.

Tuomioistuimessa asioivan näkökulmasta asian vireille saattaminen on sujuvaa, ja asian käsittely hallintotuomioistuimessa on laadukasta ja joutuisaa. Lainsäädännöllä varmistetaan tehokas tuomioistuimeen pääsy sekä se, että tuomioistuinten ratkaistavaksi tulee hallinto- ja oikeuskäytännön ohjaamiseksi riittävästi asioita. Tuomioistuinten ratkaisut ovat korkealaatuisia ja oikea-aikaisia, ja ne pannaan tehokkaasti täytäntöön. Oikeudenkäynnin kulut eivät jatkossakaan estä oikeuksiin pääsyä.

Lainsäädäntö mahdollistaa hallinto- ja erityistuomioistuinten voimavarojen kohdentamisen asioihin, joissa oikeusturvan tarve on todellinen. Tuomioistuinten voimavaroja ei käytetä teknisluonteisten virheiden oikaisuun, eivätkä tuomioistuimet toimi hallintoasioissa ensi asteen päätöksentekijöinä, ellei tällaiseen järjestelyyn ole painavia syitä. Muutoksenhakua koskevilla säännöksillä varmistetaan se, että tuomioistuinten ei tarvitse käsitellä lainkäyttöasioina esimerkiksi asioita, joissa vaatimuksia ei ole esitetty selvästi, joissa esitetyt vaatimukset eivät liity käsiteltävänä olevaan asiaan tai joissa sama asia pyritään toistuvasti saattamaan tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Asian käsittelyketju hallintopäätöksestä viimeiseen muutoksenhakuasteeseen tukee oikeusturvan sujuvaa ja viivytyksetöntä toteutumista. Hallintoviranomaisten korkeatasoisesta substanssi- ja prosessiosaamisesta

huolehditaan riittävän koulutuksen, resursoinnin ja selkeän lainsäädännön avulla. Lainsäädäntö on ajantasaista sekä lainvalmistelu laadukasta ja riittävästi resursoitua.

Tuomioistuinten voimavarat riittävät niille kuuluvien tehtävien hoitamiseen myös muuttuvissa tilanteissa. Tuomioistuimet kykenevät varautumaan ja reagoimaan nopeasti asiamäärien voimakkaaseenkin kasvuun. Prosessisäännöksillä ja muulla tuomioistuimia koskevalla lainsäädännöllä turvataan se, että tuomioistuimet voivat toimia poikkeustilanteissa riittävän joustavasti kuitenkin oikeusturvan vaatimukset samalla täyttäen. Lainsäädännöllä turvataan myös se, että tuomioistuimet eivät ole alttiita ulkopuoliselle vaikuttamiselle. Tuomioistuinten toimitilat ovat turvalliset ja mahdollistavat tuloksellisen työskentelyn tietoturvallisesti.

Tuomioistuimissa asioiminen perustuu toimintavarmoihin ja helppokäyttöisiin asiointikanaviin, jotka ottavat huomioon erilaisten käyttäjien tarpeet. Asiointikanavat ovat ajanmukaisia ja hyödyntävät teknistä kehitystä sekä tukevat vaatimusten ja niiden perusteluiden esittämistä tavalla, jossa tuomioistuimen ratkaistavaksi saatettavat riidanalaiset kysymykset erottuvat muista kysymyksistä.

Tuomioistuinten sisäiset toimintaprosessit ja työvälineet mahdollistavat työpanoksen kohdentamisen tuomioistuinten ydintehtävään sekä palvelevat laadukasta ja tehokasta päätöksentekoa ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Säädökset, säädösmuutokset ja oikeuskäytäntö ovat hyödynnettävissä helposti ilman merkittävää manuaalista työtä. Tuomioistuinten ratkaisujen laatimisessa hyödynnetään tehokkaasti teknisen kehityksen mahdollisuuksia kuitenkin siten, että tuomiovallan käyttö perustuu jatkossakin inhimilliseen harkintaan.

Hallinto- ja erityistuomioistuimet ovat tunnettuja ja kiinnostavia työnantajia, joiden tärkein voimavara on sitoutunut ja osaava henkilöstö. Sitoutuneen ja osaavan henkilöstön saatavuus on varmistettu kaikissa tuomioistuinyksiköissä.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Toimenpide-ehdotukset on jaoteltu aiheen mukaisiin kokonaisuuksiin. Toimenpide-ehdotukset on numeroitu juoksevaa numerointia käyttäen viittaamisen helpottamiseksi.

Hallintotuomioistuinten toimintaedellytysten parantaminen

Korkeimman hallinto-oikeuden roolin vahvistaminen oikeus- ja hallintokäytäntöä ohjaavana valituslupatuomioistuimena

Nykytila: Korkein hallinto-oikeus toimii kattavasti valituslupatuomioistuimena. Eräissä asioissa muutosta haetaan kuitenkin edelleen ilman valituslupaa tai jopa suoraan hallintoviranomaisen päätöksestä. Korkein hallinto-oikeus käsittelee lisäksi vuosittain satoja ylimääräisen muutoksenhaun asioita.

Tavoite: Valituslupajärjestelmän tulee olla nykyistä kattavampi. Muutoksenhakua koskevien säännösten tulee myös muutoin tukea mahdollisuuksia kohdentaa korkeimman hallinto-oikeuden voimavarat yhä paremmin asioihin, joissa ylimmän tuomioistuimen ratkaisu on tarpeen hallinto- ja oikeuskäytännön ohjaamiseksi tai oikeusturvan varmistamiseksi. Nämä seikat turvaavat asioiden entistä joutuisampaa käsittelyä ja korkealaatuaista lainkäyttöä, millä on keskeinen merkitys myös tuomioistuimessa asioivien kannalta. Ylimpään tuomioistuimeen tulevien asioiden riittävä monipuolisuus on varmistettava.

TOIMENPITEET:

66. Valituslupajärjestelmän käyttöalaa tulee edelleen laajentaa. Valittamisen ilman valituslupaa tai suoraan viranomaisen päätöksestä tulee koskea vain yksittäisiä poikkeuksia (esimerkiksi

valtioneuvoston yleisistunnon päätökset). Lainsäädännön muuttaminen tältä osin on tarpeen ainakin tahdonvastaista huostaanottoa koskevissa asioissa sekä eräissä julkisiin hankintoihin ja viestintämarkkinoihin liittyvissä asioissa.

- 67.** Muutoksenhausta säädettäessä lähtökohtana ei tule olla, että muutoksenhakua rajataan esimerkiksi viranomaisten valitusoikeutta kaventamalla tai valituskielloilla. Viranomaisen valitusoikeus turvaa oikeuskäytännön yhdenmukaisuutta ja sitä, että korkeimman hallinto-oikeuden käsiteltäväksi tulee monipuolisia asioita. Valituskieltoja tulee säätää harkitusti ottaen huomioon, että valituskielto ei estä ylimääräistä muutoksenhakua samassa asiassa. Nämä näkökohdat tulee ottaa huomioon esimerkiksi vireillä tai suunnitteilla olevissa ympäristö-, maankäyttö- ja ulkomaalaislainsäädännön muutoksissa.
- 68.** Selvittää tulee mahdollisuudet kehittää lainsäädäntöä siten, että se tukee yhä paremmin korkeimman hallinto-oikeuden voimavarojen tarkoituksenmukaista kohdentamista. Selvittää voidaan esimerkiksi, olisiko lainsäädännön mahdollistettava nykyistä selkeämmin tietyissä tilanteissa korkeimmalle hallinto-oikeudelle osoitettujen vaatimusten käsitteleminen muussa kuin lainkäytön järjestyksessä (esimerkiksi moninkertaiset tai ilman kelpoisuusvaatimukset täyttävää asiamiestä tehdyt purkuhakemukset).

Hallinto-oikeuksien toimintaedellytysten varmistaminen ja roolin selkeyttäminen

Nykytila: Hallinto-oikeudet ovat alueellisia hallintotuomioistuimia, jotka käsittelevät valtaosin muutoksenhakuasioita. Hallinto-oikeudet tekevät kuitenkin myös ensi asteen päätöksiä esimerkiksi huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevissa asioissa. Hallinto-oikeudet käsittelevät myös niille alistettuja hallintopäätöksiä muun ohella mielenterveysasioissa sekä ratkaisevat hakemuksesta hallintoriita-asioita.

Hallinto-oikeuksiin saapuu oikeusturvaodotuksiltaan hyvin eritasoisia asioita. Hallinto-oikeuksien asiamäärät ja jutturakenne saattavat vaihdella huomattavasti lainsäädännön uudistusten tai yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten vuoksi. Pääosa asioista on sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevia asioita sekä ulkomaalaisasioita. Käsitteilyajoissa on hallinto-oikeuksien välillä merkittäviä eroja.

Tavoite: Hallinto-oikeudet kehittyvät nykyistä selkeämmin muutoksenhakutuomioistuimiksi. Hallinto-oikeuksien voimavaroja ei käytetä teknisluonteisten virheiden oikaisuun, eivätkä ne toimi hallintoasioissa ensi asteen päätöksentekijöinä. Viranomaispäättöksenteon ja oikaisumenettelyn laatua vahvistetaan. Hallinto-oikeuksien toimintaedellytykset ja menettelysäännökset turvaavat asioiden käsittelyn normaalioloissa ja normaaliolojen häiriötilanteissa kohtuullisessa ajassa ja laadukkaasti.

TOIMENPITEET:

- 69.** Arvioidaan kokonaisvaltaisesti uudelleen, mitä asioita hallinto-oikeuksissa tulee ratkaista ja missä asioissa oikeusturvaodotuksiin ja asiakkaiden tarpeisiin voidaan tehokkaammin vastata muussa menettelyssä. Tässä yhteydessä siirretään esimerkiksi ensi asteen päätöksenteko lapsen tahdonvastaista huostaanottoa koskevissa asioissa hallinto-oikeuksista viranomaisille, esimerkiksi hyvinvointialueen yhteyteen perustettavalle moniammatilliselle toimielimelle (katso eduskunnan vastaus EV 309/2006 vp hallituksen esitykseen HE 252/2006 vp). Selvitetään myös, onko mielenterveyslain mukaisten päätösten alistamisesta mahdollista luopua oikeusturvan vaatimukset samalla säilyttäen. Muita uudelleentarkasteltavia asioita ovat esimerkiksi toimeentulotuen takaisinperintäasiat.
- 70.** Tuomarien riittävän osaamisen ja erikoistumisen mahdollistamiseksi arvioidaan tarvetta poiketa hallinto-oikeuksien alueellisesta toimivaltajaosta esimerkiksi veroasioissa. Asioita ei kuitenkaan lähtökohtaisesti tulisi saattaa vain yhdessä tuomioistuimessa tai kokoonpanossa ratkaistavaksi.

Nykyisin keskitettyjen asiaryhmien osalta harkitaan etenkin turvapaikka-asioiden hajauttamista käsiteltäväksi kaikkiin hallinto-oikeuksiin.

- 71.** Turvataan toimintaedellytykset poikkeustilanteissa esimerkiksi toimivaltaista kokoonpanoa ja menettelyä koskevin säännöksin.
- 72.** Oikaisumenettelyn laatua kehitetään eri asiaryhmissä virheiden korjaamisen painopisteen siirtämiseksi hallinto-oikeuksista nykyistä vahvempaan alemman asteiseen menettelyyn, jossa asianosainen voi saada ratkaisun asiaansa entistä nopeammin ja vaivattomammin. Tässä yhteydessä voidaan arvioida myös esimerkiksi mahdollisuutta tietyissä erikseen tarkkaan harkituissa tilanteissa laajentaa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019, jäljempänä myös HOL) 2 §:n 3 momentissa tarkoitettujen lautakuntien käyttöalaa.

LAADUKKAAN JA JOUTUISAN PROSESSIN KEHITTÄMINEN

KOKOONPANOSÄÄNTELYN UUDISTAMINEN

Nykytila: Hallinto-oikeuden kokoonpanosta säädetään hallinto-oikeuslaissa. Hallinto-oikeuslaissa on jäljellä vain asiantuntijajäseniä ja hallinto-oikeuden päätösvaltaisuutta koskevat säännökset lain tultua muilta osin kumotuksi tuomioistuinlain säätämisen yhteydessä. Markkinaoikeuden, vakuutusosoikeuden ja työtuomioistuimen päätösvaltaisuudesta säädetään niitä koskevissa erillislaeissa. Asiantuntijajäsenistä säädetään tuomioistuinlaissa sekä vakuutusosoikeutta ja markkinaoikeutta koskevissa erillislaeissa.

Markkinaoikeutta lukuun ottamatta lainkäyttöratkaisu tehdään esittelystä. Markkinaoikeudessa ei ole esittelijöitä vaan tuomarinhajauksessa toimivia valmistelijoita. Esittelijöiden ja valmistelijoiden määrää on vähennetty ja siirretty yhä enemmän tuomaripainotteiseen virkarakenteeseen.

Tavoite: Hallinto-oikeuden peruskokoonpano säilyy kolmijäsenisenä ja asiat ratkaistaan esittelystä. Asiat käsitellään niiden laatuun nähden sopivassa kokoonpanossa. Tuomioistuinten voimavaroja kohdennetaan kokoonpanosääntelyn avulla nykyistä tarkoituksenmukaisemmin asioihin, joihin liittyvät oikeusturvaodotukset ovat merkittävimmät. Kokoonpanosääntelyn tulee kuitenkin olla yksiselitteistä. Kokoonpanosääntelyssä otetaan huomioon myös varautuminen poikkeaviin tilanteisiin, kuten laajamittaisen maahantulon aiheuttamaan asiamäärien voimakkaaseen lisääntymiseen.

TOIMENPITEET:

- 73.** Hallinto-oikeuksien kokoonpanosääntely uudistetaan. Uudistamisessa tulee ottaa huomioon korkeimman hallinto-oikeuden lainsäädäntöaloite 19.5.2021 (H 270/21) myös siltä osin kuin sitä ei ole vielä otettu huomioon oikeusministeriössä laaditussa arviomuistiossa. Samassa yhteydessä tulee selvittää, missä laissa hallinto-oikeuden päätösvaltaisuudesta olisi tarkoituksenmukaisinta säätää. Selvittää tulee myös, voitaisiinko ja millä edellytyksillä säätää mahdollisuudesta ottaa käyttöön kevyempiä kokoonpanosäännöksiä erilaisissa normaaliolojen häiriötilanteissa eli esimerkiksi tilanteissa, joissa tuomioistuinten asiamäärät nousevat nopeasti ja poikkeuksellisesti mutta kysymys ei (vielä) olisi valmiuslainsäädännössä tarkoitetuista poikkeusoloista (esimerkiksi ulkomaalaisasioiden määrän äkillinen kasvu). Tätä arvioitaessa tulee ottaa huomioon oikeusturvan vaatimukset ja hallinto-oikeuksien ratkaisukäytännön riittävän yhdenmukaisuuden varmistaminen.
- 74.** Vakuutusosoikeuden kokoonpanosääntelyä uudistetaan edellä mainitussa lainsäädäntöaloitteessa esitetyllä tavalla. Lisäksi mahdollistetaan hallinto-oikeuksia vastaavalla tavalla se, että vakuutusosoikeudessa voi olla esittelijänä myös notaareita.

- 75.** Esittelijäjärjestelmän kehittäminen kytketään tuomarinkoulutusjärjestelmän kehittämiseen. Järjestelmää kehitetään niin, että esittelijän tehtävä tukee nykyistä vahvemmin tuomarin urapolulle kouluttautumista ja kehittymistä, kuitenkin niin, että tuomarin uralle voidaan jatkossakin ansioitua myös muilla tavoilla. Katso myös toimenpiteet 148 ja 168.

Muutoksenhaun laadun parantaminen

Nykytila: Muutoksenhakemuksen sisältöä koskevasta sääntelystä huolimatta valitus tai muu vireillepanoasiakirja taikka oikeudenkäyntiaineisto voi olla niin puutteellista tai sekavaa, että se ei sisällä riittäviä tietoja edes asian kirjaamiseksi. Erityisesti sähköpostitse saapuu runsaasti puutteellisia muutoksenhakemuksia. HOL:n soveltamiskäytäntö on muodostunut jossain määrin tulkinnanvaraiseksi sen suhteen, mitä edellytyksiä voidaan asettaa kirjelmän tulkitsemiselle valitukseksi. Käytännössä tämä voi johtaa niin puutteellisten kirjelmien kirjaamiseen valituksiksi, ettei tehokkaalle prosessinjohtamiselle ole edellytyksiä.

Tuomioistuimessa käytetään huomattavasti aikaa vaatimusten ja perustelujen täydennyttämiseen sekä muuhun asian selvittämiseen. Asian selkeyttämiseksi järjestettävät suulliset valmistelut ovat jääneet käytännössä harvinaisiksi. Selvityksen rajoittamista koskeva HOL:n säännös ei ole käytännössä osoittautunut toimivaksi keinoksi estää lisätyötä ja asian viivästymistä sen johdosta, että asian osapuolet toimittavat lisää aineistoa hyvin myöhäisessäkin vaiheessa.

Tavoite: Muutoksenhakukirjelmä sisältää oikeudenkäynnin kannalta riittävät tiedot ja liitteet. Oikeudenkäyntiaineisto on selkeää ja ratkaistavat kysymykset sekä osapuolten vaatimukset ja perustelut tulevat selvästi esille. Oikeudenkäyntiaineisto toimitetaan kohtuullisessa ajassa ja se rajautuu asian ratkaisun kannalta relevantteihin seikkoihin. Tuomioistuin johtaa prosessia aktiivisesti siten, että asian käsittely etenee asianosaisille selkeällä ja johdonmukaisella tavalla ja että asia tulee varhaisessa vaiheessa selvitettyksi. Asianosaisille ja viranomaisille lähetettävät täydennyspyynnöt ovat selkokieliisiä ja ymmärrettäviä. Oikeudenkäynnin osapuolet tietävät, minkä selvitysten perusteella asia tullaan ratkaisemaan. Selkeästi etenevä, hyvin johdettu ja asian kannalta olennaiseen oikeudenkäyntiaineistoon ja kysymyksiin rajoittuva oikeudenkäynti lyhentää käsittelyaikaa, tukee korkealaatuista lainkäyttöä ja vähentää asian osapuolille oikeudenkäynnistä johtuvaa kuormitusta.

Kehittynyt asiointipalvelu ohjaa valittajaa huomaamaan valituksen mahdolliset puutteet ja tukee häntä helposti ymmärrettävällä tavalla valituksen tekemisessä sekä tarvittavien liitteiden tai muiden selvitysten esittämisessä. Asiointipalvelu ohjaa valittajaa myös muiden avustavien palvelujen äärelle tai ainakin saa valittajan huomaamaan avustamisen tarpeen.

TOIMENPITEET:

- 76.** Arvioidaan keinoja selkeyttää valituksen vireilletulon edellytyksiä koskevaa lainsäädäntöä niin, että tuomioistuinten ei tarvitse käsitellä lainkäyttöasioina esimerkiksi asioita, joissa vaatimuksia ei ole esitetty selvästi, joissa esitetyt vaatimukset eivät liity käsiteltävänä olevaan asiaan tai joissa sama asia pyritään toistuvasti saattamaan tuomioistuimen käsiteltäväksi.
- 77.** Varmistetaan muutoksenhakemusta koskevien säännösten yhtenäinen soveltamiskäytäntö ja lisätään prosessinjohtokeinojen aktiivista käyttöä muun ohella koulutuksen kautta. Parannetaan muutoksenhakijoiden tietoisuutta valitukselle asetettavista edellytyksistä uusilla teknisillä ratkaisuilla ja viestinnällisin keinoin.
- 78.** Selvitetään mahdollisuus luopua sähköpostista muutoksenhakemuksen vireillepanotapana ja kanavoida muutoksenhaku tältä osin sähköiseen asiointipalveluun, jonka käyttäminen on helppoa ja toimivaa ja joka ohjaa käyttäjän sisällyttämään valitukseen selkeät ja riittävät tiedot, jotta asian saa jätettyä vireille. Siirtyminen sähköpostista asiointipalveluun edellyttää, että asiointipalvelu on

kehitetty nykyistä toimivamman ja kokonaisvaltaisemman asioinnin mahdollistavaksi asiointikanavaksi, jonka käyttämisestä myös palvelun käyttäjä hyötyy.

- 79.** Harkitaan säädettäväksi tuomioistuimelle mahdollisuus määrätä asian osapuoli osoittamaan mahdollisesti laajasta ja sekavasta oikeudenkäyntiaineistosta ne asian ratkaisun kannalta relevantit seikat ja selvitykset, joihin tämä aikoo vedota sillä uhalla, että tuomioistuin voi ottaa aineistoa huomioon vain rajoitetusti.

Oikeusavun ja oikeudenkäyntien kustannusten kohdentuminen hallintolainkäytössä

Nykytila: Oikeusapua ilman omavastuuosuutta saavan henkilön avustajan palkkio ja tarpeelliset kulut suoritetaan kokonaisuudessaan valtion varoista. Oikeusavun saaminen vapauttaa myös velvollisuudesta maksaa tuomioistuinmaksulaissa säädettyjä maksuja. Järjestelmä ei käytännössä juuri kannusta muutoksenhakijaa harkitsemaan muutoksenhaun tarpeellisuutta, kun muutoksenhaku on mahdollista kokonaan ilman kustannuksia ylimpään tuomioistuimeen saakka.

Tavoite: Oikeusturvaa voidaan antaa laadukkaasti ja joutuisasti myös poikkeuksellisissa tilanteissa. Hallintotuomioistuimet kykenevät varautumaan ja tarvittaessa reagoimaan nopeasti asiämäärien voimakkaaseen kasvuun johtaviin muutoksiin tai poikkeaviin tilanteisiin. Tuomioistuinten voimavarojen tarkoituksenmukainen kohdentaminen, asiämäärien ja käsittelyaikojen tasainen jakautuminen sekä riittävä erityisosaaminen on varmistettu kaikissa tilanteissa.

TOIMENPITEET:

- 80.** Arvioidaan, tulisiko ainakin osa oikeudenkäyntimaksusta tulla oikeusavusta huolimatta asianosaisen maksettavaksi, jos tämä häviää asiansa, tai voisiko oikeusavussa olla aina jokin oikeusastekohtainen vähimmäisomavastuu. Arvioidaan lisäksi, voisiko tietyissä tilanteissa asianosaisella olla velvollisuus maksaa oikeudenkäyntimaksu etukäteen. Kartoitetaan myös muut mahdolliset tavat, joilla oikeusapua tai oikeudenkäynnin kustannuksia kohdentamalla voitaisiin kannustaa muutoksenhakijoita ja heidän avustajiaan harkitsemaan erityisesti jatkomuutoksenhaun tarpeellisuutta. Vaihtoehtoja harkittaessa tulee varmistaa oikeusturvan vaatimukset ja se, että maksullisuus ei muodostu oikeuksiin pääsyn esteeksi. Huomioon tulee myös ottaa erityisesti alaikäisten ja muiden erityistä suojaa tarvitsevien ryhmien oikeuksien toteutuminen. Lisäksi on otettava huomioon järjestelmän käytännön toimivuuteen liittyvät näkökohdat. Järjestelmää ei tule rakentaa sellaiseksi, että se johtaa oikeudellisen avun käyttämisen vähenemiseen tilanteissa, joissa tämä edistää oikeudenkäytön sujuvuutta, tai huomattavan suureen lisätyöhön esimerkiksi suhteellisesti pienten summien perimisessä asianosaisilta jälkikäteen.

Asioiden ja tuomareiden liikkuminen hallinto-oikeuksien välillä

Nykytila: Hallinto-oikeuden toimivalta on alueellisesti rajattu, eikä laissa ole lähtökohtaisesti säädetty mahdollisuudesta siirtää asioita. Asiakokonaisuuden yhdessä käsittelemisestä hallinto-oikeudessa säädetään kuitenkin HOL:ssa. Yksittäisen tuomarin toimivalta rajautuu siihen tuomioistuimeen, johon hänet on nimitetty. Tuomarin toimimisesta toisessa tuomioistuimessa säädetään tuomioistuinlaissa. Lain mahdollistamaa tuomarin siirtämistä toiseen tuomioistuimeen esimerkiksi ruuhkatilanteessa ei ole käytännössä tiettävästi käytetty.

Hallinto-oikeuksien asiämäärät voivat vaihdella merkittävästikin esimerkiksi yhteiskunnallisen ilmiön, hallinnossa tapahtuvan muutoksen tai lainsäädännön uudistuksen johdosta. Ilmiöiden vaikutukset asiämääriin voivat olla eri hallinto-oikeuksissa hyvinkin erilaisia.

Tavoite: Oikeusturvaa voidaan antaa laadukkaasti ja joutuisasti myös poikkeuksellisissa tilanteissa. Hallintotuomioistuimet kykenevät varautumaan ja tarvittaessa reagoimaan nopeasti asiämäärien voimakkaaseen kasvuun johtaviin muutoksiin tai muihin poikkeaviin tilanteisiin. Tuomioistuinten

voimavarojen tarkoituksenmukainen kohdentaminen, asiamäärien ja käsittelyaikojen tasainen jakautuminen sekä riittävä erityisosaaminen on varmistettu kaikissa tilanteissa.

TOIMENPITEET:

- 81.** Kartoitetaan voimassa olevan lainsäädännön kehittämistarpeet ja arvioidaan, olisiko asioita ja/tai tuomareita tarvetta ja mahdollista siirtää tuomioistuinten välillä tietyissä tilanteissa nykyistä joustavammin kuitenkin niin, että nykyisen järjestelmän perusratkaisuja ei kyseenalaisteta. Selvitetään tarvetta ja mahdollisuuksia ohjata esimerkiksi vaikeissa ruuhkatilanteissa tiettyjä asioita valtakunnalliseen työjonoon, josta ne jaettaisiin tuomioistuimeen sen mukaan, missä niiden joutuissa käsittely toteutuisi kulloinkin parhaiten. Tuomareiden siirtämistä koskevassa arvioinnissa on syytä ottaa huomioon ainakin kokemukset Ruotsin tuomaripoolista (förstärkningsstyrkan). Mahdollisissa lainsäädännön uudistuksissa on huomioitava hallinto-oikeuksien tasapuolinen kehittäminen, tuomioistuimissa asioivien yhdenvertainen kohtelu ja pääsy oikeuksiinsa sekä toisaalta virkamiesoikeudelliset reunaehdot.

Katso henkilöstön liikkuvuutta koskevien ehdotusten osalta myös toimenpide 154.

Digitalisaatiokehityksen hyödyntäminen

Sähköisten työmenetelmien ja digitalisaation kehittymisen huomiominen

Nykytila: Tuomioistuin- ja hallintomenettelyä koskevassa lainsäädännössä ei ole kaikin osin otettu huomioon sähköisten työmenetelmien ja digitalisaation kehittymistä. Lisäksi tuomioistuimissa tehdään sähköisten työmenetelmien ja toimintamahdollisuuksien lisääntymisestä huolimatta edelleen paljon manuaalista työtä esimerkiksi asiassa sovellettavien säännösten, säädösmuutosten ja ratkaistavan kysymyksen kannalta olennaisen oikeuskäytännön selvittämiseksi. Myöskään tietojärjestelmien hakutoiminnot eivät toimi nykyajan vaatimuksia vastaavalla tavalla. Lainkäyttöasioiden käsittely etenee käytännössä täysin sähköiseen järjestelmään tallennetun aineiston varassa, mikä asettaa aiempaa olennaisesti suuremmat vaatimukset järjestelmän ja verkkoyhteyksien toimintavarmuudelle.

Tavoite: Digitalisaation kehittyminen, sähköiset työmenetelmät ja sähköisen asioinnin lisääntyminen otetaan huomioon prosessisääntelyssä ja oikeudenkäynnissä nykyistä paremmin. Oikeudenhoito on sujuvaa ja hyödyntää digitalisaation mahdollisuudet. Työmenetelmät ja -välineet mahdollistavat työpanoksen kohdentamisen tuomioistuinten ydintehtävään kuitenkin siten, että työssä oppiminen ja asioihin perehtyminen eivät vaarannu. Tuomioistuinten ratkaisujen laatimisessa hyödynnetään tehokkaasti teknisen kehityksen mahdollisuuksia kuitenkin siten, että tuomiovallan käyttö perustuu jatkossakin inhimilliseen harkintaan.

Tietojen saatavuus ja asiakirjojen liikkuvuus eri hallinnonalojen välillä on sujuvaa ja toteutuu eri asianhallintajärjestelmien rajapintojen ja integraatioiden avulla. Hallittu arkkitehtuuri mahdollistaa tehokkaammat prosessit niiden tahojen kanssa, jotka toimittavat oikeudenkäyntiaineistoa tuomioistuimille. Hybridityöskentely on edistyksellisillä työvälineillä ja -tavoilla helppoa ja turvallista.

TOIMENPITEET:

- 82.** Toteutetaan kiireellisenä hallinto- ja erityistuomioistuinten lainkäyttöasioiden asianhallintajärjestelmän HAIPA:n hakutoimintojen kehittäminen sellaisiksi, että tarvittava oikeuskäytäntö ja muut tiedot löytyvät helposti ja luotettavasti. Kehitetään myös intran hakutoimintoja. Varmistetaan, että tuomioistuimilla on käytössään toimivat tietoliikenneyhteydet ja ajanmukaiset edistykselliset työvälineet ja että ne ovat kaikissa tilanteissa tietoturvalliset myös salassa pidettävien asioiden käsittelyyn.

- 83.** Kartoitetaan lainsäädännössä olevat digitalisaatiota haittaavat rakenteet. Esimerkiksi asianosaisten kuulemiseen, päätösten tiedoksiantoon ja määräaikojen laskentaan liittyvä lainsäädäntö ajantasaistetaan ottaen huomioon digitalisaation ja sähköisten asiointikanavien kehitys ja yhteiskunnassa laajasti yleistynyt käyttö. Lainsäädäntöä muutetaan myös esimerkiksi siten, että oikeudenkäyntiaineisto tulee toimittaa maksutta vaaditussa muodossa tuomioistuimille (katso laki työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnasta 2 luku 12 §). Lainsäädäntöä kehitetään säätämällä, missä tilanteissa ns. etäistunto on mahdollinen.
- 84.** Huolehditaan siitä, että tuomioistuimet pysyvät tekoälyn tai työskentelyä avustavan tukiälyn kehityksen mukana. Kartoitetaan aktiivisesti tukiälyn hyödyntämisen mahdollisuuksia ja varataan tähän työhön riittävät resurssit. Selvitetään, kokeillaan ja kehitetään rohkeasti mutta viisaasti tietosuoja- ja tietoturvanäkökulmat huomioon ottaen uusia työvälineitä ja ohjelmistoja. Tukiälyä voitaisiin hyödyntää esimerkiksi tietopyyntöjen johdosta tehtävässä asiakirjojen anonymisoinnissa ja pseudonymisoinnissa, samoin kuin asiakirjojen vertaamisessa (esimerkiksi selvitettäessä, sisältääkö tuomioistuimelle toimitettu asiakirja uutta selvitystä verrattuna aiemmin toimitettuun aineistoon) ja lajittelussa (esimerkiksi asiaryhmiin tai työjonoihin). Lisäksi teko- tai tukiälyn avulla voisi olla mahdollista laatia yhteenvetoja nauhoitetuista tilaisuuksista (litteroida puhetta esimerkiksi istunnoista ja kokouksista) ja asiakirjamateriaalista. Edelleen sitä voisi hyödyntää oikeudellisen aineiston etsimiseen ja seulontaan, kielenkäännöksiin, asiakirjojen, mallien ja ehdotusten laatimiseen, ohjeiden luomiseen sekä palvelujen käyttäjien ohjeistamiseen ja muutoinkin tuomioistuimessa asioimisen helpottamiseen.
- 85.** Varataan riittävästi resursseja käytössä olevien asianhallintajärjestelmien kehittämiseen sekä järjestelmien ja verkkoyhteyksien toimintavarmuuden ylläpitämiseen. Selvitetään, missä määrin myös olemassa olevissa järjestelmissä olisi mahdollista lisätä jo lyhyellä aikavälillä automatisaatiota eri toimintoihin esimerkiksi siten, että tietoa siirtyisi aiempaa enemmän automaattisesti päätös- ja muihin asiakirjapohjiin tai että järjestelmä ottaisi asian haltuun ja ilmoittaisi automaattisesti määräajan päättymisestä tai puutteista välitoimissa.

Katso digitalisaatiota koskevien ehdotusten osalta koko oikeusministeriön hallinnonalaa koskien myös toimenpiteet 160 ja 161.

Sähköisen asioinnin kehittäminen hallintolainkäytössä

Nykytila: Sähköinen asiointi hallinto- ja erityistuomioistuimissa perustuu pääsääntöisesti sähköpostiin. Käytössä ovat lisäksi kansalaisten ja viranomaisten sähköiset asiointipalvelut. Kansalaisten sähköisen asiointipalvelun käyttö on jäänyt suhteellisen vähäiseksi, koska se ei ole käytännössä tarjonnut riittävän toimivaa vaihtoehtoa sähköpostitse tapahtuvalle asioinnille. Kaikkien asioiden vireille laittaminen ei ole edes mahdollista sähköisessä asiointipalvelussa, koska vireillepano voi tapahtua valituskirjelmän toimittamisella päätöksen tehneelle viranomaiselle.

Tavoite: Sähköinen asiointi on asianosaisille, asiamiehille ja viranomaisille yksinkertainen, toimiva ja houkutteleva tapa asioida tuomioistuimessa. Sähköinen asiointi ei ole vain tai pääasiassa viestipalvelu, vaan mahdollistaa asioiden kokonaisvaltaisen hoitamisen samalla tavalla kuin muualla yhteiskunnassa yleisesti käytössä olevat sähköiset palvelut. Sähköisen asiointipalvelun tulee mahdollistaa myös tiedoksiantojen yksityiskohtainen ja luotettava seuranta.

TOIMENPITEET:

- 86.** Kartoitetaan systemaattisesti asiakkaiden ja kaikkien muiden olennaisten sidosryhmien (muun muassa asiamiehet, viranomaiset ja tuomioistuimet) kanssa asiointipalvelun käyttöön liittyvät tarpeet ja hyödyt, joita kehittämällä palvelun käyttö saadaan helpoksi ja houkuttelevammaksi. Kehitetään asiointipalveluja käyttäjien tarpeet huomioon ottaen. Asiointipalvelun tulisi mahdollistaa käyttäjille nykyistä kokonaisvaltaisempi asiointi, kuten yhteiskunnassa yleisesti käytössä olevissa

sähköisissä pankki-, viranomais- tai muissa palveluissa, eikä toimia lähinnä viestien lähettämiseen tai muuhun asianosaisten ja tuomioistuimen väliseen kommunikointiin liittyvänä kanavana.

- 87.** Luodaan asiointipalveluun käyttömahdollisuuksia, jotka eivät edellytä asiamiehen henkilökohtaista tunnistautumista ja jotka mahdollistavat myös asioimaan oikeutettujen henkilöiden valtuuttamisen asiakohtaisesti. Selvitetään, millä tavoin kansalaisten asiointipalvelu voidaan integroida käyttöön sellaisissa tilanteissa, joissa asia laitetaan vireille toimittamalla valituskirjelmä muualle kuin tuomioistuimeen. Tiedotetaan ja informoidaan asiointipalveluista nykyistä enemmän.

Katso digitalisaatiota koskevien ehdotusten osalta koko oikeusministeriön hallinnonalaa koskien myös toimenpiteet 160 ja 161.

Markkinaoikeutta koskevan sääntelyn ja oikeudenkäyntimenettelyn kokonaistarkastelu

Nykytila: Asiaryhmästä riippuen markkinaoikeudessa sovelletaan prosessuaalisena yleislakina joko oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia tai oikeudenkäymiskaarta. Lisäksi sovellettavaksi tulee laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa (100/2013). Edellä todettua jakoa vastaavasti myös muutoksenhaku markkinaoikeuden ratkaisusta jakautuu molempiin ylimpiin tuomioistuihin.

Tavoite: Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimenettely on nykyistä selkeämpi ja nopeampi.

TOIMENPITEET:

- 88.** Julkisia hankintoja koskevien asioiden osalta selvitetään, voitaisiinko asian arviointi rajoittaa ainakin pääsääntöisesti niihin seikkoihin, joihin valittaja on muutoksenhakuajan kuluessa vedonnut. Lisäksi selvitetään, voidaanko voitaneen tarjoajan kuuleminen toteuttaa ainakin ennen kuin hankintasopimus on tehty sen omaa aktiivisuutta edellyttävään väliintuloilmoitukseen perustuen. Tältä osin on kiinnitettävä huomiota siihen, että voittanut tarjoaja on lähtökohtaisesti oikeudenkäyntiin joka tapauksessa osallistuvan hankintayksikön myötäpuoli ja että vireille tulleista hankinta-asioista on ilmoitettava markkinaoikeuden verkkosivuilla.
- 89.** Kilpailu- ja valvonta-asoiden osalta säädetään nykyistä tarkemmat menettelysäännökset alkaen siitä, mitä oikeudenkäynnin vireillepanokirjelmän tulee sisältää. Kilpailu- ja valvonta-asiat ovat tyypillisesti oikeudenkäyntiaineistoltaan hyvin laajoja sekä aineellis- ja prosessioikeudellisesti haastavia. Näissä asioissa vaadittavat seuraamukset ovat usein taloudellisesti huomattavia, mikä korostaa yksityisten asianosaisten ja asiamiesten tarvetta tietää, miten oikeudenkäynti tulee etenemään ja miten siinä tulee toimia.
- 90.** Kilpailuasioissa ja muissa viranomaisen esityksellä vireille tulevissa asioissa selvitetään, tulisiko seuraamusmaksuesityksen tekemisen asemesta viranomaisella olla toimivalta tehdä seuraamusmaksusta ensi asteen hallintopäätös, josta valitettaisiin tuomioistuimeen. Lisäksi tulisi arvioida, missä tuomioistuimessa ja menettelyssä kilpailuoikeudelliset vahingonkorvausasiat olisi aiheellista ratkaista.
- 91.** Laajennettaessa markkinaoikeuden toimivaltaa uusiin asioihin on kiinnitettävä huomiota siihen, että samankaltaiset aineellisoikeudelliset kysymykset tulisivat ratkaistaviksi saman prosessilajin mukaisessa järjestyksessä, mukaan lukien samassa ylimmässä oikeusasteessa.
- 92.** Markkinaoikeuden asiantuntijajäsenten (lähinnä taloudellisen tai teknisen) asiantuntemuksen hyödyntämisen näkökulmasta on selvitetävä, olisivatko asiantuntijat nimitettävissä tietyn asiaryhmän sijasta yleisesti markkinaoikeuden asiantuntijoiksi. Asiantuntijoiden osalta tulisi myös harkita mahdollisuutta siihen, että pakollinen eläkeikä ei muodostaisi estettä tehtävässä toimimiselle. Arvioidaan tämän perusteella, olisiko muissakin tuomioistuimissa asiantuntijajäsenten eroamisikää aiheellista tarkastella uudelleen.

Työtuomioistuinta koskevan sääntelyn kokonaistarkastelu

Nykytila: Työtuomioistuin käsittelee ja ratkaisee erityistuomioistuimena työ- ja virkaehtosopimuksia koskevat tulkinta- ja rikkomiskanteet silloin, kun riita on syntynyt ns. järjestäytyneessä kentässä. Työtuomioistuin voi ratkaista myös suorituskanteen, jos velvollisuus suoritukseen riippuu edellä tarkoitetun riidan ratkaisusta. Kantajina ja vastaajina riita-asioissa toimivat lähtökohtaisesti kollektiivisopimuksen osapuolet.

Työtuomioistuin käsittelee ja ratkaisee myös valitukset työehtosopimuksen yleissitovuuden vahvistamislautakunnan päätöksistä sekä valitukset työneuvoston eräistä poikkeusluvista antamista päätöksistä. Lisäksi työtuomioistuin antaa muille tuomioistuimille lausuntoja asioissa, joiden ratkaiseminen edellyttää erityistä työ- tai virkaehtosopimusolojen tuntemusta.

Työehtosopimukseen perustuvissa riita-asioissa toimivallanjako työtuomioistuimen ja yleisen tuomioistuimen välillä on epäselvä johtuen muun ohella siitä, ettei aina ole selvää, onko asiassa kyse työehtosopimuksen tulkintariidasta (työtuomioistuin) vai ns. puhtaasta suorituskanteesta (käräjäoikeus). Vastaava hallintotuomioistuimen ja työtuomioistuimen toimivallanjaon epäselvyys koskee virkaehtosopimukseen perustuvia, järjestäytyneiden virkamiesten vaatimuksia. Toimivallanjaon tulkinnanvaraisuus on ollut omiaan johtamaan turhiin kuluihin ja jopa oikeudenmenetyksiin, mitä ei voida pitää oikeusturvan toteutumisen kannalta kestäväenä. Vallitsevan tilanteen selkeyttäminen on myös julkisten varojen ja tuomioistuinten resurssien käytön kannalta perusteltua.

Nyt valmistelussa olevat työelämän lainsäädäntöuudistukset (esimerkiksi työrauhaa koskeva hallituksen esitys HE 12/2024 vp) ovat esitetyssä muodossaan lisäämässä toimivallanjaon sekavuutta. Eduskunnan lakivaliokunta on lausunnossaan 8/2024 vp todennut, että kysymystä toimivallanjaosta työelämän riita-asioissa on perusteltua ryhtyä jatkossa selvittämään kokonaisvaltaisesti.

Tavoite: Selkeämpi, tehokkaampi ja laadukkaampi sekä samalla kaikille, niin oikeusriitojen osapuolille kuin yhteiskunnalle ylipäätään, vähemmän kallis järjestelmä työelämän riitatilanteita varten.

TOIMENPITEET:

93. Aloitetaan kokonaisvaltainen selvitystyö tuomioistuinten toimivallanjaosta työ- ja virkamiesoikeudellisissa asioissa. Selvitettäviä asioita ovat muun ohella, millä tuomioistuinlinjalla erilaisia riitoja on perusteltua käsitellä ja minkälaisin muutoksenhakujärjestelmin, ja onko tässä yhteydessä työtuomioistuinta koskevaa sääntelyä esimerkiksi kokoonpanoa koskevilta osin perusteltua muuttaa.

Vakuutusoikeutta koskevan sääntelyn ja sosiaaliturva-asioiden muutoksenhaun kokonaistarkastelu

Nykytila: Vakuutusoikeus toimii toimeentuloturva-asioiden erityistuomioistuimena sille lain nojalla kuuluvissa asioissa. Se on lähes kaikissa käsittelemissään asioissa ainoa tuomioistuin ja ylin muutoksenhakuaste. Valitusasiat tulevat vakuutusoikeudessa pääsääntöisesti vireille ensimmäisen asteen päätöksentekijän (etuuslaitos) kautta siten, että valitus on toimitettava etuuslaitokselle itseoikaisumahdollisuuden tutkimista varten. Etuuslaitos toimittaa valituksen ja asiaan liittyvät asiakirjat vakuutusoikeudelle, mikäli itseoikaisua ei tehdä.

Oikeudenkäynti vakuutusoikeudessa on pääsääntöisesti maksutonta yksityishenkilölle. Tällä hetkellä muutoksenhakujärjestelmä toimeentuloturva koskevissa asioissa ei ole täysin looginen ja selkeä etuudenhakijan näkökulmasta (esimerkiksi toimeentulotukiasioissa muutoksenhaku ohjautuu hallinto-

oikeuteen ja eräissä Ahvenanmaata koskevissa asioissa korkeimpaan hallinto-oikeuteen; lisäksi samaa asiaa tai vahinkotapahtumaa voidaan käsitellä sekä vakuutusosoikeudessa että yleisessä tuomioistuimessa, jolloin prosessilaki on eri; myös työtapaturma- ja ammattitautiasioissa prosessilaji vaihtuu vakuutusosoikeudesta korkeimpaan oikeuteen siirryttäessä).

Tavoite: Toimeentuloturva-asioissa on asian osapuolille selkeä ja johdonmukainen muutoksenhakujärjestelmä. Vakuutusosoikeuden voimavarat kohdentuvat tarkoituksenmukaisesti ja lainkäyttö on sujuvaa. Vakuutusosoikeuden toiminta on paremmin tunnettua, kuten myös sen etuuslaitoksista riippumaton asema muutoksenhakutuomioistuimena.

TOIMENPITEET:

94. Selvitetään toimeentuloturva-asioiden muutoksenhakujärjestelmän selkeyttämisen mahdollisuudet. Seurataan valtioneuvoston 19.3.2020 asettaman parlamentaarisen sosiaaliturvakomitean työn tuloksia, koska mahdolliset muutokset toimeentuloturvan substanssilakeihin on otettava huomioon myös vakuutusosoikeuden toiminnassa. Sosiaaliturvakomitea antoi välimietinnön 16.3.2023 (Valtioneuvoston julkaisu 2023:26). Komitea toimii sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön alaisuudessa ja sen toimikausi päättyy 31.3.2027.
95. Arvioidaan, onko tehokkaampaa keinoa rajata uuden selvityksen esittämistä vakuutusosoikeudessa kuin HOL 46 § ja onko perusteltua säätää myös vakuutusosoikeutta koskevasti siitä, että oikeudenkäynnin osapuoli saa hakea samassa asiassa päätöksen poistamista vain kerran (vrt. HOL 118 §).
96. Selkeytetään tuomioistuinmaksulakia sen osalta, että oikeudenkäynti vakuutusosoikeudessa on maksutonta yksityishenkilölle, mikäli asiassa on kysymys oikeudesta etuuteen.

ALATYÖRYHMÄ 4: OIKEUDELLINEN NEUVONTA JA AVUSTAMINEN

Alatyöryhmä 4 vision mukaisesti 2040-luvulla **jokaiselle on tarjolla tarkoituksenmukaiset oikeudellisen neuvonnan ja avustamisen palvelut, jotka toteutetaan laadukkaasti, luotettavasti ja ketterästi yhdessä toimien.**

Strategiset päätavoitteet ovat **laadukkaat oikeuspalvelut, aito asiakaslähtöisyys** sekä **vastuullinen uudistuminen**. Päätavoitteet jakautuvat kuuteen **alatavoitteeseen** seuraavasti:

- Laadukkaat oikeuspalvelut: *palvelun saatavuus ja toiminnan laatu, saumaton verkostoyhteistyö, hyvinvoiva henkilöstö*
- Aito asiakaslähtöisyys: *osallistava ja arvostava kohtaaminen, helppokulkuinen palvelupolku*
- Vastuullinen uudistuminen: *suunnitelmallinen kehittämistyö*

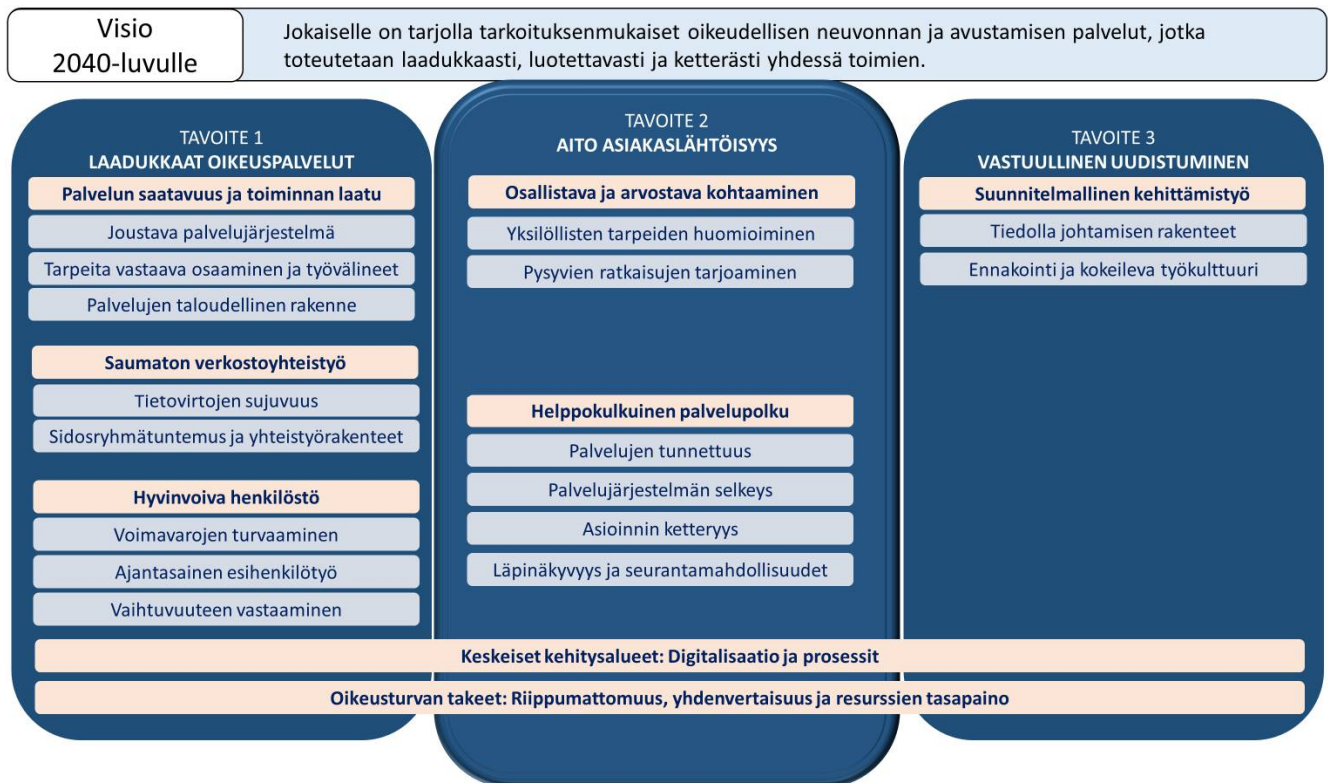
Lisäksi strategisilla päätavoitteilla on kaksi yhteistä **alatavoitetta**:

- Keskeiset kehitysalueet: Digitalisaatio ja prosessit
- Oikeusturvan takeet: Riippumattomuus, yhdenvertaisuus ja resurssien tasapaino

Keskeisin strateginen päätavoite on aito asiakaslähtöisyys, joka edellyttää asiakkaan tarpeiden ja niissä tapahtuvien muutosten ymmärtämistä sekä keskeisimmäksi lähtökohdaksi asettamista, niin toimintojen ennakoivassa suunnittelussa ja kehittämisessä kuin itse palvelun toteutuksessa. Ammattilaisen rooli oikeuspalvelujen kehittämisessä ja toteutuksessa on mahdollistaa kulloisiinkin asiakastarpeisiin vastaaminen tarkoituksenmukaisesti ja tehokkaasti. Aidosti asiakaslähtöisten palvelujen rakentamiseksi kulttuurillinen muutos on tarpeen. Sitä tukemaan tarvitaan prosessit ja työkalut, jotka ohjaavat asiakastiedon huomioiduksi tulemiseen sekä mahdollistavat monipuolisuuden ja ketterät muutokset palvelujen toteuttamisessa.

Automatisoinnin täysimääräinen hyödyntäminen sekä muiden teknologian tarjoamien mahdollisuuksien harkittu käytön lisääminen korostuvat keinoina tehostaa ja parantaa oikeuspalveluita, sekä asiakas- että ammattilaisnäkökulmasta. Laajavaikutteisia mahdollisuuksia tarjoava oikeuspalveluiden kehittämisalue on myös prosesseihin pohjautuva järjestelmä, joka rajaa henkilösidonaisuuksista johtuvia epävarmuustekijöitä sekä tehostaa palvelutuotantoa.

Mahdollisuudet oikeudellisen neuvonnan ja avustamisen järjestelmän sekä sitä koskevan sääntelyn selkiyttämiseen tulisi ottaa arvioitavaksi. Erityisesti tulisi selvittää, olisiko toisaalta riippumattomasta asianajolaitoksesta ja toisaalta oikeudenkäyntiavustajien riippumattomuudesta perusteltua säätää perustuslaissa. Vahvaan riippumattomuuteen kuuluu olennaisena osana myös perusrahoituksen riittävyys sekä oikeuslaitoksen riippumattonta asemaa tukeva tulosoajaus- ja virkaehtosopimusjärjestelmä.

Kuva: Strategiset päätavoitteet, alatavoitteet ja toimenpide-ehdotukset.

TAVOITETILA

Laadukkaiden oikeuspalveluiden toteutuminen monimutkaistuvassa ympäristössä

Laadukkaat oikeuspalvelut ovat kaikkien saavutettavissa kohtuullisin kustannuksin ja joutuisasti.

Ydintehtävä on edelleen kirkas. Oikeusavun tehtävänä on avustaa ja neuvoa asiakkaita oikeudellisissa ongelmissa. Talous- ja velkaneuvonnassa autetaan ja neuvotaan ylivelkaantuneita tai sen vaarassa olevia. Talousosaamista vahvistetaan ja ylivelkaantumista ehkäistään tehokkaasti ja suunnitelmallisesti yhteistyössä eri sidosryhmien kesken. Edunvalvonta huolehtii edunvalvontaan määrätyn omaisuudesta sekä taloudellisista ja henkilöä koskevista asioista yhteistyössä päämiehensä kanssa.

Toiminta on riippumatonta, vastuullista, tehokasta ja ennakoitavaa. Tavoitteet ja resurssit ovat tasapainossa. Toimiala ja tehtävät ovat houkuttelevia ja niihin sitoudutaan. Henkilöstö on motivoitunut, osaavaa ja voi hyvin työssään. Henkilöstön vaihtuvuus on maltillista.

Yhteistyö oikeudenhoidon toimijoiden ja sidosryhmien kanssa on saumatonta, ja asiakkaita ohjataan tarkoituksenmukaisiin palveluihin. Tietojärjestelmät ja rajapinnat mahdollistavat tietovirtojen sujuvuuden.

Oikeudellisten avustajien (julkiset oikeusavustajat, asianajajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat) toiminnan riippumattomuus on taattu.

Aito asiakaslähtöisyys

Palvelut tunnetaan ja niihin luotetaan. Palvelu on ammattitaitoista, ymmärrettävää, ketterää ja yksilöä arvostavaa. Asiakkaan kielelliset, kulttuuriset, terveydelliset sekä muut tarpeet ja taidot tulevat asianmukaisesti huomioiduiksi. Asiakas saa soveltuvan avun pitkäjänteisen ratkaisun löytämiseksi tilanteeseensa. Palvelukokemus on kokonaisuutena myönteinen. Asiakkaiden palvelu on yhdenvertaista ja perustuu hyvään vuorovaikutukseen.

Toiminta on asiakkaalle läpinäkyvää. Asiakas pystyy seuraamaan oman asiansa käsittelyn etenemistä.

Oikeusapu: Asiakas tietää, mistä ja minkälaisin kustannuksin oikeudellista apua voi saada. Valtion varoista maksettavan oikeusavun hakeminen on helppoa ja sen piiriin pääsee joutuisasti. Oikeusapupäätökset ovat ennakoitavia. Palvelun kustannukset asiakkaalle ovat hänen tulo- ja varallisuustasoonsa nähden kohtuulliset. Palvelu on asiakkaan näkökulmasta vaivatonta ja ripeää. Yleistä neuvontaa on saatavilla myös anonyymisti.

Talous- ja velkaneuvonta: Asiakas tietää, mistä hän voi saada neuvoja ja apua talous- ja velkatilanteeseensa. Palvelu on saatavilla helposti ja joutuisasti sekä asiakkaalle maksuttomasti. Palvelu on asiakkaan näkökulmasta vaivatonta ja ripeää. Yleistä neuvontaa on saatavilla myös anonyymisti.

Edunvalvonta: Päämies voi luottaa edunvalvonnan tukeen. Edunvalvonnan tehtävät, toimivalta ja palvelut tunnetaan hyvin. Edunvalvonta ryhtyy hoitamaan päämiehen asioita joutuisasti määräyksen saatuaan. Palvelun kustannukset päämiehelle ovat hänen tulo- ja varallisuustasoonsa nähden kohtuulliset. Palvelu on ammattimaista, oikea-aikaista, yksilöllistä ja itsemääräämisoikeutta kunnioittavaa ilman tarpeettomia rajoituksia.

Vastuullinen uudistuminen

Tavoitetilan toteutumisen seuraaminen on järjestelmällistä ja sen arvioimiseksi on luotettavia mittareita. Toimintaympäristössä ja asiakastarpeissa tapahtuvien muutosten ennakointi on kiinteä osa toiminnan suunnittelua, jotta resurssit mukautuvat joustavasti toiminnan tarpeisiin. Palveluita kehitetään ennakoivasti, vastuullisesti ja pitkäjänteisesti, toimintaympäristön ja asiakastarpeiden muutokset jatkuvasti huomioiden.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Laadukkaiden oikeuspalveluiden varmistaminen monimutkaistuvassa ympäristössä

Palvelun saatavuus ja toiminnan laatu

97. TOIMENPIDE: Kehitetään palvelujärjestelmän joustavuutta ja monimuotoisuutta

Nykytila: Oikeuspalvelut eivät ole riittävän helposti ja yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa: haasteena ovat muun ohella alueelliset erot asiointimatkojen pituudessa, asiointikanavien soveltuvuuden ja käytettävyyden ongelmat sekä osittain pitkät jonotusajat. Lisäksi väestön monimuotoisuuden lisääntyminen edellyttää aiempaa joustavampia rakenteita palveluiden tuottamisessa. Sähköisiä asiointikanavia on kehitetty, mutta ne vastaavat tarpeisiin vain rajoitetusti eivätkä sovellu osalle asiakkaista lainkaan (esimerkiksi turvapaikka-asiakkaiden sähköisen

tunnistautumisen mahdottomuus). Nykyiset prosessisäädökset ja järjestelmät eivät sovellu laajojen asianomistajajoukkojen rikosasioiden käsittelyyn. Alueelliseen toimipaikkajakoon, kiinteisiin toimitiloihin ja palveluiden henkilösidonnoiseen järjestämistapaan perustuva toimintamalli on taloudellisesti raskas sekä riskeille altis, eikä se vastaa parhaalla mahdollisella tavalla palvelujen tarkoituksenmukaisen järjestämisen tarpeita. Käyntiasiakkuuksien määrät ovat laskeneet, ja osassa toimipaikoista asiakkaita käy vain satunnaisesti.

Tavoite: Oikeuspalvelut ovat kaikkien saavutettavissa kohtuullisin kustannuksin ja joutuisasti.

Keinot:

- Kehitetään sähköisiä järjestelmiä ja arvioidaan automaation sekä tekoälyn ja muun kehittyneen teknologian hyödyntämismahdollisuuksia asiakaspalvelun toteuttamisessa. Esimerkiksi virtuaaliavustajien käyttöä neuvontapalveluissa tai automatisoitujen postilaatikoiden käyttöä ratkaisupyyntöjen ja muiden asiakirjojen jättämisen helpottamiseksi voidaan selvittää.
- Arvioidaan eri asiointikanavien soveltuvuutta monimuotoisen väestön ja erilaisten asiakasryhmien tarpeisiin (kielelliset, kulttuuriset, terveydelliset sekä muut tarpeet ja taidot).
- Arvioidaan lainsäädännön muutostarpeet ja järjestelmien kehittämistarpeet rikosasioissa, joissa on poikkeuksellisen laaja asianomistajajoukko.
- Selvitetään palvelujen paikkasidonnoisuuden vähentämisen ja kiinteiden toimipaikkojen osittaisen muilla palvelumalleilla korvaamisen vaikutuksia, esimerkiksi liikkuvien palveluyksiköiden tai muun asiakkaiden lähelle jalkautumisen osalta (sähköiset postilaatit, palvelubussit, pop up -neuvontapisteet, neuvontapäivystykset ja asiakastapaamiset sidosryhmien tiloissa). Arvioidaan myös lainsäädännön muutostarpeet ratkaisupyyntöjen jättämisen määräaikoja sekä oikeusavun ja edunvalvonnan toimipaikkoja koskien (esimerkiksi toimipaikoista määrääminen viraston työjärjestyksessä asetuksessa sääntelemisen sijaan).
- Selvitetään mahdollisuutta parantaa avun saatavuutta lisäämällä keinovalikoimaan nykyistä kevyempiä tai uudensisältöisiä palveluja (esimerkiksi välitystili, avustajavetoinen sovittelu). Lisäksi selvitetään mahdollisuutta lyhentää jonotusaikoja ja edistää tasaisempaa työmäärän jakautumista poolien avulla (avustaja-, velkaneuvoja- ja edunvalvojapoolit) sekä avustajien sähköisen päivystysjärjestelmän avulla.
- Arvioidaan tarvetta selkeyttää yritystoiminnassa velkaantuneiden velkajärjestelyjä koskevaa lainsäädäntöä.
- Arvioidaan myös mahdollisuutta palveluvarmuuden turvaamiseksi siirtyä maantieteelliseen sijaintiin perustuvista ja henkilösidonnoisista toimintamalleista valtakunnallisiin prosesseihin (työpilotit/-jonot). Erityistä huomiota tulisi kiinnittää automatisoitavissa olevien tehtävien selvittämiseen ja turvien manuaalisten työvaiheiden karsimiseen. Tärkeää olisi myös tarkastella ennakkoluulottomasti yleisiin prosesseihin perustuvan toimintamallin mahdollisuuksia sellaistenkin tehtävänkuvien osalta, jotka on vakiintuneesti järjestetty henkilösidonnoisina (esimerkiksi edunvalvojana toimiminen), jotta palveluiden saatavuutta rajoittavien inhimillisten tekijöiden (lomat, sairauspoissaolot, henkilökohtaisen suoriutumisen haasteet ynnä muut) vaikutuksia voitaisiin tehokkaasti rajata. Toimintatapojen ja toimipaikkaverkoston kehittämisessä tulee ottaa huomioon se, että palvelut ovat tosiasiallisesti saatavilla myös niille asiakkaille, jotka eivät kykene hyödyntämään sähköisiä toimintatapoja.
- Arvioidaan nykyisen palvelurakenteen toimivuutta. Onko tarkoituksenmukaista, että oikeudellisia palveluja tarjoavat asianajajat, luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat ja julkiset oikeusavustajat. Onko palveluntarjoajien valvonta järjestetty tarkoituksenmukaisesti.

Katso riippumattoman oikeudellisen neuvonnan ja avustamisen järjestelmän selkiyttämistä toimenpide 108 sekä digitaalisten palveluiden kehittämiseen liittyen myös koko oikeusministeriön hallinnonalaa koskien toimenpide 160 sekä paikkariippumatonta työskentelyä ja työntekijäpooleja koskien toimenpide 154.

98. TOIMENPIDE: Turvataan tarpeita vastaava osaaminen ja työvälineet

Nykytila: Palvelun laadussa on vaihtelua. Henkilöstö on osaavaa, mutta työn vaativuus kasvaa jatkuvasti ja asiat ovat aiempaa monimutkaisempia. Rajalliset resurssit haastavat asiakkaalle soveltuvien palveluiden saatavuutta. Erityisosaamiselle on kasvava tarve, mutta nykyinen alueellisesti jakautunut toimintamalli ja pienet yksiköt eivät mahdollista henkilöstön erikoitumista. Yksityisiä avustajia ei voi käyttää ulkoprosessuaalisissa asioissa kuin poikkeuksellisesti.

Sähköiset työvälineet mahdollistavat pääsääntöisesti henkilöstöresurssien fyysisestä sijainnista riippumattoman työskentelyn sekä tehokkaan tiedon jakamisen. Toiminnan laatua ja tehokkuutta haastavat kuitenkin ajoittaiset tietoliikenteen katkokset sekä laitteiden ja järjestelmien käytettävyyden ongelmat.

Yksiköiden erilaisten kokojen ja henkilöstörakenteiden vuoksi tehokkuuden lisääminen toimintatapoja yhdenmukaistamalla on haasteellista. Automatisaation hyödyntämistä olisi kuitenkin mahdollista lisätä. Toimia oikeusavun hakemisprosessin sujuvoittamiseksi ja yhdenmukaistamiseksi on tehty, mutta kehitettävää on edelleen.

Tavoite: Oikeuspalvelut ovat laadukkaita ja luotettavia. Toiminta on tehokasta ja ennakoitavaa. Tavoitteet ja resurssit ovat tasapainossa.

Keinot:

- Edelleen ylläpidetään ja kehitetään osaamista järjestelmällisellä perehdyttämällä ja kouluttamisella sekä omaehtoiseen kouluttautumiseen kannustamalla.
- Selvitetään mahdollisuutta oikeusavun, talous- ja velkaneuvonnan sekä edunvalvonnan erikoistumiseen ja erityisosaamisen syventämiseen keskeisten oikeudenalojen ja asiaryhmien osalta. Samalla arvioidaan mahdollisuutta laajentaa yksityisten avustajien käyttöä ulkoprosessuaalisissa asioissa.
- Arvioidaan mahdollisuuksia tehostaa toimintaa, tiedon jakamista ja erityisosaamisen kehittymistä järjestämällä organisaatio eri toimintojen ympärille alueellisen organisoinnin sijaan.
- Panostetaan sähköisten työvälineiden toimivuuden, tieto- ja muun turvallisuuden sekä käyttötarkoitukseen soveltuvuuden varmistamiseen (laite- ja ohjelmistovalinnat, järjestelmäkokonaisuuden kehittäminen). Erityisesti tulisi keskittyä tieto- ja tallennusjärjestelmien kapasiteetin riittävyyden varmistamiseen, jotta kokonaisuus tukee palvelutoiminnan sujuvuutta sekä mielekästä täysipainoista työskentelyä.
- Kartoitetaan jatkuvasti toistuviin taikka satunnaisesti mutta isoina massoina tehtäviin toimintoihin liittyvät sisäiset ja ulkoiset työvaiheet sekä selvitetään, miltä osin työvaiheita voitaisiin automatisoida (esimerkiksi tulkkauspalveluiden tilaamisen). Arvioidaan toiminnoittain myös mahdollisuudet hyödyntää tekoälyä ja muita kehittyneitä teknologioita oikeuspalveluiden toteuttamisen tukena, sekä tähän liittyvät muutostarpeet lainsäädännön sekä käytettävissä olevien tietojärjestelmien osalta.
- Kartoitetaan keinoja oikeusavun hakemisen ja päätöksentekoprosessin sujuvoittamiseksi, esimerkiksi käyttövaran laskentaperusteiden yksinkertaistamisen sekä oikeusapupäätöstä varten tarvittavien tietojen saannin automatisoinnin osalta.

Katso myös koko oikeusministeriön hallinnonalaan koskevat toimenpiteet toimintaedellytysten turvaamisesta 155 ja osaamisen kehittämisestä 168.

99. TOIMENPIDE: Kehitetään oikeuspalveluiden taloudellista rakennetta

Nykytila: Oikeusavun alhaisten tulo-rajoiden vuoksi palvelut eivät ole riittävän edullisesti saatavilla. Osa oikeudellista apua tarvitsevista ei pääse avun piiriin lainkaan. Asiakkaan tarvitsemien palveluiden saatavuutta haastavat myös rajalliset resurssit. Yksityisille avustajille maksettavien oikeusapupalkkioiden alhaisen tason vuoksi asiantuntevan avun saaminen yksityisiltä avustajilta on merkittävästi vaikeutunut erityisesti hakemus- ja riita-asioissa. Talous- ja velkaneuvonnan palvelut ovat asiakkaalle maksuttomia. Edunvalvontapalkkioiden määrää on tarkasteltu ja korotukset tehty 1.1.2024 lukien.

Tavoite: Tavoitteet ja resurssit ovat tasapainossa. Asiakas saa tilanteeseensa soveltuvan ja ammattitaitoisen oikeudellisen avun. Palvelun kustannukset asiakkaalle ovat hänen tulo- ja varallisuustasoonsa nähden kohtuulliset. Palkkiotason seuranta on järjestelmällistä.

Keinot:

- Edistetään tarvittavia säädösmuutoksia oikeusavun tulo-rajoiden sekä oikeusapupalkkioiden tason saattamiseksi ajan tasalle.
- Selvitetään ja arvioidaan monipuolisesti erilaisia ratkaisumalleja oikeusavun taloudellisen rakenteen kehittämiseksi, sekä mahdollisuutta kehittää oikeusavun järjestelmää siten, että kaikilla tulo- ja varallisuustasoon katsomatta olisi tarvitessaan mahdollisuus saada oikeusapua joko julkisen tai yksityisen sektorin palveluiden kautta (oikeusavun "Kela-korvaus").
- Yhteistyössä vakuutusyhtiöiden kanssa arvioidaan, miten oikeusturvavakuutuksia voitaisiin kehittää.
- Kehitetään työkaluja säännölliseen palkkiotason seurantaan.

Saumaton verkostoyhteistyö

100. TOIMENPIDE: Kehitetään tietovirtojen sujuvuutta

Nykytila: Tiedonkulun sujuvuutta muiden oikeudenhoidon toimijoiden ja sidosryhmien kanssa haastavat yhteensopimattomat prosessit, tiedon hajallaan olo, tietokatkot sekä puutteet tietojärjestelmien rajapinnoissa ja hyödyntämisessä.

Tavoite: Yhteistyö oikeudenhoidon toimijoiden ja sidosryhmien kanssa on saumatonta. Tietojärjestelmät ja niiden rajapinnat mahdollistavat tietovirtojen sujuvuuden. Asiakas pystyy seuraamaan oman asiansa käsittelyn etenemistä.

Keinot:

- Kartoitetaan merkittävimpien sidosryhmien osalta prosessilouhinnan tai muun soveltuvan tavan avulla tarpeellisen tiedon siirtymiseen liittyvät keskeiset solmukohdat.
- Kehitetään tietojärjestelmiä, prosesseja ja automaatiota yhteistyössä viranomaisverkoston eri toimijoiden ja sidosryhmien kanssa yhdensuuntaisesti siten, että tehokas tiedonsiirto rajapintojen kautta mahdollistuu esimerkiksi tuomioistuinten, Digi- ja väestötietoviraston, Kansaneläkelaitoksen, verottajan, ulosoton, poliisin ja Maahanmuuttoviraston kanssa.

- Arvioidaan mahdollisuutta edellyttää perintätoiminnan harjoittajilta tietynlaisia tietojärjestelmiä rajapintaratkaisujen ja sitä kautta automatisoidun tiedon pyytämisen ja luovuttamisen mahdollistamiseksi talous- ja velkaneuvonnalle.

Katso digitaalisen lähetejärjestelmän mahdollisuuksien selvittämisen osalta toimenpide 122 sekä digitalisaatiosta yleisemmin toimenpide 160 ja yhteistyön kehittämisestä oikeuslaitoksen alalla toimenpide 151.

101. TOIMENPIDE: Kehitetään sidosryhmätuntemusta ja yhteistyön rakenteita

Nykytila: Asiakasta ei aina osata auttaa parhaalla mahdollisella tavalla eikä ohjata eteenpäin tarkoituksenmukaisen avun piiriin, koska muiden viranomaisten ja sidosryhmien palveluita ei tunneta kattavasti. Asiakkaan auttaminen saattaa myös viivästyä muualla olevien käsittelyruuhkien vuoksi. Yhteistyötahojen toiminnan heijastevaikutukset näkyvät usein asioiden pidentyneinä käsittelyaikoina, mikä saattaa johtaa äärimmillään jopa tilanteen kriisiytymiseen, kun asiakas joutuu odottamaan asioidensa edistymistä pitkään. Asiakkaan mahdollisuudet seurata asiansa käsittelyn edistymistä eri viranomaisissa ovat puutteelliset; myöskään viranomaisilla ei ole tällaista seurantamahdollisuutta toistensa toimintaa koskien. Viranomaisten välillä yhteensopimattomat ja päällekkäiset prosessit sekä erot toimintatavoissa saattavat aiheuttaa myöhemmässä vaiheessa asiaa käsiteltäessä tulkintaepävarmuutta tai muuta hankaluutta.

Esimerkiksi edunvalvojan määräyksen saaminen voi kestää kauan vireilletulon viivästyessä asiakkaan tilanteen vuoksi tai viranomaiskäsittelyssä olevien viiveiden takia. Edunvalvonnan ruuhkahuipuissa (uudet ja päättyvät asiakkuudet, Digi- ja väestötietoviraston käsittelyruuhkien purkautuminen) on alueellisia eroja ja ne haastavat palvelun käynnistymistä ja joutuisuutta. Myös edunvalvontapäätösten selkeydessä on kehitettävää edunvalvonnan keston, toimivaltuuksien sekä puhevallan osalta.

Tavoite: Yhteistyö oikeudenhoidon toimijoiden ja sidosryhmien kanssa on saumatonta ilman päällekkäisiä prosesseja. Asiakkaita ohjataan tarkoituksenmukaisiin palveluihin.

Keinot:

- Kehitetään henkilöstön sidosryhmätuntemusta tiedottamisen ja koulutuksen keinoin sekä kannustamalla verkostoitumiseen keskeisten yhteistyötahojen kanssa esimerkiksi edunvalvontapäätösten tulkinnanvaraisuuksien vähentämiseksi.
- Edistetään viranomaistoiminnan läpinäkyvyyttä asiakkaalle ja toisille viranomaisille mahdollistamalla asiaa käsittelevän viranomaisen sekä asian käsittelyvaiheen toteaminen keskitetysti yhdestä paikasta (esimerkiksi Suomi.fi).
- Tuetaan viranomaisten välistä tiedonkulkua ja toimivaa yhteistyötä hyödyntämällä laajemmin mahdollisuutta vain viranomaisten ja ammattilaisten käyttöön tarkoitettujen kontaktointikanavien käyttöön (esimerkiksi oma päivystysnumero tai sähköisen asioinnin kanava).
- Edistetään eri sektoreilla toimivien viranomaisten välistä vuorovaikutusta sekä prosessien, järjestelmien ja toimintatapojen yhdensuuntaista kehittämistä pysyvien (ei henkilöihin sidottujen) yhteistyöverkostojen ja foorumeiden sekä vakiintuneiden verkostotapahtumien avulla.
- Selvitetään, miltä osin palveluiden ja toimintojen järjestämistä voitaisiin tehostaa resurssien tarkoituksenmukaisella kohdentamisella karsimalla prosessien päällekkäisyyksiä ja

tarpeettomia viranomaisketjutuksia asioiden käsittelyssä. Tässä yhteydessä voitaisiin arvioida esimerkiksi seuraavia seikkoja:

- Tulisiko tuomioistuimessa käsiteltävissä summaarisissa velkomusasioissa ja velkajärjestelyasioissa vahvistaa talous- ja velkaneuvonnan sekä ulosoton roolia, kuitenkin niin että tuomioistuimen rooli tuomiovallan käyttäjänä säilyy.
- Voisiko edunvalvonnan omavalvontaa kehittää edelleen siten, että valvontaa Digi- ja väestötietoviraston taholta voisi keventää.

Katso summaaristen velkomusasioiden ja velkajärjestelyasioiden prosessien kehittämisen osalta toimenpide 35.

Hyvinvoiva henkilöstö

102. TOIMENPIDE: Turvataan voimavarat

Nykytila: Henkilöstö on osaavaa, mutta kuormittunutta. Haitallisiksi tunnistettuja psykososiaalisia kuormitustekijöitä ovat muun muassa työtehtävien suuri määrä, työn keskeytykset sekä työn sisällön emotionaalinen kuormittavuus. Työn vaatavuus kasvaa jatkuvasti ja asiat ovat aiempaa monimutkaisempia. Resurssien ja tavoitteiden tasapainoa tulisi lisätä. Henkilöstöä kuormittavat suurten asiakas- ja asiamäärien lisäksi kollegoiden poissaolot ja vaihtuvuus. Asiakkaiden pahoinvointi saattaa purkautua henkilöstöä kohtaan häirintänä, uhkatilanteina tai väkivaltana. Pitkäaikaiset vaikeat asiakassuhteet voivat muodostua henkiseksi taakaksi.

Osaamisen ylläpidon ja kehittämisen mahdollisuudet ovat parantuneet etäkoulutusten, koulutusten tallentamisen ja verkkokoulutusten myötä. Osaamisen ylläpitoon ja kehittämiseen ei ole kuitenkaan kaikilta osin riittävästi voimavaroja.

Tavoite: Henkilöstö on motivoitunutta, osaavaa ja voi hyvin työssään. Tavoitteet ja resurssit ovat tasapainossa.

Keinot:

- Arvioidaan mahdollisuutta hyödyntää varahenkilöpooleja tai "heittovirkoja" joustavoittamaan töiden järjestelyä sekä mahdollistamaan henkilöstöresurssien kulloinenkin tarkoituksenmukainen kohdentaminen (ruuhkanpurku, sairastumiset, lomaajat).
- Selvitetään mahdollisuutta siirtyä aiempaa kattavammin prosesseihin perustuvaan työskentelyyn ja valtakunnallisten työpinojen/-jonojen käyttöön. Arvioidaan keskeisimmät nykyisin sovelletut prosessit. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää automatisoitavissa olevien työvaiheiden selvittämiseen sekä turhan työn karsimiseen (työvälineiden tehokkaampi hyödyntäminen, päällekkäisten prosessien välttäminen, lean-näkökulma).
- Arvioidaan ennakkoluulottomasti vaihtoehtoisia toimintamalleja myös sellaisissa tehtävänkuvissa, jotka on vakiintuneesti järjestetty henkilösidonnisina (esimerkiksi edunvalvojana toimiminen), jotta työn kuormittavuuden vaikutuksia ja uhkatilanteiden taustalla usein olevaa palvelutoimien "henkilöitymistä" voitaisiin tehokkaasti rajata.
- Kehitetään edelleen henkilöstölle tarjolla olevaa valmennusta ja tukea vaikeiden asiakastilanteiden (esimerkiksi itsetuhoisten asiakkaiden kohtaamisen) varalle sekä häiriö-, uhka- ja vaaratilanteiden varalle. Pilotoidaan ja otetaan valtakunnallisesti käyttöön Hetipurku-malli tai muu soveltuva henkisen ensiavun malli, jossa työhön liittyvä kuormittava poikkeustilanne puretaan keskustelemalla esimerkiksi kollegan kanssa.

Katso henkilöstön pysyvyyttä koskien myös alatyöryhmän 6 ehdotukset, erityisesti toimenpiteet 146–150 ja 165–168.

103. TOIMENPIDE: Tuetaan esihenkilötyössä onnistumista

Nykytila: Henkilöstön lisäksi myös esihenkilöt ovat kuormittuneita. Esihenkilöksi valitaan monesti osaava substanssityön tekijä. Useimmiten esihenkilöksi valittu jatkaa myös aiempien perustyöhön kuuluvien tehtävien tekemistä, jolloin esihenkilötehtäville voi jäädä vain vähän aikaa ja tehtäväkuvan selkeys saattaa kärsiä. Esihenkilöillä ei myöskään aina ole koulutusta tai aiempaa kokemusta esihenkilönä toimimisesta. Työ on vaativaa, ja siihen liittyvä vastuu sekä ristiriitojen ja esillä olemisen paineistama arki aiheuttaa helposti kuormittumista sekä epävarmuutta oman osaamisen riittävydestä. Esihenkilön toiminta heijastuu laajalle ja sillä on välitön vaikutus muun ohella henkilöstön hyvinvoinnille, mistä syystä esihenkilöiden osaamisen ja työhyvinvoinnin varmistaminen on koko työyhteisölle tärkeää.

Tavoite: Esihenkilötyö on laadukasta ja edistää tehokkaasti työyhteisön yhteisten tavoitteiden saavuttamisessa. Esihenkilöt ovat motivoituneita, osaavia ja voivat hyvin työssään.

Keinot:

- Varataan esihenkilötyölle riittävästi aikaa; sisällytetään tehtäväkuviin määrällinen arvio esihenkilötyön (vs. muun työn) vaatimasta ajankäytöstä ja seurataan toteutumista vuosittaisissa tavoite- ja osaamiskeskusteluissa.
- Koulutetaan ja valmennetaan esihenkilöitä edelleen sekä yksittäisten koulutustilaisuuksien että laajempien valmennuskokonaisuuksien avulla. Hyödynnetään tehokkaasti etäkoulutuksia, koulutusten tallentamista ja verkkokoulutuksia ajankäytön joustavoittamiseksi. Kehitetään esihenkilötyöstä kiinnostuneille seuranta- ja kokeilumahdollisuuksia sekä oppimispolkuja esihenkilönä toimimiseen (sijaisuudet, esihenkilötyön avustavat tehtävät, hankkeiden vastuutehtävät).
- Kehitetään johtamista ja esihenkilötyötä suunnitelmallisesti, esimerkiksi sisällyttämällä esihenkilövalmennukset pysyvästi painopistealueeksi koulutussuunnitelmaan.
- Varmistetaan esihenkilöiden mahdollisuus saada säännöllistä palautetta (kehityskeskustelujen, ”voimavarttien” ynnä muiden tapaamisten lisäksi 360-arvioinnit) sekä työyhteisön ulkopuolista sparrausta ja tukea esimerkiksi vertaismentorointiohjelmien, esihenkilöverkostojen ja työterveyshuollon palveluiden avulla.

Katso esihenkilötyön kehittämistä koskien myös erityisesti toimenpide 164.

104. TOIMENPIDE: Vaihtuvuuteen vastaaminen

Nykytila: Osassa organisaatioita ja alueita jatkuvaa haastetta aiheuttaa suuri vaihtuvuus. Erityisesti nuorempien osalta virkasuhteet jäävät helposti lyhyiksi, kun työ muualla tarjoaa sopivampia ratkaisuja uralla etenemiseen tai muuttuvaan elämäntilanteeseen.

Rekrytointi on haasteellista. Pois lähtevän tilalle on usein vaikeaa löytää riittävästi osaavia kelpoisuusvaatimukset täyttäviä tekijöitä. Tilannetta on yritetty auttaa esimerkiksi avoimen viran tehtävälleen perehdyttävillä harjoitteluluilla. Tavanomaiset lyhytkestoiset harjoittelujaksot eivät kuitenkaan tarjoa riittäviä mahdollisuuksia vaativampiin tehtäviin syventymiselle, vaan jäävät useimmiten sekä organisaation että harjoittelijan kannalta hyödyiltään vähäisiksi. Myös toimialan ja tehtävien tunnettuudessa on kehitettävää.

Perehdyttämisen käytännöissä on alueellisia ja toimistokohtaisia eroja, ja perehdyttämistä tehdään tiimeissä muun perustyön ohella. Jatkuva perehdyttäminen ja muu vaihtuvuudesta aiheutuva lisätö kuormittaa työyhteisöä ja vaikeuttaa työn sujuvuutta. Henkilöstön vaihtuvuus vaikuttaa myös palvelukokemukseen.

Tavoite: Toimiala ja tehtävät ovat houkuttelevia ja niihin sitoudutaan. Perehdyttäminen on sujuvaa. Henkilöstön vaihtuvuus on maltillista.

Keinot:

- Kehitetään edelleen oikeushallinnon työnantajakuva ja tunnettuutta työnantajana viestinnän keinoin (sosiaalinen media ynnä muut).
- Kartoitetaan keinoja perehdytyksen kehittämiseksi ja perehdytyksestä aiheutuvan kuormituksen vähentämiseksi, esimerkiksi ottamalla käyttöön valtakunnallinen perehdyttämishjelma ja tehostamalla perehdytyksen prosesseja (osittain toteutettu). Hyödynnetään teknologian tarjoamia mahdollisuuksia (virtuaaliperehdyttäjät).
- Arvioidaan keinoja kehittää prosessien, rakenteiden ja työvälineiden mukautuvuutta: vaihtuvuus tulisi huomioida niitä koskevissa valinnoissa jo lähtökohtana. Erityisesti viraston sisäisten siirtojen vaikutukset ja manuaalinen työ tulisi pystyä minimoimaan (esimerkiksi käyttöoikeuksien automaattinen päivittyminen tehtävänkuvan mukaisesti, tunnusten ja puhelinnumeroiden pysyvyys tehtävien vaihtumisesta huolimatta).
- Tunnistetaan vaihtuvuus myös mahdollisuutena. Kehitetään edelleen henkilöstölle tarjolla olevia mahdollisuuksia kehittyä ja siirtyä uralla toisiin tehtäviin oikeushallinnon kilpailukykyisyyden tukemiseksi työnantajana (vaihto-ohjelmat, virastojen yhteiset virat / ”kiertovirat”). Kehitetään mahdollisuuksia uralla kehittymiseen myös tehtävän sisällä (erikoistumismahdollisuudet, vaatavuustason kasvattamisen vaikutus palkkakehitykseen).
- Edistetään kattavan harjoittelumahdollisuuden ulottamista kaikkiin oikeudenhoidon toimijoihin. Strukturoitu, kestoaltaan riittävän pitkä harjoittelu madaltaisi kynnystä hakeutua oikeudenhoidon pariin ja helpottaisi henkilöstön saatavuushaasteita. Oikein rakennettu harjoittelujärjestelmä voisi toimia tukena oman osaamisen kehittämisessä, itselle sopivien työtehtävien ja mielekkään urapolun löytämisessä. Tällä voidaan olettaa olevan myönteinen vaikutus henkilöstön sitoutumiseen ja pysyvyyteen. Harjoittelujärjestelmä voitaisiin joko ulottaa kattamaan oikeudenhoidon useita eri toimijoita (etuina esimerkiksi monipuolisuus, yleisosaamisen kehittyminen) taikka rakentaa toimijakohtaisten harjoittelujen varaan (etuina erikoistumismahdollisuus ja vahvemman tehtäväkohtaisen osaamisen kehittyminen). Vaikka tuomioistuinharjoittelu säilyisi edelleen omanaan, oikeudenhoidon harjoittelujärjestelmään voisi kuulua esimerkiksi oikeusavun, ulosoton ja syyttäjälaitoksen kattava oikeudenhoidon yleisharjoittelu ja/tai muita toimijakohtaisia tai laajempia harjoittelumahdollisuuksia.
- Selvitetään mahdollisuutta luoda julkisten oikeusavustajien päivystysjärjestelmä, joka mahdollistaisi nykyistä useammin myös vaativien rikosasioiden ohjautumisen julkisessa oikeusavussa hoidettaviksi ja tarjoaisi sitä kautta mahdollisuuden ammatilliseen kehittymiseen sekä rikosasioihin erikoistumiseen.

Katso henkilöstön vaihtuvuutta koskien erityisesti koko oikeusministeriön hallinnonalan houkuttelevuuden lisäämiseen tähtäävät toimenpiteet 146–150 sekä avustajien sähköisestä päivystysjärjestelmästä toimenpide 109.

Aito asiakaslähtöisyys

Osallistava ja arvostava kohtaaminen

105. TOIMENPIDE: Huomioidaan yksilölliset tarpeet

Nykytila: Palvelu on pääosin ammattitaitoista, mutta asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita ei pystytä kaikilta osin huomioimaan riittävästi (kieli-, kulttuuri- ja muut vuorovaikutushaasteet). Suuret asiakas- ja asiamäärät haastavat palvelun yksilöllisyyttä ja vuorovaikutteisuutta. Valtion varoin avun saaminen yksityisiltä avustajilta on vaikeutunut, mikä rajoittaa asiakkaan valinnanvapautta. Yleistä neuvontaa on saatavilla myös anonyymisti. Asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä edunvalvonnan viimesijaisuuden huomioon ottaminen kaipaavat kehittämistä.

Tavoite: Asiakas saa ammattitaitoista, ymmärrettävää ja yksilöä arvostavaa palvelua. Asiakkaan kielelliset, kulttuuriset, terveydelliset sekä muut tarpeet ja taidot tulevat asianmukaisesti huomioiduiksi. Palvelu on oikea-aikaista, yksilöllistä, vuorovaikutteista ja itsemääräämisoikeutta kunnioittavaa ilman tarpeettomia rajoituksia. Anonyymiä yleistä neuvontaa automatisoidaan.

Keinot:

- Kehitetään henkilöstön asiakastuntemusta koulutuksen keinoin sekä kannustamalla verkostoitumiseen yhteistyötahojen kanssa.
- Jatketaan toimenpiteitä oikeusjärjestelmän tunnettuuden lisäämiseksi viranomaistoimintaa kohtaan tunnettavan luottamuksen vahvistamiseksi.
- Edistetään viranomaistoiminnan läpinäkyvyyttä kehittyvää teknologiaa hyödyntämällä ja sidosryhmäyhteistyötä kehittämällä.
- Kehitetään teknologiaa hyödyntäen tulkkausohjelmistoja kielen kääntämiseksi ja puheesta tekstin tuottamiseksi sekä arvioidaan keinoja tarjota palvelua myös muilla kuin kansalliskielillä.
- Jatketaan kehittämistyötä toimintatapojen yhdenmukaistamiseksi valtakunnallisesti.
- Arvioitaessa mahdollisuutta siirtyä maantieteelliseen sijaintiin perustuvista ja henkilösidonnoista toimintamalleista valtakunnallisiin prosesseihin kiinnitetään huomiota siihen, että palvelut ovat tosiasiallisesti saatavilla myös niille asiakkaille, jotka eivät kykene hyödyntämään sähköisiä toimintatapoja.
- Arvioitaessa mahdollisuutta hyödyntää varahenkilöpooleja tai "heittovirkoja" riittävän resurssin turvaamiseksi ja palvelun oikea-aikaisuuden varmistamiseksi ei unohdeta asiakkaiden yksilöllisten ominaisuuksien ja tarpeiden huomioon ottamista.
- Arvioidaan mahdollisuutta laajentaa yksityisten avustajien käyttöä ulkoprosessuaalisissa asioissa, esimerkiksi lapsen edun turvaamiseksi arvioidaan oikeusavun kattavuutta huoltoriidoissa myös ulkoprosessuaalisessa vaiheessa.
- Edistetään kullekin tarkoituksenmukaisen palvelun löytymistä lisäämällä keinovalikoimaan nykyistä edunvalvontaa kevyempiä tai uudensisältöisiä tukipalveluja.
- Hyödynnetään neuvontapalveluiden kehittämisessä automaatiota (esimerkiksi chatbot).

Katso kielellisten oikeuksien kehittämiseen tähtäävien ehdotusten osalta myös toimenpide 161.

106. TOIMENPIDE: Kehitetään keinoja pysyvien ratkaisujen tarjoamiseksi

Nykytila: Asiakkaan tilanteeseen soveltuvaa apua ei ole aina saatavilla (sidosryhmien palveluja ei tunneta, sidosryhmien resurssit). Asiakkaan oikeudellisten tai taloudellisten ongelmien taustalla

vaikuttavien muiden syiden (esimerkiksi päihteiden, mielenterveysongelmien, ihmissuhdeongelmien) vuoksi apu jää helposti vain ongelmien oireiden hoitamisen tasolle, pitkäjänteisten ratkaisujen löytämisen sijaan. Ongelmakierteen jatkuessa myös oikeuspalvelujen tarve jatkuu. Sovittelulla saavutettavia etuja ei tunnusteta riittävästi.

Tavoite: Asiakas saa soveltuvan ja ammattitaitoisen avun pitkäjänteisen ratkaisun löytämiseksi tilanteeseensa. Juridisesti oikein perustellun lopputuloksen sijasta ensisijainen tavoite voisi olla sovinnollisen ratkaisun löytyminen. Asiakkaan tilanteeseen soveltuvaa apua etsitään myös viranomaislähtöisesti.

Keinot:

- Vahvistetaan taloustaitojen opetusta ja yrittäjyyskasvatusta kaikilla koulutusasteilla sekä osana työelämää ja työelämäpalveluja.
- Arvioidaan mahdollisuutta uudistaa oikeusavun kattavuutta ja omavastuujärjestelmää turhien samaa asiaa koskevien toistuvien asiakkuuksien ja oikeudenkäyntien ehkäisemiseksi. Oikeusapua ilman omavastuuosuutta saavan henkilön avustajan palkkio ja tarpeelliset kulut suoritetaan kokonaisuudessaan valtion varoista. Oikeusavun saaminen vapauttaa myös velvollisuudesta maksaa tuomioistuimmaksulaissa säädettyjä maksuja. Järjestelmä ei kannusta asiakasta harkitsemaan oikeudenkäynnin tarpeellisuutta, kun prosessointi on mahdollista kokonaan ilman kustannuksia ylimpään tuomioistuimeen saakka. Arvioidaan, tulisiko ainakin osa oikeudenkäyntimaksusta tulla oikeusavusta huolimatta asianosaisen maksettavaksi, jos tämä häviää asiansa, tai voisiko oikeusavussa olla aina jokin oikeusastekohtainen vähimmäisomavastuu. Arvioidaan lisäksi, voisiko tietyissä tilanteissa asianosaisella olla velvollisuus maksaa oikeudenkäyntimaksu etukäteen. Kartoitetaan myös muut tavat, joilla oikeusapua tai oikeudenkäynnin kustannuksia kohdentamalla voitaisiin kannustaa asiakkaita ja heidän avustajiaan harkitsemaan oikeudenkäyntien tarpeellisuutta. Vaihtoehtoja harkittaessa tulee varmistaa oikeusturvan vaatimukset ja se, että maksullisuus ei muodostu oikeuksiin pääsyn esteeksi. Huomioon tulee myös ottaa erityisesti alaikäisten ja muiden erityistä suojaa tarvitsevien ryhmien oikeuksien toteutuminen. Lisäksi on otettava huomioon järjestelmän käytännön toimivuuteen liittyvät näkökohdat. Järjestelmää ei tule rakentaa sellaiseksi, että se johtaa oikeudellisen avun käyttämisen vähenemiseen tilanteissa, joissa tämä edistää oikeudenkäytön sujuvuutta, tai huomattavaan suureen lisätööhön esimerkiksi suhteellisesti pienten summien perimisessä asianosaisilta jälkikäteen.
- Selvitetään sovittelun laajentamisesta prosessien varhaisempiin vaiheisiin saavutettavia hyötyjä. Pitkä prosessi voi olla asianosaisille työläs, henkisesti raskas ja kallis.
- Kehitetään asiakkaiden ohjaamista tarkoituksenmukaisiin palveluihin myös viranomaislähtöisesti.
- Kehitetään talous- ja velkaneuvonnan sekä ulosoton yhteistoimintaa niin, että ulosotossa on oikea tilannekuva velallisen taloudellisesta asemasta.
- Selvitetään mahdollisuudet toteuttaa digitaalinen lähetejärjestelmä ulosottovelallisten ohjaamiseksi talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiksi.
- Arvioidaan, onko tarvetta säätää edunvalvonnan luvanvaraisille oikeustoimille intressiraja, jonka alittaviin oikeustoimiin ei tarvita Digi- ja väestötietoviraston hyväksyntää/lupaa, tai voisiko hyväksyntä-/ lupamenettely tällaisissa tilanteissa olla kevennetty.

Katso digitaalisen lähetejärjestelmän mahdollisuuksien selvittämisen osalta toimenpide 122 sekä digitalisaatiosta yleisemmin toimenpide 160 ja yhteistyön kehittämisestä oikeuslaitoksen alalla toimenpide 151.

Helppokulkuinen palvelupolku

107. TOIMENPIDE: Kehitetään palveluiden tunnettuutta

Nykytila: Palveluita ja niistä asiakkaalle aiheutuvia kustannuksia ei tunneta riittävästi. Asiakkaan on vaikea arvioida mahdollisuuttaan päästä palvelujen piiriin ja niistä aiheutuvia kustannuksia. Tehtävien ja toimivallan tunnettuudessa on kehitettävää esimerkiksi roolien selkeyttämisessä suhteessa yksityisiin avustajiin, ulosottoon ja sosiaalitoimeen.

Tavoite: Palvelut tunnetaan ja niihin luotetaan. Asiakas tietää, mistä ja minkälaisin kustannuksin palvelua voi saada. Päätökset ovat ennakoitavia.

Keinot:

- Oikeudellisen neuvonnan ja avustamisen palveluiden tunnettuudesta ja tavoitettavuudesta huolehtiminen on viime kädessä julkisen sektorin vastuulla. Jatketaan toimenpiteitä palveluiden ja niistä asiakkaalle aiheutuvien kustannusten tunnettuuden lisäämiseksi panostamalla ymmärrettävään ja käytännönläheiseen viestintään, monikanavaisuuteen tiedottamisessa sekä sidosryhmäyhteistyöhön.
- Jalkaudutaan ihmisten lähelle liikkuvilla palveluyksiköillä (sähköiset postilaatikot, palvelubussit, pop up -neuvontapisteet, neuvontapäivystykset ja asiakastapaamiset sidosryhmien tiloissa).
- Yksinkertaistetaan oikeusavun hakemista ja laskentaperusteita teknologiaa hyödyntämällä.
- Kehitetään laskureita, joilla potentiaaliset asiakkaat voivat arvioida palvelusta aiheutuvia kustannuksia (kuten "Kela-laskurit"). Lisätään käytännönläheisiä esimerkkilaskelmia verkkosivuille.

108. TOIMENPIDE: Selkiytetään riippumattoman oikeudellisen neuvonnan ja avustamisen järjestelmää

Nykytila: Suomessa oikeudenkäyntiavustajien kenttä on jakautunut ja kaikkia kolmea eri ryhmää (asianajajat, luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat ja julkiset oikeusavustajat) koskee eri lainsäädäntö. Heidän tehtävänsä ovat osin eriävät ja heitä koskeva valvonta on järjestetty eri tavoin. Yksityishenkilölle näiden eri ammattiryhmien erot ovat vaikeasti hahmotettavia.

Tavoite: Asiakas tietää, mistä oikeudellisen neuvonnan ja avustamisen palveluja on saatavilla ja mikä taho (julkinen ja/tai yksityinen) niitä tarjoaa. Palveluntarjoajien valvonnalla ja kelpoisuusvaatimuksilla varmistetaan palvelun laadukkuus.

Keinot:

- Arvioidaan mahdollisuudet oikeudellisen neuvonnan ja avustamisen järjestelmän sekä sitä koskevan sääntelyn selkiyttämiseen.
- Erityisesti tulisi selvittää, olisiko riippumattomasta asianajolaitoksesta ja oikeudenkäyntiavustajien riippumattomuudesta perusteltua säätää perustuslaissa.

109. TOIMENPIDE: Kehitetään asiainn ketteryttä

Nykytila: Palvelut eivät ole riittävän helposti saatavilla (asiointimatkat, asiointikanavien toimivuus ja haasteet). Palvelu on osin hidasta (suuret asiakas- ja asiamäärät, muualla tapahtuvan käsittelyn hitaus, rakenteelliset ja järjestelmähaasteet). Asiakaskokemuksessa on paljon kehitettävää (tietoa

hajallaan, tavoitettavuusongelmia, seurantamahdollisuudet puutteelliset, järjestelmällistä seurantaa ei ole). Jonotusajoissa on alueellisia eroja ja ne ovat joillain alueilla pitkiä.

Tavoite: Palvelut ovat saatavilla helposti ja joutuisasti. Palvelu on ammattitaitoista, ymmärrettävää ja ketterää. Asiakkaan näkökulmasta palvelu on vaivatonta ja ripeää. Palvelukokemus on kokonaisuutena myönteinen.

Keinot:

- Jalkaudutaan ihmisten lähelle liikkuvilla palveluyksiköillä (sähköiset postilaatikot, palvelubussit, pop up -neuvontapisteet, neuvontapäivystykset ja asiakastapaamiset sidosryhmien tiloissa).
- Yksinkertaistetaan oikeusavun hakemista ja laskentaperusteita.
- Selvitetään mahdollisuutta luoda avustajien sähköinen päivystysjärjestelmä. Tälle on tarvetta muun muassa kiireellisissä rikos- ja turvapaikka-asioissa (esimerkiksi pakkokeino- ja rajamenettelyasioissa). Päivystysjärjestelmä mahdollistaisi oikeudellisen avun saamisen asiakkaalle nopeasti ja helposti.
- Selvitetään mahdollisuutta luoda julkisten oikeusavustajien päivystysjärjestelmä, joka mahdollistaisi esimerkiksi vaativien rikosasioiden ohjautumisen julkisessa oikeusavussa hoidettaviksi nykyistä useammin. Mallia voitaisiin ottaa tuomareiden, syyttäjien ja ulosoton päivystys- ja varallaolojärjestelmistä. Tässä yhteydessä tulisi varmistua muun ohella siitä, että julkisen oikeusavustajan saaminen kuulusteluihin ja vangitsemisoikeudenkäynteihin myös virka-ajan ulkopuolella on järjestelmän avulla joustavasti toteutettavissa. Julkisen oikeusavun palvelut ovat nykyisellään saatavilla lähtökohtaisesti vain virka-ajan puitteissa, ja palvelun piiriin pääseminen voi kestää jonotusaikojen pituuden mukaan jopa viikkoja. Tästä syystä julkisten oikeusavustajien ajettaviksi ohjautuu pääasiassa yksinkertaisia rikosasioita, joissa esitutkintavaihe on jo päättynyt eikä oikeudellisen avun tarvetta myöskään istunnossa läheskään aina ole. Laajemmat ja vaativammat rikosasiat ohjautuvat pääasiassa yksityisten luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien ja asianajajien hoidettaviksi. Päivystysjärjestelmä mahdollistaisi oikeudellisen avun saamisen asiakkaalle nopeasti ja helposti. Koska puolustajan palkkio korvataan usein kokonaan tai osaksi valtion varoista, julkisten oikeusavustajien päivystysjärjestelmän kautta olisi myös mahdollista saavuttaa merkittäviä säästöjä verrattuna nykytilanteeseen.
- Karsitaan prosessien päällekkäisyyksiä ja tarpeettomia viranomaisketjutuksia asioiden käsittelyssä.

110. TOIMENPIDE: Kehitetään palvelun läpinäkyvyyttä ja asiakkaan seurantamahdollisuuksia

Nykytila: Palvelun läpinäkyvyys ja asiakkaan seurantamahdollisuudet ovat rajalliset: asiakas pystyy seuraamaan asiansa käsittelyn etenemistä vain ottamalla erikseen yhteyttä asiaa hoitaviin henkilöihin. Seuranta on jälkikäteistä ja saattaa vaatia useampia yhteydenottoja (tavoitettavuusongelmat, tietojen etsimisen odottaminen). Yhteydenottojen käsitteleminen vaatii henkilötyötä.

Tavoite: Toiminta on asiakkaalle läpinäkyvää. Asiakas pystyy seuraamaan oman asiansa käsittelyn etenemistä reaaliaikaisesti.

Keinot:

- Kehitetään sähköisiä portaaleja, joissa asioita voi laittaa vireille ja seurata asian käsittelyn etenemistä. Asian vireillepanon yhteydessä portaalissa pyydettävillä tiedoilla voidaan

varmistua vireillepanon täyttävän säädösten asettamat vaatimukset. Rajapinnat sidosryhmien järjestelmiin mahdollistavat tiedonsaannin sujuvuuden ja asioiden käsittelyhistorian katkeamattoman siirtymisen sidosryhmältä toiselle.

Katso oikeuspalveluiden sähköisestä kehittämisestä myös toimenpide 160.

Vastuullinen uudistuminen

Suunnitelmallinen kehittäminen

111. TOIMENPIDE: Kehitetään tiedolla johtamisen rakenteita

Nykytila: Toimintaa koskeva raportointi ja seuranta perustuu suurelta osin erikseen manuaalisesti tehtävään tietojen kirjaamiseen ja hakemiseen järjestelmistä. Toiminnan seurannan työkalut ovat hajallaan eri järjestelmissä. Luotettavia mittareita ei ole kattavasti käytössä. Kehittämistä tehdään pääasiassa projektien avulla, oman henkilöstön voimin muun perustuksen ohella.

Tavoite: Prosessit, kyvykkyydet ja työvälineet tukevat tiedolla johtamista sekä jatkuvaa uudistumista. Tavoitetilan toteutumisen seuraaminen on järjestelmällistä ja helppoa, ja sen arvioimiseksi on luotettavia mittareita. Kehittäminen on kiinteä osa toimintaa.

Keinot:

- Kehitetään raportoinnin ja seurannan työkaluja. Panostetaan erityisesti automatisoituun datan keräämiseen, analytiikkatyökalujen hyödyntämiseen sekä helppokäyttöisyyden varmistamiseen: tiedon tulee olla saatavilla vaivatta ja ymmärrettävässä muodossa.
- Arvioidaan käytössä olevien mittareiden tarkoituksenmukaisuus (esimerkiksi oikeusavun jonotusaikatietojen määräytyminen), ja tehdään tarvittavat muutokset, tiedolla johtamisen mahdollistamiseksi.
- Kehittämistyön tulisi perustua pysyviin resursseihin, muista toiminnoista karsimisen sijaan. Varmistetaan soveltuvat kyvykkyydet niin analytiikan kuin kehittämisen osalta.
- Luodaan kehittämistyölle pysyvät rakenteet ja prosessit, jotka varmistavat jatkuvan uudistumisen (esimerkiksi "hankesuppilo", arviointimekanismit).

Katso tiedolla johtamisen osalta myös koko oikeusministeriön hallinnonala koskien toimenpide 163.

112. TOIMENPIDE: Kehitetään ennakoivia ja kokeilevia työkaluita

Nykytila: Toimintaympäristö ja asiakastarpeet muuttuvat nopeasti. Tarvittavat uudistukset tehdään pääosin keskitetyn päätöksenteon kautta, ja usein moniportaaisessa menettelyssä. Uudistusten käytännön vaikutukset toiminnassa tulevat siten näkyviin vasta viiveellä, mikä haastaa palveluiden sujuvuutta ja kuormittaa henkilöstöä.

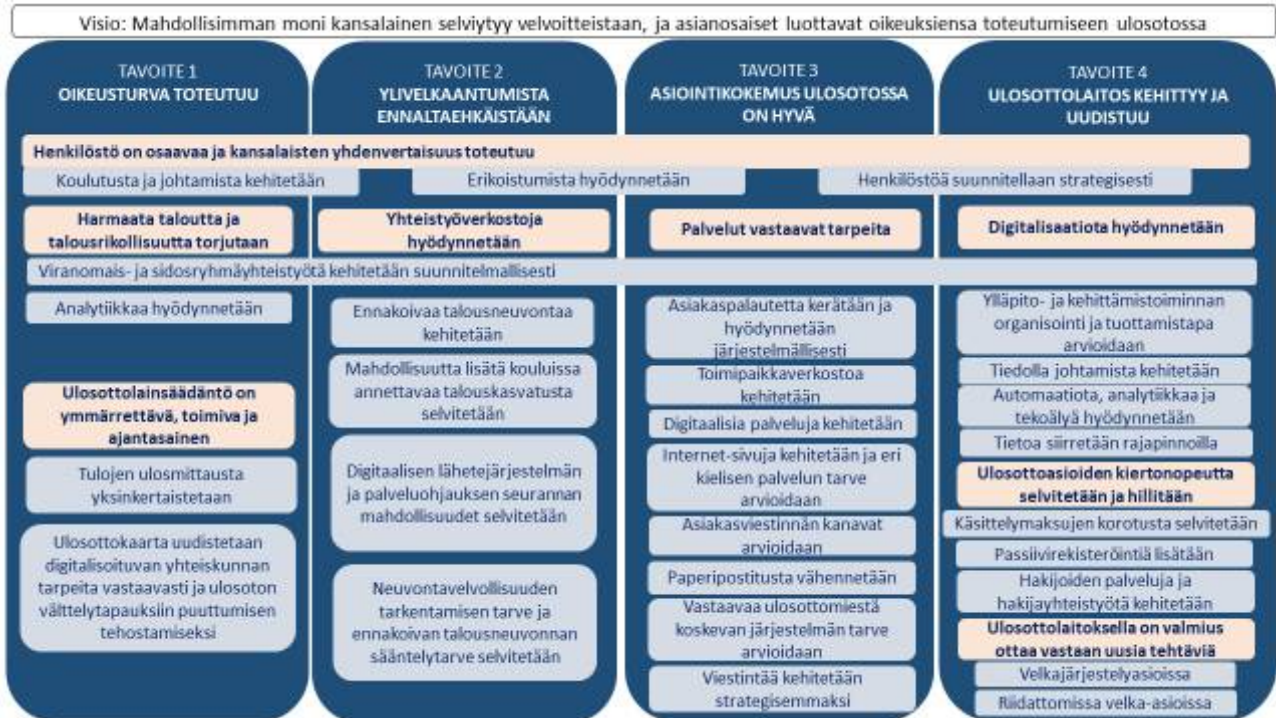
Tavoite: Palveluita kehitetään toimintaympäristön ja asiakastarpeiden muutokset jatkuvasti huomioiden. Toimintaympäristössä ja asiakastarpeissa tapahtuvien muutosten seuranta ja ennakoiva on kiinteä osa toiminnan suunnittelua. Työkalu on kokeileva, ja uudistuminen on ketterää.

Keinot:

- Ilmiöiden ja muutosten riittävän varhaiseksi tunnistamiseksi jatkuva seuranta, yksikköjen, virastojen ja valtioiden rajat ylittävä viranomaistiedon liikkuminen sekä aktiivinen tulevaisuuskuvien kartoittaminen on tarpeen. Arvioidaan keinoja luoda uusia sekä hyödyntää entistä tehokkaammin jo olemassa olevia virallisia tiedonhankinnan kanavia ja verkostoja, ennakoivan kehittämistyön tukena. Luodaan pysyvät prosessit ennakointia tukemaan myös yksikkötasolla (automaattinen tiedon kerääminen ja analysointi, skenaariotyöskentelymalli).
- Arvioidaan mahdollisuudet kehittää päätöksenteon rakenteita ja prosesseja, paremmin ketterää uudistumista tukeviksi (pätöksentekoketjujen toimivuus ja tarve, vaihtoehtoiset toimintamallit).
- Tuetaan edelleen kokeilevaa työskentelyä muun ohella koulutuksellisin ja viestinnällisin keinoin. Kannustetaan omaehtoiseen uudistumisen ideointiin, arjen kehittämiseen, pilotointeihin, sekä kehittämisen näkyväksi tekemiseen (parhaat käytännöt jakoon, aloitepalkkiot).
- Taloudellisen suunnittelun sykli ja menettelyt eivät nykyisellään tue ennakointia ja pitkäjänteisyyttä toiminnan suunnittelussa. Arvioidaan keinoja kehittää tulosohjausjärjestelmää joustavammaksi.

Katso kokeilukulttuurin ja tulosohjauksen kehittämisen osalta myös koko oikeusministeriön hallinnonala koskien toimenpiteet 152 ja 157.

ALATYÖRYHMÄ 5: TÄYTÄNTÖÖNPANO JA ULOSOTTOLAITOKSEN TOIMINTA

TAVOITETILA

Tavoitetilassa mahdollisimman moni kansalainen selviytyy velvoitteistaan, ja ulosoton asianosaiset luottavat oikeuksiensa toteutumiseen ulosottomenettelyssä.

Oikeusturva toteutuu

Ulosottolaitos ylläpitää yhteiskuntajärjestelmää perimällä velat ja panemalla täytäntöön muut laiminlyödyt velvoitteet tehokkaasti ja taloudellisesti. Tehokkaalla täytäntöönpanolla varmistetaan muun muassa tuomioihin perustuvien oikeuksien ja velvoitteiden tosiasiallinen toteutuminen, ennaltaehkäistään maksuvelvoitteiden laiminlyöntiä ja ylläpidetään yleistä maksumoraalia.

Kansalaisten yhdenvertaisuus toteutuu ulosottomenettelyssä. Koulutuksella sekä tavoitteellisella ja osallistavalla johtamisella edistetään yhdenvertaista ratkaisukäytäntöä ja tasalaatuista tehtävien hoitoa. Strateginen henkilöstösuunnittelu ja erikoistuminen mahdollistavat osaamisen kehittämisen sekä entistä tehokkaamman ja tasalaatuisemman toiminnan.

Tuloksekkaasti toimiva ulosotto vähentää harmaan talouden ja talousrikollisuuden toimintamahdollisuuksia. Täytäntöönpanon välttelytapauksiin pystytään puuttumaan analytiikan, toimivan lainsäädännön ja viranomaisyhteistyön avulla. Uudenlaiset ilmiöt tunnistetaan (esimerkiksi digitaalinen omaisuus). Ulosottolainsäädäntö on ymmärrettävää, ja sitä uudistetaan ajantasaisia tarpeita vastaavasti.

Ylivelkaantumista ennaltaehkäistään

Tehokas ulosotto ehkäisee osaltaan taloudellisten ongelmien kasautumista. Ennakoivaa talousneuvontaa ja sidosryhmäyhteistyötä toteutetaan ja kehitetään suunnitelmallisesti. Ulosottomiehet ohjaavat velallisia järjestelmällisesti neuvontaa ja tukea tarjoavien palveluiden piiriin muun muassa digitaalista lähetejärjestelmää käyttäen. Asiakasohjauksen toteutumista ja ennalta ehkäisevän työn vaikuttavuutta seurataan.

Asiointikokemus ulosotossa on hyvä

Asiakkaat kokevat menettelyn ulosotossa oikeudenmukaisena. Ulosoton toimipaikkaverkosto ja palvelut vastaavat asiakkaiden ja täytäntöönpanon tarpeita. Palveluja kehitetään asiakaspalautetta ja kehittyneitä digitaalisia ratkaisuja hyödyntäen. Vastaavaa ulosottomiestä koskevan järjestelmän tarve on arvioitu asiakaspalvelun näkökulmasta. Asiointikanavat ovat tarkoituksenmukaiset ja mahdollistavat tiedon tehokkaan ja turvallisen käsittelyn. Tietoa ulosottomenettelystä on saatavilla helposti, ymmärrettävästi ja eri ihmisryhmien tarpeita vastaavasti.

Ulosottolaitos kehittyy ja uudistuu

Ulosottolaitos johtaa toimintaansa ennakoivasti, tietoon perustuen ja jatkuvaan kehittymiseen sitoutuen. Usein toistuvia rutiinimaisia tehtäviä automatisoidaan, tietoa siirretään teknisten rajapintojen kautta ja digitalisaation mahdollisuuksia hyödynnetään laajasti. Ulosottoasioiden kiertonopeutta seurataan ja siihen vaikutetaan tarvittaessa hakijayhteistyöllä, palveluja kehittämällä sekä lainsäädäntömuutoksien (muun muassa käsittelymaksujen korottaminen ja passiivirekisteröinnin lisääminen). Ulosottolaitoksella on valmius ottaa uusia, esimerkiksi velkajärjestelyihin ja riidattomiin velkomuksiin liittyviä tehtäviä hoidettavakseen, mikäli se arvioidaan tarkoituksenmukaiseksi.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Toimenpide-ehdotukset on ryhmitelty neljän edellä kuvatun strategisen tavoitteen alle muodostaen niistä isompia toimenpidekokonaisuuksia. Toimenpiteet on numeroitu juoksevalla numeroinnilla, ja niitä on yhteensä 33 kappaletta. Osa toimenpiteistä edistää useamman tai jopa kaikkien tavoitteiden toteutumista, mutta kukin toimenpide esitetään vain yhden kerran keskeisimmän tavoitteen alla. Esityksessä kuvataan kaikki tärkeimmät alatyöryhmytyössä esitetyt toimenpide-ehdotukset riippumatta siitä, onko alatyöryhmä yksimielinen ehdotuksista. Työssä on hyödynnetty Ulosottolaitoksen laatuhankeessa ja strategiatyössä esiin nousseita kehittämisajatuksia.

Oikeusturva toteutuu

Henkilöstö on osaavaa ja kansalaisten yhdenvertaisuus toteutuu

Nykytila: Ulosottolaitoksen henkilöstö on osaavaa, ja koulutustoiminta on suunnitelmallista. Osaamista tulee kuitenkin jatkuvasti ylläpitää ja kehittää ennakoivasti vastaamaan kulloisenkin ajan tarpeita. Tehokas täytäntöönpano edellyttää uudenlaista osaamista, sillä Ulosottolaitoksen on kyettävä kohdentamaan täytäntöönpanotoimia myös uudentyypisiin omaisuuseriin (esimerkiksi virtuaalivaluutat, digitaalinen omaisuus).

Kansalaisilla on perustuslain mukainen oikeus tulla kohdelluiksi yhdenvertaisesti. Toiminnan lainkäyttöluonteesta johtuen ulosottomiesten tekemät ratkaisut saattavat käytännössä kuitenkin saman tyyppisissäkin tilanteissa poiketa toisistaan. Valtakunnanvoudin ja apulaisvaltakunnanvoudin antamilla suosituksilla ja hallinnollisilla määräyksillä sekä koulutustoiminnalla edistetään menettelyn yhtenäisyyttä ja tarkoituksenmukaisia käytäntöjä. Suositusten ja määräysten löydettävyydessä, hallinnoinnissa ja käytettävyydessä on kuitenkin parannettavaa.

Ulosottolaitoksessa on sisäisen valvonnan raporttien ja toimintayksiköiden omavalvonnan perusteella tunnistettu tarvetta kiinnittää huomiota ulosottomiesten työn tasalaatuisuuteen sekä ulosottomiesten valmiuksiin hoitaa syvällistä osaamista vaativia tapauksia. Esimerkiksi yritysperinnän osalta virkamiehillä voi olla erilaiset valmiudet tehtävien hoitamiseen. Yritysperinnän keskittämistä on suunniteltu aika ajoin, ja toteutetuista yritysperintäpiloteista on saatu myönteisiä kokemuksia.

Tavoite: Henkilöstö on osaavaa ja kansalaisten yhdenvertaisuus toteutuu.

TOIMENPITEET:

113. Koulutusta ja johtamista kehitetään

Osaamisen ylläpito ja johtamisen kehittäminen ovat jatkuvia prosesseja, joihin tulee panostaa. Erityistä huomiota on hyvä kiinnittää osaamistarpeiden tunnistamiseen (esimerkiksi digitaidot) ja siihen, että koulutuksia järjestetään ja niihin osallistutaan osaamistarpeita vastaavasti. Ulosoton laatukäsikirjan tai ulosottomiehen käsikirjan laatimisen tarvetta ja mahdollisuuksia on hyvä selvittää. Ulosottolaitoksen johdon ennakointiosaamisen ja tiedolla johtamisen valmiuksia voidaan vahvistaa.

114. Erikoistumista hyödynnetään

Ulosottolaitoksessa on aiheellista ennakkoluulottomasti arvioida erikoistumiseen liittyviä mahdollisuuksia. Erikoistuminen voi vahvistaa ammattitaitoa ja menettelyn yhdenmukaisuutta ja siten parantaa toiminnan tehokkuutta ja laatua entisestään esimerkiksi yritysperinnässä. Erikoistuminen edistää laajempia selvitystoimia vaativien velalliset oikea-aikaista tunnistamista sekä tehokkaiden täytäntöönpanotoimien toteuttamista ja siten myös tavoitetta harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnasta.

Erikoistumisen kautta henkilöstöllä on mahdollisuus syventää omaa osaamistaan ja siten lisätä työn mielekkyyttä ja hallittavuutta. Koulutustoimintaa voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisella tavalla erikoistuneille ammattiryhmille. Myös tiimityön mahdollisuuksia kannattaa hyödyntää. Tiimityö voi tukea omalta osaltaan erikoistumista ja olla ratkaisu myös joihinkin työn haasteista kumpuaviin jaksamisongelmiin.

115. Henkilöstösuunnittelua kehitetään entistä strategisemmaksi

Strategisella henkilöstösuunnittelulla varmistetaan ennakoivasti, että Ulosottolaitoksessa työskentelee aina oikea määrä sopivia henkilöitä oikeissa tehtävissä. Suunnittelulla varmistetaan, että käytössä on sopiva määrä tarvittavaa osaamista ja ennakoidaan henkilöstön kehittämistarvetta ja kustannuksia etupainotteisesti. Esimerkiksi talouden ilmiöiden monimuotoisuuteen (muun muassa lohkoketjuteknologia, avointen lähteiden tiedustelu, mobiililompakot) vastaamiseksi voi olla perusteltua rekrytoida aihealueeseen erikoistuneita erityisasiantuntijoita.

Katso myös koko oikeusministeriön hallinnonalaa koskien henkilöstöasioista toimenpiteet 146–150 sekä osaamisen kehittämisestä toimenpide 168.

Harmaata taloutta ja talousrikollisuutta torjutaan

Nykytila: Ulosottolaitoksella on tärkeä rooli harmaan talouden ja talousrikollisuuden ennalta estämisessä, rikosvastuun toteutumisessa ja rikoshyödyn poisottamisessa. Ulosottolaitoksen organisaatio, jossa täytäntöönpanotehtävät on jaettu perustäytäntöönpanoon, laajaan täytäntöönpanoon ja erityistäytäntöönpanoon, on toimiva. Erityistäytäntöönpanossa hoidetaan laajempia selvitystoimia vaativat perintätapaukset ja siellä on käytettävissä enemmän aikaa ja erityisosaamista tällaisiin tapauksiin kuin laajassa täytäntöönpanossa ja perustäytäntöönpanossa. Erityistäytäntöönpanon virkamiehet osallistuvat harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjumiseksi tehtävään viranomaisyhteistyöhön.

EU-pakotteiden täytäntöönpanon myötä työmäärä erityistäytäntöönpanossa on kasvanut merkittävästi, mikä aiheuttaa resurssihaasteita ja vaikuttaa muiden tehtävien hoitamiseen. Kaikilta osin lainsäädäntö ei vastaa ajantasaisia toiminnallisia tarpeita. Tapauksia, joissa velallinen pyrkii salaamaan tulojaan tai omaisuuttaan, voi jäädä ulosottomenettelyssä tunnistamatta. Toiminnan kansainvälistyminen ja velallisten rahaliikenteen siirtyminen ulkomaisiin pankkeihin ja muihin rahanvälityspalveluihin on viime vuosina lisääntynyt.

Tavoite: Laajempia selvitystoimia vaativat velalliset ja uudet ilmiöt tunnistetaan. Väärinkäyttöihin puututaan, ja täytäntöönpano on tehokasta silloinkin, kun velallinen pyrkii salaamaan tulojaan tai omaisuuttaan.

TOIMENPITEET:

116. Viranomaisyhteistyötä kehitetään

Viranomaisyhteistyön muotoja tulisi kehittää ja harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaketjun siiloutumista vähentää. Viranomaisyhteistyötä voitaisiin tehdä nykyistä enemmän esimerkiksi erityisosaamista vaativien digitaalisten ratkaisujen hyödyntämisessä ja digimaailmaan liittyvien ilmiöiden tunnistamisessa. Poikkihallinnollisella koordinaatiolla olisi mahdollista tunnistaa yhteisiä koulutusaiheita. Yhteistä koulutusta järjestämällä hyödynnettäisiin eri viranomaisten osaamista, säästettäisiin resursseja ja edistettäisiin poikkihallinnollista tiedon jakamista.

Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaan osallistuvilla viranomaisilla olisi hyvä olla yhteisiä tulostavoitteita, mittareita ja seurantajärjestelmä. Mikäli tavoitteen toteuttamiseen osoitettaisiin erillisiä rahaa, sen jako voisi pohjautua vahvemmin yhteisten tavoitteiden toteuttamiseen eikä erillishankkeisiin. Ulosoton roolin vahvistamista esitutkinnassa olisi hyvä arvioida. Käytännön yhteistyön muotoja tulisi tarkastella modernissa toimintaympäristössä (esimerkiksi etätyön vaikutukset yhteistyöhön, yhdyshenkilöiden rooli).

117. Analytiikkaa hyödynnetään

Analytiikkaa hyödyntämällä voitaisiin tunnistaa nykyistä paremmin tilanteet, joissa tarvitaan normaalia laajempia selvitystoimia. Myös ajankohtaisten ilmiöiden tunnistaminen mahdollistuisi analytiikan avulla (esimerkiksi virtuaalivaluutan ja erilaisten maksupalveluiden käyttö). Tietojen käsittelyä koskevat säännökset ja niiden muutostarpeet olisi arvioitava ja lainsäädäntömuutokset toteutettava, jotta analytiikan tuloksellinen käyttö olisi mahdollista.

Ulosottolainsäädäntö on ymmärrettävä, toimiva ja ajantasainen

Nykytila: Voimassa olevaa tulojen ulosmittausta ja sosiaaliturvaetuksien ulosmitattavuutta koskevaa sääntelyä pidetään monimutkaisena. Epäkohtana voidaan pitää muun muassa sitä, että suojaosuuden korottaminen keventää euromääräisesti eniten suurituloisten velallisten ulosmittausta, mutta ei vaikuta keskituloisilta ulosmitattavaan määrään. Lisäksi velallisen elatuksen varassa olevien henkilöiden vaikutus

ulosmittauksen määrään on nykyisessä ulosmittausjärjestelmässä varsin sattumanvarainen ja epätarkoituksenmukainen.

Ulosottokaaren sääntely ei monelta osin ota huomioon digitalisaation myötä tapahtuvaa yhteiskunnan muuttumista. Ulosottomiehellä on esimerkiksi oikeus ovien avaamiseen ja lukkojen avauttamiseen fyysisessä maailmassa, mutta nykyaikana tieto ja varallisuus saattavat olla ovien tai lukkojen sijaan erilaisten sovellusten ja tietojärjestelmien takana.

Tavoite: Ulosottolainsäädäntö on ymmärrettävä, toimiva ja ajantasainen.

TOIMENPITEET:

118. Tulojen ulosmittausta yksinkertaistetaan

Oikeusministeriö on asettanut 12.1.2024 työryhmän valmistelemaan ehdotuksen ulosottosääntelyn kehittämiseksi ja seurantaryhmän seuraamaan ja arvioimaan työryhmän työtä. Työryhmän tehtävänä on valmistella ehdotus tarvittavista säännösmuutoksista muun muassa tulojen ulosmittausta ja sosiaaliturvaetuksien ulosmitattavuutta koskevan sääntelyn yksinkertaistamiseksi.

119. Ulosottokaarta uudistetaan digitalisoituvan yhteiskunnan tarpeita vastaavasti ja ulosoton välttelytapauksiin puuttumisen tehostamiseksi

Ulosottokaaren osalta olisi tarpeen arvioida, mahdollistaako sääntely täysimääräisesti digitaalisten ratkaisujen hyödyntämisen ulosottoimituksissa. Ulosottoselvityksiä voisi olla tarve toimittaa digitaalisia alustoja ja sovelluksia hyödyntäen, mutta ulosottokaarella lähtökohtana on virkapaikalla tehtävä selvitys. Digitaalisten mahdollisuuksien tehokkaampi hyödyntäminen tukee fyysisen toimipaikkaverkoston järjeistämistä.

Lisäksi on tarpeen arvioida lainsäädännön muutostarpeita, jotta ulosottoviranomaisen tiedonsaantioikeudet toteutuisivat ja täytäntöönpanotoimet voitaisiin toteuttaa myös silloin, kun tiedot tai omaisuus sijaitsevat fyysisen maailman sijaan digitaalisessa ympäristössä. Säännökset muiden viranomaisten oikeudesta oma-aloitteisesti antaa tietoja ulosottomiehelle olisi syytä uudistaa vastaamaan paremmin tehokkaan täytäntöönpanon tarpeita. Mahdollisuudet rajat ylittävään tietojenvaihtoon olisi selvitettävä. Selvityksen kohteeksi olisi hyvä ottaa myös keinotekoisien järjestelyjen sivuuttamista koskevan säännöksen toimivuus sekä muut mahdolliset lainsäädännölliset keinot väärinkäyttöihin puuttumisen tehostamiseksi. Lainsäädäntömuutoksilla edistettäisiin tavoitetta harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnasta ulosottomenettelyssä.

Ylivelkaantumista ennaltaehkäistään

Yhteistyöverkostoja hyödynnetään

Nykytila: Ulosottolaitoksen ennakoivan talousneuvonnan toiminnan tarkoituksena on parantaa kansalaisten neuvontaa henkilökohtaisen talouden hallinnassa, ehkäistä velkaongelmien muodostumista ja jakaa tietoa ulosottomenettelystä. Toiminnalla edistetään eri viranomaisten ja kolmannen sektorin välistä yhteistyötä velkaneuvonnassa ja velkaantumisesta aiheutuvien haittojen torjumisessa. Työtä tehdään Ulosottolaitoksen ja oikeusapu- ja edunvalvontapiireihin kuuluvan talous- ja velkaneuvonnan yhteistyönä. Toiminnan tavoitteena on pitkällä aikavälillä vähentää ulosottovelalliseksi päätyvien ihmisten määrää.

Ennakoivan talousneuvonnan haasteena on toimintaan kohdennettavat erilaiset resurssit Ulosottolaitoksessa ja talous- ja velkaneuvonnassa. Yhteistyö toteutuu vaihtelevasti eri puolella maata. Ulosoton asiantuntijat tekevät 100 prosenttisesti ennakoivan talousneuvonnan työtä, mikä on koettu toimivaksi ratkaisuksi. Talous- ja velkaneuvonnassa ennakoivaan talousneuvontaan kohdennettava

työpanos on monilla paikkakunnilla pienempi. Myös käsitykset toiminnan sisällöstä ja tulostavoitteisiin liittyvästä mittaristosta ovat osaksi toisistaan poikkeavat.

Ulosottomiehen neuvontavelvollisuuteen kuuluu se, että velalliselle kerrotaan tarvittaessa tuki- ja neuvontapalveluista, kuten oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tarjoamasta talous- ja velkaneuvonnasta. Palveluohjauksen toteutumista ei pystytä tällä hetkellä kuitenkaan tietojärjestelmäpohjaisesti seuraamaan. On mahdollista, että ulosottovelallisten saama ohjaus vaihtelee.

Ennakoivasta talousneuvonnasta ei ole sääntelyä ulosottokaassa. Ulosottomiehen neuvontavelvollisuuden laajuudesta ja sen toteuttamisesta ei säädetä ulosottokaassa erityisen selvästi.

Tavoite: Mahdollisimman moni selviytyy velvoitteistaan, ja ylivelkaantuminen vähenee.

TOIMENPITEET:

120. Ennakoivaa talousneuvontaa kehitetään

Ennakoivan talousneuvonnan työn roolia talous- ja velkaneuvonnassa olisi hyvä kasvattaa. Oikeuspalveluviraston perustamisen toivotaan mahdollistavan työn uudelleen tarkastelun ja tasavertaisemman kumppanuuden ulosoton ja talous- ja velkaneuvonnan välillä. Toiminnon ohjaamista ja kehittämistä sekä sille asetettavia tavoitteita ja niiden mittaamista on syytä arvioida yhdessä. Toiminnan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mittaaminen on haastavaa, mutta siihen tulisi pyrkiä löytämään keinoja. Vuoropuhelua sellaisten kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, jotka työskentelevät ylivelkaantumisen torjumiseksi, voidaan vielä lisätä ja kehittää. Ulosottolaitoksen ja talous- ja velkaneuvonnan olisi hyvä linjata ja kehittää yhteistä ennakoivan talousneuvonnan viestintää ja selvittää mahdollisuudet yhteisen koulutuksen järjestämiseen.

121. Mahdollisuutta lisätä kouluissa annettavaa talouskasvatusta selvitetään

Kouluissa annettavaa talouskasvatusta olisi hyvä lisätä ja kehittää, jotta tulevat ikäluokat oppisivat hallitsemaan talouttaan eivätkä ylivelkaantuisi. Ulosottolaitoksen ja talous- ja velkaneuvonnan ennakoivan talousneuvonnan toiminto voisi tarjota osaltaan tukea koulujen talouskasvatuksen toteuttamiseen.

122. Digitaalisen lähetejärjestelmän mahdollisuudet ja palveluohjauksen toteutumisen seurannan mahdollisuudet selvitetään

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaan hallituskaudella selvitetään mahdollisuudet toteuttaa digitaalinen lähetejärjestelmä ulosottovelallisten ohjaamiseksi talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiksi. Ajatuksena on, että ulosottomiehet tekisivät velallisen suostumuksella häntä koskevan lähetteen talous- ja velkaneuvontaan ulosoton tietojärjestelmässä. Talous- ja velkaneuvonta olisi velalliseen yhteydessä saatuaan Ulosottolaitoksesta tietojärjestelmien välisen rajapinnan kautta lähetteen ja tarvittavat taustatiedot. Tietojärjestelmiin rakennettu lähetejärjestelmä mahdollistaisi ulosottomiesten lakisääteisen neuvonnan toteutumisen seurannan. Lähetejärjestelmää luotaessa tulisi selvittää ja määritellä lähetteen tekemisen tarkoituksenmukaiset kriteerit, menettelytavat, lähetteen sisältö, tekninen toteuttamistapa sekä resurssi- ja lainsäädäntömuutostarpeet.

Lähetejärjestelmällä tehostettaisiin ulosottovelallisten ohjautumista talous- ja velkaneuvonnan palveluihin silloin, kun palveluohjaus on velallisen tilanne huomioon ottaen perusteltua ja velallinen on itse halukas ottamaan palvelua vastaan. Lähetteellä toimitetut perustiedot tehostaisivat työtä talous- ja velkaneuvonnassa, kun neuvojalla olisi jo ennen ensimmäistä yhteydenottoa tarvittavat taustatiedot velallisen tilanteesta.

123. Neuvontavelvollisuuden tarkentamisen tarve ja ennakoivan talousneuvonnan sääntelytarve selvitetään

Tarve ennakoivaa talousneuvontaa koskevalle sääntelylle ja neuvontavelvollisuuden tarkentamiselle olisi hyvä selvittää lähetejärjestelmää koskevan hankkeen yhteydessä.

Asiointikokemus ulosotossa on hyvä

Palvelut vastaavat ajantasaisia tarpeita

Nykytila: Ulosottolaitos on kehittänyt sähköisiä asiointipalveluja merkittävästi. Velallisten ja velkojien palveluiden sähköistämistä on lähes 80 prosenttia. Velallisella on muun muassa mahdollisuus viestiä vastaavalle ulosottomiehelle sähköisessä asiointipalvelussa. Sähköisen asioinnin käytön tuntuvasta lisääntymisestä huolimatta Ulosottolaitokselle tulee edelleen runsaasti sähköpostia. Ulosoton asiakaspalvelu käsittelee keskimäärin noin 16 400 sähköpostia kuukaudessa. Tämän lisäksi virkamiehet saavat suoraan omiin virkasähköpostiosoitteisiinsa viestejä, joiden määrästä ei ole tietoa, mutta viestien määrä arvioidaan suureksi. Sähköpostien suurta määrää on vaikea hallita, ja se kuormittaa henkilöstöä erityisesti perustäytäntöpanossa, jossa ulosottomieskohtaiset velallismäärät ovat suuret. Sähköisen asiointipalvelun ja sähköpostin lisäksi asiakkaat voivat lähestyä ulosottoa postilähettyksillä, puhelimitse sekä käyntiasiakaspalvelussa.

Ulosottolaitos tarjoaa tällä hetkellä palveluitaan käyntiasiakkaille 64 toimipaikassa. Käyntiasioinnin määrää on seurattu, ja sen perusteella toimipaikkojen määrää voidaan pitää selvästi ylimitoitettuna suhteessa palvelutarpeeseen.

Ulosottolaitos toteutti vuonna 2023 asiakaspalautteen keräämiseksi asiakkaille suunnatun kyselyn, mutta kyselyyn saatujen vastausten määrä jäi vähäiseksi. Asiakkaat voivat antaa palautetta myös sähköisen asiointipalvelun kautta.

Ulosottolaitoksen ruotsinkielinen palvelu on merkittävästi parantunut 1.12.2020 voimaan tulleen ulosoton rakenneuudistuksen myötä. Ulosottolaitoksen asiakaskunta on kuitenkin muuttunut vuosi vuodelta monikielisemmäksi. Yhä useamman asiakkaan palvelu edellyttäisi muun kuin kotimaisten kielten hallintaa. Asian käsittelykieli ulosotossa määräytyy kielilain riita-asian käsittelyä koskevan sääntelyn mukaisesti. Velvollisuus tulkauksen järjestämiseen koskee ulosottokaaren mukaisia kuulemistilanteita ja ulosottoselvityksen tekemistä. Sähköisestä asiointipalvelusta on olemassa englanninkielinen versio, mutta sen sisällöt ovat monin osin suomenkielisiä, koska sinne välittyvät tiedot tulevat suoraan kaksikielisestä (suomi ja ruotsi) ulosoton asianhallintajärjestelmästä.

Ulosottomenettely on velalliskohtaista. Velalliskohtaisessa käsittelyssä keskeinen on vastaavan ulosottomiehen järjestelmä: sama kihlakunnanvouti ja sama ulosottoylitarkastaja tai ulosottotarkastaja käsittelevät kaikki samaa vastaajaa koskevat ulosottoasiat. Vastaavan ulosottomiehen järjestelmän vuoksi esimerkiksi tulojen ulosmittaukseen liittyviä huojennushakemuksia ei voida ratkaista keskitetysti.

Tavoite: Palvelut vastaavat tarpeita ja niitä tuotetaan kustannustehokkaasti.

TOIMENPITEET:

124. Asiakaspalautetta kerätään ja hyödynnetään järjestelmällisesti

Asiakaspalautteen keräämistä ja hyödyntämistä olisi hyvä kehittää kattavamaksi ja järjestelmällisemmäksi. Asiakkaiden palveluja parantamalla ja tehostamalla työpanosta voisi jäädä enemmän kohdennettavaksi muuhun asiantuntijatyöhön.

125. Toimipaikkaverkostoa kehitetään

Ulosottolaitos laatii vuonna 2024 toimipaikkaverkoston kehittämissuunnitelman. Asiaa arvioitaessa on erotettava toisistaan yhtäältä asiakaspalvelujen saatavuus ja toisaalta toiminnan järjestämisen vaatimukset. Jälkimmäiseen vaikuttaa muun muassa ulosottotoimitusten sijoittuminen. Asiakaspalvelun näkökulmasta huomiota on syytä kiinnittää muun muassa mahdollisuuksiin hyödyntää moniviranomaispalveluja ja kehittää tunnistautuneena tapahtuvaa etäasiointia.

126. Digitaalisia palveluja kehitetään

Tekoälyn ja muun kehittyneen teknologian hyödyntämismahdollisuuksia asiakaspalvelun toteuttamisessa on hyvä jatkuvasti arvioida. Kehitystoimien osalta koko hallinnonalan kehityssuunnan on syytä olla sama. Esimerkiksi chat-palvelun, virtuaalisen avustajan ja etäyhteydenoton mahdollisuudet voidaan selvittää. Ulosoton hakijoiden osalta on syytä arvioida, voitaisiinko heille antaa tietoa analyttisemmässä muodossa isompina kokonaisuuksina eikä ainoastaan tapauskohtaisten kyselyjen perusteella asialuetteloilla. Velallisten osalta tärkeä osa asiakaspalvelua on ohjaaminen muihin auttaviin palveluihin. Tulojen ulosmittauksen huojennusten hakemista voitaisiin mahdollisesti kehittää siten, että sähköisessä asiointipalvelussa hyödynnettäisiin vakioituja ja automatiikalla toteutettavia kysymyksiä huojennuksen hakijalle. Huojennuksiin liittyvä päätöksenteko voisi näin tehostua, nopeutua ja yhdenmukaistua. Palvelun yhteydessä asiakkaalle voitaisiin antaa tarvittaessa myös vakioitu ohjaus talous- ja velkaneuvonnan palveluihin.

127. Internet-sivuja kehitetään ja eri kielisen palvelun tarve arvioidaan

Ulosottolaitoksen internet-sivut soveltuvat nykyisin paremmin juristien kuin tavallisten kansalaisten käyttöön. Sivujen helppokäyttöisyyttä ja tiedon saatavuutta on aiheellista parantaa.

Mahdollisuudet muun kielisten asiakkaiden palveluvalmiuksien parantamiseen on syytä arvioida. Tarvetta esimerkiksi tulkkauspalveluiden nykyistä laajemmalle käytölle tulisi avoimesti tutkia. Tulkkauspalveluiden käytettävyys etäyhteyksin on yleisesti laajentanut mahdollisuuksia tulkkauksen käytölle.

128. Asiakasviestinnän kanavat arvioidaan

Mahdollisuudet siirtyä sähköpostiviestinnästä sähköisessä asiointipalvelussa tapahtuvaan viestintään olisi aiheellista selvittää. Virkamiesten henkilökohtaisten virkasähköpostien kautta tapahtuvasta viestinnästä olisi hyvä päästä eroon. Sähköisessä asiointipalvelussa tapahtuva viestintä tallentuisi suoraan asianhallintajärjestelmään ja olisi siten paremmin hallittavissa ja tehokkaammin hyödynnettävissä. Sähköisessä asiointipalvelussa asiointi edellyttää käyttäjiltään vahvaa tunnistautumista, mikä parantaa merkittävästi asiakasviestinnän tietosuojaa. Asiaa ei ole syytä tarkastella yksinomaan viraston ja virkamiehen näkökulmasta, vaan palveluissa tulee ottaa huomioon myös helppokäyttöisyys ja erilaisten asiakasryhmien tarpeet.

129. Paperipostituksen määrää vähennetään

Digi ensin –hankkeessa edistetään tavoitetta korvata lähtevä paperiposti mahdollisimman pitkälle sähköisellä postittamisella suomi.fi- viestipalveluun. Kustannusten hallitsemiseksi on hyvä tarkastella myös mahdollisuuksia yleisesti vähentää postittamisen määrää (esimerkiksi vireilletuloilmoitus ulosottomiehen vaihtumisesta). Tämä voi edellyttää muutoksia lainsäädäntöön.

130. Vastaavan ulosottomiehen järjestelmä arvioidaan

Vastaavan ulosottomiehen järjestelmän merkitys ja tarpeellisuus nykyisessä ulosottomenettelyssä on syytä arvioida muun muassa asiakaspalvelun näkökulmasta. Organisaatiouudistuksen toteuttamisen jälkeen vastaava ulosottomies vaihtuu joka tapauksessa usein. Asiakaspalvelua olisi mahdollista kehittää reaaliaikaisemmaksi ja tehokkaammaksi, jos esimerkiksi tulojen ulosmittauksen huojennuspäätökset voitaisiin tehdä digipalvelussa päivystävän ulosottotiimin toimesta.

Vastaavan ulosottomiehen järjestelmästä luopuminen osaksi tai kokonaan mahdollistaisi sen, että työt voitaisiin järjestää tietojärjestelmässä työpinoihin, joista ne ohjautuisivat pääasiassa kuhunkin työvaiheeseen erikoistuneille virkamiehille. Päätöksen tehnyt virkamies vastaisi tekemästään päätöksestä. Erikoistuminen lisäisi työn tasaalaisuutta. Yhteisen työpäivän kautta työskentely poistaisi ulosottomiesten työn tasaamistarpeen, vähentäisi poissaoloihin liittyvää töiden kasautumista ja erityisesti lomakausiin liittyvää työpainetta.

Asiaa tulee arvioida huolella ottaen huomioon myös vastaavan ulosottomiehen järjestelmää puoltavat näkökohdat. Velalliskohtaisen käsittelyn etuna on pidetty ennen muuta sitä, että vastaava ulosottomies tuntee kyseisen velallisen tilanteen ja pystyy hänen kaikkien asioidensa kokonaisvaltaiseen ja tehokkaaseen käsittelyyn. Lisäksi järjestelmää perustellaan velallisen luottamuksensuojaan liittyvillä näkökohdilla. Arvioinnissa on syytä kiinnittää huomiota erityisesti siihen, miten mahdolliset muutokset vastaavan ulosottomiehen järjestelmässä vaikuttaisivat velallisten asemaan.

131. Sidosryhmäyhteistyötä kehitetään suunnitelmallisesti

Sidosryhmäyhteistyötä voidaan kehittää entistä suunnitelmallisemmaksi ja tavoitteellisemmaksi. Kattava ja jäsentynyt sidosryhmäyhteistyö auttaa palveluiden kehittämistä vastaamaan entistä paremmin eri asiakasryhmien tarpeisiin. Erityisesti velallisia ja velkaantumisvaarassa olevia henkilöitä edustavien tahojen kanssa tehtävä sidosryhmäyhteistyö on nykyisin vähäistä. Hakijayhteistyöllä ja viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tehtävällä yhteistyöllä voidaan saada tärkeää tietoa asiamäärien ja muiden työmäärään vaikuttavien seikkojen ennakoimiseksi.

132. Viestintää kehitetään strategisemmaksi

Ulosottolaitos voisi vahvistaa rooliaan aktiivisena ja neutraalina yhteiskunnallisena keskustelijana. Ulkoisessa viestinnässä voitaisiin ottaa paremmin huomioon uusi mediaympäristö ja erilaiset kohderyhmät. Ulosoton lainkäyttöluonnetta, yhteiskunnallista merkityksellisyyttä sekä roolia osana oikeudenhoitoa ja ylivelkaantumisen ennaltaehkäisyä olisi hyvä kirkastaa ja kansalaisten luottamusta ulosottoviranomaiseen toimintaan vahvistaa proaktiivisella ja suunnitelmallisella viestinnällä.

Yhteiskuntaan on tärkeää välittää tietoa siitä, miten ulosotto toimii, ja että ulosotto kykenee toimenpiteisiin myös välttelytapauksissa. Viestinnällä on väärinkäyttöihin ennaltaehkäisevä vaikutus. Ulosottolaitoksen roolia osana harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaketjua voidaan kirkastaa viestinnällä ja poikkihallinnollisella viranomaisyhteistyöllä.

Katso Digitaalisten palveluiden ja asiakasviestinnän kehittämisen osalta myös koko oikeusministeriön hallinnonalaa koskien toimenpiteet 160–162 sekä virasto- ja toimipaikkaverkoston kehittämisestä toimenpide 159.

Ulosottolaitos kehittyy ja uudistuu

Digitalisaatiota hyödynnetään

Nykytila: Oikeusrekisterikeskus huolehtii oikeusministeriön hallinnonalalla tietojärjestelmien ylläpidosta ja kehittämisestä tuottaen palveluja itse ja ostaen niitä muilta palveluntuottajilta. Nykyisessä tilaaja-tuottajamallissa toimijoita on lukuisia (tilaajavirasto, ORK, Valtori, järjestelmätoimittajat sekä konesali- ja kapasiteettipalveluiden toimittaja). Resurssien, osaamisen ja vastuiden jakautuminen laajalle joukolle vaikeuttaa ylläpito- ja kehittämistoiminnan sekä resurssien ja sopimusten kustannustehokasta hallintaa.

Ulosoton tietojärjestelmiä kehitetään jatkuvasti ja suunnitelmallisesti. Erityisesti kehittyvien teknologioiden, kuten robotiikan, tekoälyn ja analytiikan hyödyntämisessä on kuitenkin edelleen kehittämispotentiaalia. Ulosoton asianhallintajärjestelmä Uljas on noin 20 vuotta vanha järjestelmä, ja sen perusrakenteet on määritetty aiemman organisaatorakenteen ja täytäntöönpanomenettelyn pohjalta ja niiden tarpeisiin sopiviksi. Jatkuvasta kehittämisestä huolimatta kaikkia toivottuja toiminnallisuuksia ei välttämättä pystytä toteuttamaan nykyiseen tietojärjestelmään.

Rajapintaratkaisujen hyödyntämiseen liittyy kehittämismahdollisuuksia. Ulosottolaitos saa tiedot ulosottooperusteista ja niiden sisällöstä summaaristen riita-asioiden osalta tuomiorekisteristä. Tuomiorekisteristä saatavat täytäntöönpanoperusteet ovat yleisimmin pdf-muotoisia, jolloin tietojen tallentaminen tai hakijan tekemän tallentamisen tarkastaminen tapahtuu henkilötyönä. Rikostuomiot ja laajojen riita-asioiden tuomiot saapuvat aina erillisinä liitteinä, joiden tiedostomuoto voi olla kuvatiedosto tai muu kuvallinen tallenne.

Sama luotto voi tulla elinkaarensa aikana useita kertoja vireille ulosotossa, ja jokaisen vireilletulon yhteydessä asialle annetaan uusi asianumero. Velkojat, perintätoimistot ja viranomaiset käsittelevät luottoja omissa järjestelmissään kukin omilla asianumeroilla tai muilla yksilöintitiedoilla. Velallisilla voi olla vaikeuksia ymmärtää, mistä luotosta kussakin asiassa on kyse, koska yhteistä luoton yksilöivää tunnistetietoa ei ole ja saatavia myydään velkojalta toiselle. Saatavien siirtoihin liittyvä selvitystyö ja siirtojen toteuttaminen ulosoton tietojärjestelmässä työllistävät Ulosottolaitosta. Erityisen ongelmallisia ovat sellaiset saatavien siirrot, joissa täytäntöönpanoperusteella on useita saatavia ja vain osa niistä siirretään toiselle hakijalle.

Tavoite: Tietojärjestelmiä kehitetään ja ylläpidetään kustannustehokkaasti. Toiminnan tehokkuus kasvaa ja laatu paranee digitalisaatiota hyödyntämällä. Luottoihin ja ulosmittauksiin liittyvää tietoa siirretään tehokkaasti teknisiä rajapintoja hyödyntäen. Luottojen koko elinkaarta koskeva tieto on asianosaisten ja viranomaisten saatavissa ja hyödynnettävissä.

TOIMENPITEET:

133. Tietojärjestelmien ylläpito- ja kehittämistoiminnan tarkoituksenmukaisin organisointi ja tuottamistapa arvioidaan

Oikeusministeriön hallinnonalalla olisi hyvä arvioida mahdollisuuksia kehittää tietojärjestelmien ylläpito- ja kehittämistoimintaa muuttamalla toiminnan organisointia ja tuottamistapaa. Arvioinnin kohteena tulisi olla muun muassa se, olisiko tarkoituksenmukaista, että Ulosottolaitos ottaisi nykyistä suuremman roolin omien tietojärjestelmiensä ylläpito- ja kehittämistoiminnassa.

134. Tiedolla johtamista kehitetään

Tiedon järjestelmällistä hyödyntämistä valmistelussa, päätöksenteossa ja toimeenpanossa voidaan lisätä. Tietotuotantoa on syytä kehittää tiedolla johtamisen vahvistamiseksi. Muun muassa ulosottomenettelyn eri vaiheiden etenemisestä olisi hyvä saada nykyistä tarkempaa tietoa. Toiminnan seuraamisen kannalta olennaisiksi katsotut tilastot ja muut tiedot tulisi saada käyttöön tietojärjestelmistä ilman ylimääräistä manuaalista työtä ja tarvetta tukeutua järjestelmätoimittajan työpanokseen. Tietojen tuottamista ja hyödyntämistä kehittämällä helpotettaisiin tulostavoitteiden asettamista, saavuttamista ja esihenkilötyötä. Lisäksi tietopohjan vahvistaminen edesauttaisi kehittämistarpeiden tunnistamista, priorisointia ja toteuttamista. Esimerkiksi asiakaspalvelun kehittäminen edellyttäisi tarkempaa tietoa siitä, millaisiin asioihin ja tehtäviin suurin asiakaspalvelutarve kohdistuu.

135. Tietojärjestelmiä kehitetään suunnitelmallisesti muun muassa automaatiota, analytiikkaa ja tekoälyä hyödyntäen

Tietojärjestelmien suunnitelmallinen kehittäminen on keskeisin keino ulosottotoimen tehostamiseen ja tuottavuuden kasvattamiseen. Manuaalityötä tulee pyrkiä vähentämään sekä tietojärjestelmäkehityksen että työnkulkujen kriittisen tarkastelun kautta. Merkittävää jatkokehittämispotentiaalia ja mahdollisesti säästöjä voisi olla saavutettavissa automaatiota, data-analytiikkaa ja muita kehittyviä teknologioita hyödyntämällä.

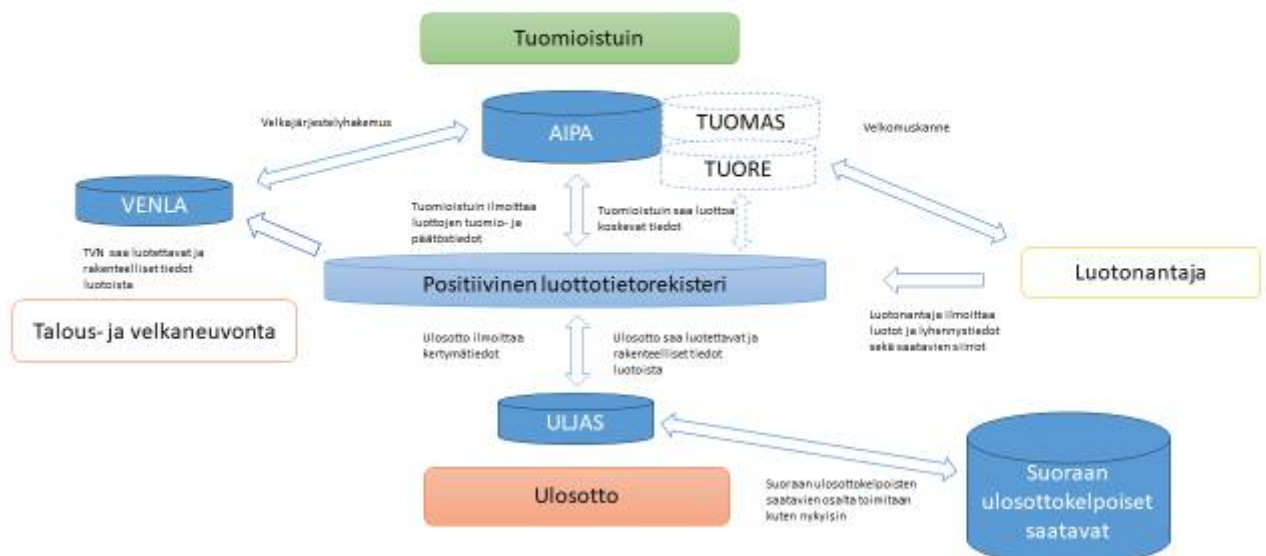
Katso digitaalisten palveluiden ja tiedolla johtamisen kehittämisen osalta myös koko oikeusministeriön hallinnonala koskien toimenpiteet 160–163.

136. Mahdollisuudet parantaa luottojen elinkaaren hallintaa ja kehittää luottoihin liittyvien tietojen välittämistä teknisten rajapintojen kautta selvitetään

Selvitetään mahdollisuudet luoda järjestelmä, jossa luottojen hallinta ja niihin liittyvä tiedonsiirto tapahtuisi yhden luottoja koskevan rekisterin kautta. Tällainen rekisteri voisi olla positiivinen luottotietorekisteri. Luotoille annettaisiin rekisteröintivaiheessa yksilöintitunnus, joka toimisi luoton yksilöintitietona koko luoton elinkaaren ajan kaikissa järjestelmissä, joissa luottoa käsitellään. Samaa yksilöintitietoa käyttäisivät muun muassa velkojat, perintätoimistot, tuomioistuimet, Ulosottolaitos ja talous- ja velkaneuvonta.

Luottoja ja niiden elinkaarivaiheita koskeva tieto tallennettaisiin yhteen rekisteriin, josta eri toimijat saisivat tiedot rakenteellisessa muodossa teknisten rajapintojen kautta. Esimerkiksi tiedot luottojen siirroista ja ulosottoerusteen antamisesta tallennettaisiin rekisteriin. Rekisteriin tallennettu tieto välitettäisiin rajapinnan kautta tietoa tarvitseville viranomaisille, kuten Ulosottolaitokselle ja talous- ja velkaneuvonnalle. Tällä tavalla parannettaisiin luottoihin liittyvää tiedonhallintaa, sujuvoitettaisiin luottojen käsittelyyn liittyviä prosesseja ja mahdollistettaisiin prosessien edelleen kehittäminen. Esimerkiksi Ulosottolaitoksen kirjaamistoiminnossa voitaisiin hyödyntää automaatiota nykyistä kattavammin, jos luottoja ja ulosottoerusteita koskevat tiedot saataisiin rajapinnan kautta rakenteellisessa muodossa. Seuraavassa kuvassa havainnollistetaan mallia ja siihen liittyviä tietovirtoja.

Luottoihin liittyvien tietojen välittäminen teknisten rajapintojen kautta

137. Mahdollisuudet hyödyntää tulorekisteriä tulojen ulosmittauksen toteuttamisessa selvitetään

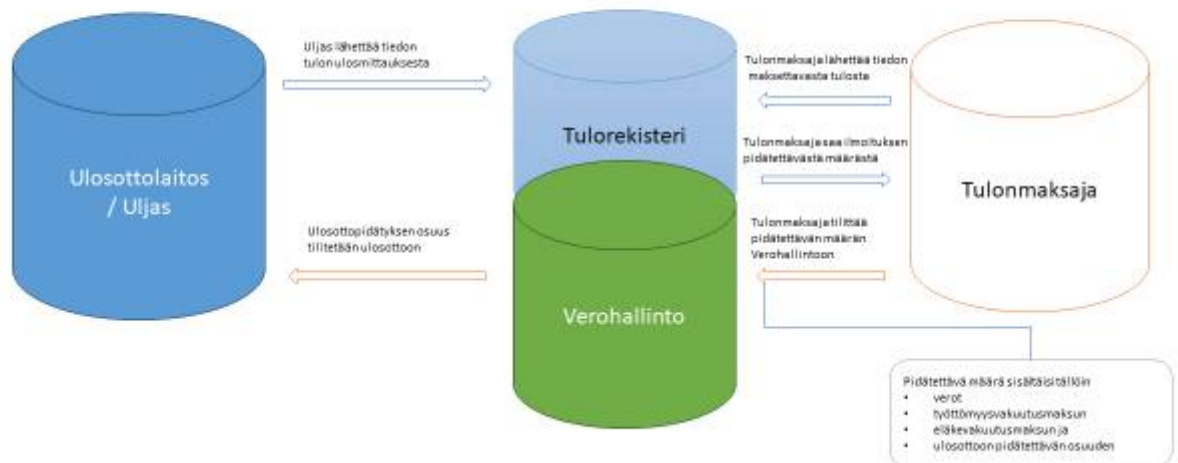
Mikäli tuloverotus kehittyisi tulevaisuudessa reaaliaikaiseksi, voisi olla perusteltua selvittää, olisiko tulorekisteri hyödynnettävissä myös tulojen ulosmittaukseen liittyvien maksukieltojen

tiedoksiannossa ja ulosottopidätysten toteuttamisessa. Hyödyntäminen edellyttäisi, että tuloverotus tapahtuisi reaaliaikaisesti kustakin tuloerästä ja että tulonmaksajat tarkistaisivat tulorekisteristä oikean pidätysmäärän ennen kunkin tuloerän maksamista.

Tulevaisuuden visiossa tulonmaksajat ilmoittaisivat tulorekisteriin ennen maksamista tiedot maksettavasta tulosta ja saisivat samalla tiedon tuloista pidätettävästä määrästä. Jos henkilön tuloihin kohdistuisi ulosmittaus, ulosottoviranomainen ilmoittaisi tiedon ulosmittauksesta tulorekisteriin. Tällaisissa tilanteissa tulonmaksajan tulorekisteristä saama tieto pidätettävästä määrästä sisältäisi verojen, työttömyysvakuutusmaksun ja eläkevakuutusmaksun lisäksi ulosottoon pidätettävän määrän. Tulonmaksaja tilittäisi koko pidätettävän määrän Verohallinnolle, joka tilittäisi rahat edelleen oikeille vastaanottajille. Ulosottopidätyksen osuuden Verohallinto tilittäisi kokonaan Ulosottolaitokseen, joka jakaisi ja tilittäisi rahat edelleen velkojille.

Menettelyn tarkoituksena olisi tehostaa maksukieltojen tiedoksiantoa ja noudattamista, vähentää paperipostituksen määrää sekä pienentää maksukieltojen käsittelystä ja noudattamisesta tulonmaksajille aiheutuvaa hallinnollista taakkaa. Asiassa tulisi tarkasti arvioida muun ohella sitä, olisiko kuitenkin ongelmallista, että Verohallinto yhtenä merkittävänä velkojana hoitaisi tuloista ulosmitattujen varojen käsittelyä, aiheutuisiko menettelystä kohtuutonta viivettä rahojen käsittelyyn tai olisiko menettely ongelmallinen ulosottomenettelyn lainkäyttöluonteen kannalta. Seuraavassa kuvassa havainnollistetaan mallia.

Ajatus tulorekisterin hyödyntämisestä tulojen ulosmittauksessa

Ulosottoasioiden kiertonopeutta selvitetään ja hillitään

Nykytila: Velkojien oikeutta hakea ulosottoa uudelleen sen jälkeen, kun velalliselle on todettu varattomuudesta tai suppean ulosoton este, ei ole rajoitettu. Kiertonopeudesta eli ulosottoasioiden vireilletulojen määrästä ja ajoittumisesta, ei ole tarkempaa tietoa, mutta asiat vaikuttavat tulevan ulosotossa vireille ainakin osaksi varsin tiheästi. Ulosottoasian vireilletulolla on aina työllistävä vaikutus.

Ulosottomenettelyn aikana asiat liikkuvat perustäytäntöönpanon ja laajan täytäntöönpanon välillä. Täytäntöönpanolajien välillä tapahtuvat siirrot voivat aiheuttaa tarpeetonta työtä ja käsittelyajan

hidastumista. Sisäisiin siirtoihin liittyvät vastuuhenkilöiden vaihdokset ovat omiaan luomaan velallisille hämmennystä ja aktivoivat velallisia tarpeettomiin yhteydenottoihin.

Tavoite: Asiat tulevat vireille ja liikkuvat ulosottomenettelyn aikana täytäntöönpanolajien välillä tarkoituksenmukaisella tavalla. Voimavarat käytetään tehokkaaseen täytäntöönpanoon ja turhaa työtä vältetään.

TOIMENPITEET:

138. Ulosottoasioiden kiertonopeutta selvitetään

Kiertonopeudesta tarvitaan tarkempaa tietoa eri velkojaryhmien osalta. Jos kiertonopeus todetaan ongelmalliseksi, tarvitaan tietoa kiertonopeuden taustalla olevista syistä oikeiden ratkaisujen löytämiseksi. Osaksi taustalla voi olla esimerkiksi tietojärjestelmiin liittyviä syitä. Asia edellyttää tietojärjestelmäpohjaista selvittämistä sekä keskustelua hakijoiden kanssa. Selvityksen kohteeksi on hyvä ottaa myös sisäinen kiertonopeus eli ulosottoasioiden liikkuminen vireilläolon aikana perustäytäntöönpanon ja laajan täytäntöönpanon välillä.

139. Käsittelymaksujen korottamista selvitetään

Keskeinen keino kiertonopeuden hillitsemiseksi on ulosoton käsittelymaksujen korottaminen. Nykyiset käsittelymaksut ovat hyvin pienet (5 € / 10 €). Suuremmat käsittelymaksut lisäisivät oletettavasti velkojien harkintaa ennen ulosottohakemuksen uudistamista. Maksujen porrastamista voitaisiin myös harkita. Maksuja arvioitaessa tulee ottaa huomioon se, että maksujen enimmäismäärä on laissa sidottu suoritteiden tuottamisesta aiheutuviin keskimääräisiin kustannuksiin. Käsittelymaksukulut eivät välttämättä vaikuta perintätoimistoihin siltä osin, kun ne perivät muiden saatavia ja voivat laskuttaa kulut asiakkailtaan. Maksujen korottaminen ei vaikuttaisi myöskään esimerkiksi Verohallintoon, koska se on ulosottomaksulain mukaan vapautettu ulosottomaksuista.

140. Passiivirekisteröinnin lisäämisen mahdollisuudet selvitetään

Varteenotettava keino kiertonopeuden hillitsemiseksi voi olla passiivirekisteröinnin käytön lisääminen. Velkojien halukkuutta (esimerkiksi Verohallinto) passiivirekisteröintiin on aiheellista selvittää. Passiivirekisteröinnistä perittävän käsittelymaksun lisäosan alentamista voidaan niin ikään harkita. Arvioinnin kohteeksi voidaan ottaa tarve passiivirekisteröintiajan pidentämiseen. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon se, että velallista täytyy vanhentumislain mukaan määrääjain muistuttaa velasta. Harkita voidaan sitäkin, voisivatko asiat siirtyä passiivirekisteriin automaattisesti, jos velkoja ei nimenomaisesti ilmoittaisi, ettei halua passiivirekisteröintiä. Perusteltua olisi selvittää, voisiko velkojille säätää velvollisuuden ajantasaisesti ilmoittaa saldomuutoksista myös passiivirekisterissä olevien asioiden osalta, jolloin asiaan liittyvistä Ulosottolaitoksen velkojille lähettämistä tiedusteluista voitaisiin luopua.

141. Hakijoiden palveluja ja hakijayhteistyötä kehitetään

Kiertonopeutta voidaan mahdollisesti hillitä siten, että velkojille annettaisiin nykyistä paremmin tietoa (esimerkiksi rakenteellisessa muodossa) sen arvioimiseksi, kannattaako asia laittaa uudelleen ulosotossa vireille.

142. Mahdollisuudet rajoittaa ajallisesti hakijan oikeutta asian vireillepanoon selvitetään

Selvitettäväksi voidaan ottaa mahdollisuus asettaa jokin aikaraja vireillepanolle, jos velkoja ei pysty osoittamaan, että vireillepanon taustalla on jokin erityinen syy, kuten olosuhteiden muutos. Nykyisinkin velallisen tilanne tutkitaan suppeammin, jos asialle on juuri todettu este. Täytäntöönpanossa luotetaan tällöin aikaisemman vireilläolon aikana tehtyihin rekisteritarkistuksiin. Tällä perusteella jonkinlaisen aikarajan asettaminen voisi tulla kyseeseen. Varauksellista suhtautumista aikarajaan puoltaa kuitenkin se, että velkojilla on varsin rajalliset

mahdollisuudet saada tietoa velallisten olosuhteista ja juuri tästä syystä he käyttävät ulosottomenettelyä velallisen olosuhteiden selvittämiseen.

143. Epätarkoituksenmukaista sisäistä kiertonopeutta hillitään

Mahdollisuutta hillitä työnjaollisin keinoin asioiden liikkumista ulosottomenettelyn aikana eri täytäntöönpanolajien välillä on hyvä selvittää. Asian siirtämisen ja siirtymisen taustalla tulisi olla aina jokin menettelylle ja sen lopputulokselle lisäarvoa tuottava tarkoitus, ja turhia siirtoja täytäntöönpanolajien välillä olisi syytä välttää.

Ulosottolaitoksella on valmius ottaa vastaan uusia tehtäviä

Nykytila: Tuomioistuimet tekevät päätökset velkajärjestelyn aloittamisesta sekä maksuohjelman vahvistamisesta useimmiten talous- ja velkaneuvojan laatiman velkajärjestelyhakemuksen perusteella. Käräjäoikeusvaihe on hidas, ja käsittelyajoissa on aluekohtaisia eroja. Velkajärjestelyssä velallisen maksuvara lasketaan täysin erilaisia laskentasääntöjä noudattaen kuin ulosottomenettelyssä tuloista ulosmitattava määrä. Useimmiten velallinen huolehtii itse maksuohjelman mukaisten suoritusten tekemisestä velkojille.

Tuomioistuimet antavat riidattomissa velkomusasioissa yksipuolisia tuomioita ja tuomioita, joiden perusteella velkoja voi pyytää maksuvelvollisuuden täytäntöönpanoa ulosottomenettelyssä. Käräjäoikeuksissa annettiin vuonna 2023 summaarisissa riita-asioissa 404 970 ratkaisua. Kaikissa riita-asioissa annettujen ratkaisujen määrä oli yhteensä 469 432 ratkaisua eli summaariset riita-asiat muodostavat kappalemääräisesti erittäin suuren asiaryhmän käräjäoikeuksissa. Keskimääräinen käsittelyaika summaarisissa riita-asioissa on hieman yli kolme kuukautta.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaan hallituskaudella arvioidaan mahdollisuudet siirtää soveltuvat asiakokonaisuudet, esimerkiksi velkajärjestelyhakemukset ja summaariset velkomusasiat, käräjäoikeuksista muille viranomaisille.

Tavoite: Velkajärjestelyihin liittyvä päätöksenteko ja velkajärjestelymenettely toteutuvat sujuvasti ja kustannustehokkaasti. Riidattomissa velkomusasioissa ulosottooperusteen saaminen on yksinkertaista ja siihen liittyvät kustannukset kohtuullisia.

TOIMENPITEET:

144. Mahdollisuudet vahvistaa ulosoton roolia velkajärjestelyissä selvitetään

Mahdollisuuksia ulosoton roolin vahvistamiseen velkajärjestelyissä tulisi arvioida ennakkoluulottomasti. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla velkajärjestelymenettelyn keventäminen siten, että tuomioistuin ratkaisisi oikeuden velkajärjestelyyn, mutta maksuohjelmaa ei laadittaisi, vaan täytäntöönpano tapahtuisi ilman maksuohjelmaa ulosottokaassa säädetyllä tavalla tuomioistuimen määräämän määrääjän. Määrääjän jälkeen velkajärjestelyyn kuuluvat velat annettaisiin anteeksi. Myös muita vaihtoehtoja velkojen järjestelemiseksi tulisi arvioida, kuten mahdollisuutta riittävän kevyellä menettelyllä antaa velkojen viivästyskorot anteeksi. Pidemmälle menevänä uudistuksena voitaisiin arvioida mahdollisuuksia siirtää riidattomia velkajärjestelyasioita koskeva päätöksenteko talous- ja velkaneuvojille tai Ulosottolaitokseen.

145. Mahdollisuudet vahvistaa ulosoton roolia riidattomissa velka-asioissa selvitetään

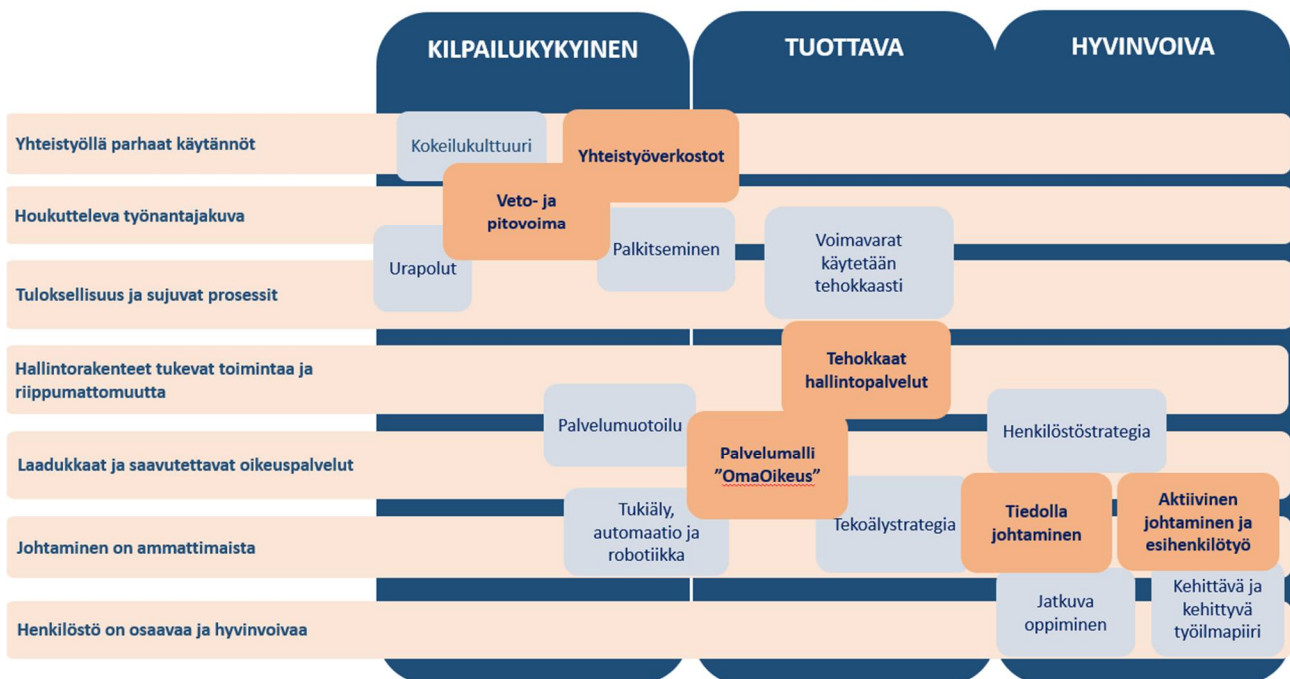
Riidattomien saatavien velkomismenettelyyn liittyviä mahdollisuuksia tulisi arvioida ennakkoluulottomasti. Asiassa tulisi selvittää, voitaisiinko riidattomat saatavat vahvistaa tehokkaammin ja tarkoituksenmukaisemmin muussa kuin tuomioistuinmenettelyssä tai voisiko suoraan ulosottokelpoisten saatavien alaa laajentaa. Tavoitteena tulisi olla velkomismenettelyn tehostaminen ja menettelystä aiheutuvien kulujen hillitseminen siten, ettei oikeusturvan toteutuminen kuitenkaan vaarannu.

ALATYÖRYHMÄ 6: HALLINTO-, HENKILÖSTÖ- JA KOULUTUSASIA

Alatyöryhmän 6 vision mukaisesti vuonna 2040 **oikeuslaitos on kilpailukykyinen ja houkutteleva työnantaja, jonka ammattitaitoinen, sitoutunut ja hyvinvoiva henkilöstö tuottaa laadukkaita oikeuspalveluita nykyaikaisin menetelmin.**

Pääasialliset strategiset **tavoitteet** hallinnollista ja henkilöstönäkökulmaa painottaen ovat **kilpailukykyinen, tuottava ja hyvinvoiva**. Päätaavoitteet jakautuvat seitsemään **alataavoitteeseen**: *houkuttelevuus työnantajana, yhteistyöllä parhaat käytännöt, tuloksellisuus ja prosessien sujuvuus*, toimintaa ja riippumattomuutta tukevat *hallinnolliset rakenteet, laadukkaat ja saavutettavat oikeuspalvelut, johtamisen ammattimaisuus* sekä *henkilöstön osaaminen ja hyvinvointi*. Jokaisen alataavoitteen alla on yhdestä viiteen toimenpidettä. Yhteensä toimenpide-ehdotuksia on 21. Näistä kuusi alatyöryhmä on päättänyt määrittellä **painopistealueiksi**. Ne ovat *yhteistyöverkostojen luominen, veto- ja pitovoimasta huolehtiminen, aktiivinen tietoon perustuva johtaminen*, jota tukee erikoistuneet ja tehokkaat *hallintopalvelut*. Asiakasnäkökulmasta korostuu teknologian hyödyntäminen osana oikeusturvan toteuttamista, minkä keskiössä tulee olla *valtakunnallisen sähköisen palvelumallin luominen*.

Kuva: Tavoitetila¹

¹ Kuvassa **päätaavoitteet** on kuvattu sinisellä vertikaalisesti, **alataavoitteet** persikanvärisellä horisontaalisesti, koska ne läpileikkaavat kaikkia päätaavoitteita. **Toimenpiteistä** kuvaan on poimittu keskeisimmät ja ne on kuvattu harmaalla. Alatyöryhmän ehdottamien toimenpiteiden **painopistealueet** on kuvattu oranssilla.

TAVOITETILA

Kilpailukykyisyys tarkoittaa ensinnäkin, että **oikeuslaitos on houkutteleva ja vakaa työnantaja**.

Työnantajakuva on korkea ja oikeuslaitos on tunnettu, arvostettu ja haluttu työnantaja. Strateginen henkilöstösuunnittelu tukee työssä kehittymistä, urasuunnittelua ja uralla etenemistä. Palvelussuhteen ehdot, palkkaus ja palkitsemiskäytännöt ovat kilpailukykyiset ja tukevat oikeuslaitoksen veto- ja pitovoimaa. Valtaosa henkilöstöstä on vakinaisissa virkasuhteissa. Alallepääsy on helppoa ja uranäkymät houkuttelevat. Toimintatavat ovat ajanmukaiset. Toiseksi kilpailukykyisyys merkitsee, että **yhteistyötä ja verkostoja kehitetään** niin oikeuslaitoksen sisällä kuin sen ulkopuolellakin keskeisiin sidosryhmiin nähden. Parhaita käytäntöjä jaetaan yhteistyöverkostoja hyödyntäen. Sektorien ja virastojen yhteistyö edistää parhaiden käytäntöjen löytämistä. Kilpailukyky tarkoittaa valmiutta uudistua ja rohkeasti kokeilla eri toimintatapoja myös oikeuslaitoksen perustyössä.

Tuottavuutta saadaan aikaan sujuvilla **prosesseilla** ja tehokkailla toimintatavoilla. Se palvelee myös **tuloksellisuutta** ja laatua. Oikeuslaitoksen toimintaedellytykset on turvattu varmistamalla rahoituksen riittävyys ja kehittämällä toimintatapoja vastaamaan muuttuvia tarpeita. Oikeusturvan toteuttamisen voimavarat on oikein mitoitettu ja jakautuvat tarkoituksenmukaisesti. Prosessit ovat sujuvia koko oikeuslaitoksen kannalta tärkeissä toimintaketjuissa. Tuloksellisuuden seurantamallit ovat selkeät ja tukevat toiminnan kehittämistä. Toimitilat ja työvälineet tukevat oikeudenkäyttöä ja palvelevat asiakkaita parhaalla mahdollisella tavalla. Toimintaan kohdennettuja verovaroja käytetään tehokkaasti. **Hallinnolliset rakenteet ja ohjaukset** tukevat oikeushallinnon virastojen riippumattomuutta ja tuloksellista toimintaa. Tehtäviä on keskitetty ydintoiminnan tarpeista ja toiminnan tuloksellisuuden parantamiseksi. Hallinnollisissa erityistehtävistä huolehditaan myös yhteisesti virastorajat ylittäen. **Oikeuspalvelut ovat moderneja ja käyttäjäystävällisiä**. Palvelujen kehittämisen keskiössä on teknologian hyödyntäminen. Palveluja tarjotaan tasapuolisesti koko maassa. Oikeuspalvelut ovat helposti saatavilla sähköisin välinein ja ne on suunniteltu käyttäjien ja asiakkaiden tarpeista lähtien oikeusmuotoilua hyödyntäen. Kielellisten oikeuksien ja erityisryhmien tarpeisiin vastataan. Teknologia tukee ja tehostaa toimintaa sekä edistää viranomaisten välistä toimivallanjakoa ja valtakunnallisesti yhtenäisten työprosessien luomista. Työprosessien vaiheita on automatisoitu ja digitalisaation tuomia mahdollisuuksia on hyödynnetty kustannustehokkaasti. Teko- ja/tai tukiäly palvelee oikeuslaitoksen asiakkaita ja helpottaa virkamiesten arkea.

Hyvinvointi viittaa ensisijaisesti henkilöstönäkökulmaan, joilla pyritään huolehtimaan työntekijöiden hyvinvoinnista ja olemaan hyvä työnantaja. Hyvinvoiva henkilöstö edesauttaa kilpailukykyä. Vaatimuksena on, että **johtaminen on aktiivista, ammattimaista ja vaikuttavaa**. Virastojen johto on koulutettua ja se saa tarvitsemansa tuen. Johtaminen ja esihenkilötyö ymmärretään aitona työtehtävänä, jolle vapautetaan aikaa substanssityöstä. Virastoilla on riittävä sisäinen johdon tuki ja hallinnolliset palvelut. Hallinnollinen asiantuntijatuki on helposti saatavilla. Tiedolla johtaminen ja teknologia mahdollistaa sen, että hallinto kykenee aktiivisesti tukemaan voimavarojen tuloksellista käyttöä. Henkilöstörakenne tukee toimintaa. Vaikuttavan henkilöstöstrategian avulla huolehditaan siitä, että oikeuslaitoksen palveluksessa on jatkossakin **osaavaa, ammattitaitoista ja motivoitunutta henkilöstöä**. Henkilöstön tehtäväkuvat ovat selkeitä ja he ymmärtävät työnsä merkityksen oikeuslaitoksen tavoitteiden saavuttamisessa. Turvallinen ja positiivinen työkuultuuri kannustaa innovaatioihin, kokeiluihin sekä työyhteisön ja itsensä kehittämiseen. Työelämän joustoja hyödynnetään tarkoituksenmukaisesti eri elämäntilanteet huomioon ottaen. Henkilöstön osaamista kehitetään ja syvennetään yksilölliset kehittymistarpeet ja erikoistuminen huomioon ottaen.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Kilpailukykyinen

Oikeuslaitos on houkutteleva työpaikka

146. TOIMENPIDE: Oikeuslaitoksen tunnettavuutta työnantajana kehitetään

Nykytila: Alalla on jossain määrin suljettu maine. Oikeuslaitos on monelle vieras eikä sen tarjoamia työskentelymahdollisuuksia tunneta, vaikka työhön liittyvät vetovoimatekijät, kuten työtehtävien monipuolisuus ja mielekkyys, työn yhteiskunnallinen merkityksellisyys, kehittymismahdollisuudet sekä joustavat työaikajärjestelyt etätyöskentely mukaan lukien, ovat sinänsä korkeat. Hakuilmoituksissa tai rekrytointiprosesseissa ei tuoda näitä tekijöitä riittävästi esiin. Työn sijainti ei kaikilta osin vastaa hakijoiden toiveita, mikä heikentää sekä työvoiman saatavuutta että pysyvyyttä.

Tavoite: Oikeuslaitoksessa on vetovoimaa! Oikeuslaitos on tunnettu, arvostettu ja haluttu työnantaja. Työnantajakuva on selkeä ja potentiaalisten hakijoiden tiedossa. Varmistetaan, että oikeuslaitoksen työpaikkoja markkinoidaan ja ”brändätään” oikein ja oikealle yleisölle. Työjärjestelyt ja paikkariippumaton työ tukee työvoiman saatavuutta ja pysyvyyttä.

Keinot:

- Jatketään työnantajakuvan kehittämistä ja tunnettuustoimenpiteitä oikeusministeriössä käynnissä olevan *Pidetty! -hankkeen* mukaisesti ja tämän päättymisen (alkuvuosi 2025) jälkeenkin. Otetaan hankkeessa esitetyt toimenpiteet käyttöön myös virastotasolla (esimerkiksi hakuilmoitusten, hakijaviestinnän ja haastatteluiden kehittäminen). Panostetaan rekrytointiprosessiin ja tuodaan sen yhteydessä esille työn sisältöä, työn arkea ja vetovoimatekijöitä. Huolehditaan riittävästä korkeakoulu yhteistyöstä. Huomioidaan OKM:n juristikoulutuksen kehittämistyöryhmän ehdotukset.
- Toteutetaan säännöllinen *mainetutkimus* työnantajakuvan kehittämiseksi. Tehdään sektorikohtaisia selvityksiä esimerkiksi potentiaalisten hakijoiden odotuksista työltä ja henkilöstön kokemuksista.
- Selvitetään sektorikohtaiset tarpeet huomioiden mahdollisuuksia keskittää rekrytointia sekä lisätä monipaikkaista tai hybridinä tehtävää työtä ja hakijoiden valinnanvapautta virkapaikan sijainnista (katso myös paikkariippumatonta työskentelyä koskevat ehdotukset toimenpidekohdissa 154 ja 159 sekä edellä prosessien kehittämiseen liittyvät sektorikohtaiset ehdotukset).
- Kehitetään *lähtökeskustelukäytäntöjä ja lähtökyselyjen* teettämistä sekä hyödynnetään niistä saatavaa dataa tunnettuuden kehittämisessä.

147. TOIMENPIDE: Alalle pääsyn väylät ovat selvät ja rekrytointi vaikuttavaa

Nykytila: Pätevän työvoiman rekrytoinnissa on haasteita niin juristien, muiden asiantuntijoiden kuin avustavankin henkilöstön kohdalla. Henkilöstössä on runsaasti vaihtuvuutta. Nykytilan haasteena on, että oikeuslaitos ei saa riittävästi houkutelua osaavaa henkilöstöä tai suuresta liikkuvuudesta johtuen pidettyä heitä oikeuslaitoksen palveluksessa. Kaikilla sektoreilla ei ole vastavalmistuneille tai uransa alkuvaiheessa oleville juristeille suunnattuja työmahdollisuuksia, joissa voisi päteviä oikeuslaitoksen tehtäviin. Tämä koskee myös Rikosseuraamuslaitoksen valvontahenkilöstöä sekä koko sektorin avustavaa henkilöstöä. Kelpoisuusvaatimukset eivät ole kaikilta osin johdonmukaisia tai vastaa

tehtävien vaatimuksia. Nimittämismenettelyn kesto on pitkä. Tämä korostuu erityisesti tuomareiden nimitysmenettelyä koskien. Tuomioistuimissa tehtävät hakijoiden pätevyyskysymysten ja soveltuvuuksien arvioinnit eivät ole riittävän yhdenmukaisia. Muissa tehtävissä ansioituneiden kokoneiden juristien on vaikea päästä tuomarin uralle.

Tavoite: Oikeuslaitos saa riittävästi pätevää henkilöstöä palvelukseensa. Hakijoiden pätevyyskysymysten ja soveltuvuuksien arviointi on läpinäkyvää ja yhteismitallista. Kelpoisuusehdot ja muut tehtävän hoitamiseksi asetettavat vaatimukset ovat johdonmukaisia, vastaavat tehtävän vaatimuksia ja ovat tarkoituksenmukaisia siten, että eivät tarpeettomasti estä alalle pääsyä. Rekrytointiprosessien kesto on kohtuullinen. Oikeuslaitoksen nimitysmenettely ja sitä koskeva sääntely tukee riippumattomuutta.

Keinot:

- Juristeja ja muita oikeusalan ammattilaisia koulutetaan riittävä määrä alan tarpeet huomioiden ja OKM:n juristikoulutuksen kehittämistyöryhmän ehdotusten mukaisesti.
- Ehdotetaan laadittavaksi *selvitys oikeuslaitoksen henkilöstön kelpoisuusvaatimusten ja tehtävään edellytettävien muiden vaatimusten sekä nimitysmenettelyiden tarkistustarpeista*. Selvityksen yhteydessä varmistetaan, että oikeuslaitoksen virkarakenne tarjoaa riittävästi erilaisia urapolkuvaihtoehtoja (katso myös OM:n muistio kelpoisuusvaatimuksista). Edellyttää lainsäädäntömuutoksia.
- Tuomareiden nimittämismenettelyyn liittyvät riippumattomuuskysymykset ja mahdolliset perustuslain muutostarpeet kuuluvat Oikeuslaitostyöryhmän yhteydessä toimivan Riippumattomuus -erillistyöryhmän tehtäväksi.
- Kehitetään ja tehostetaan turvallisuusselvitysmenettelyjä sekä arvioidaan mahdolliset lainsäädännölliset tarpeet (katso myös jäljempänä kohta 167).

148. TOIMENPIDE: Luodaan houkuttelevia ja selkeitä urapolkuja

Nykytila: Oikeuslaitos on perinteisesti ollut ala, jolle tullaan työskentelemään oikeudelliseen asiantuntijatehtävään, jossa pysytään lähes koko monivuosisikymmenisen virkauran ajan. Saman työnantajan palveluksessa työskentely on siten ollut enemmän sääntö kuin poikkeus. Urakehitysmahdollisuudet ovat olleet rajalliset, koska erikoistumis-, vastuu- ja esihenkilötehtäviä on ollut vähän tarjolla tai ne eivät ole houkuttelevia esimerkiksi suuren työmäärän tai vaativuuden vuoksi. Palkitsemiskäytäntöjen ei koeta vastaavaan tehtävien vaativuutta. Erityisesti avustavan henkilöstön etenemismahdollisuudet ovat vähäiset. Uudet sukupolvet eivät kuitenkaan enää näe työuraansa samoin, vaan haluavat haastaa itseään, kehittyä ja myös kokea erilaisia tehtäviä ja työnantajia.

Tavoite: Oikeuslaitoksessa on pitovoimaa! Uranäkymät houkuttelevat palvelukseen ja tarjoavat kehittymismahdollisuuksia, jotka saavat myös pysymään oikeuslaitoksen palveluksessa. Keskinäisen kilpailun sijaan oikeuslaitos ymmärretään yhdeksi kokonaisuudeksi, jonka sisällä työntekijöillä on urakehitys- ja tehtäväkiertomahdollisuuksia. Strateginen henkilöstösuunnittelu tukee työssä kehittymistä, urasuunnittelua ja uralla etenemistä. Työntekijöillä on henkilöstöryhmästä riippumatta mahdollisuus edetä urallaan ja erikoistua myös sektoreiden välillä. Kehittyä voi niin asiantuntija- kuin esihenkilötehtävissäkin. Tarjolla on ura- ja kehittymispolkuja. Urakehitys- ja tehtäväkiertomahdollisuuksia suunnitellaan koko oikeuslaitoksen yhteisesti.

Keinot:

- Laaditaan *oikeuslaitoksen yhteinen henkilöstöstrategia* (tahtotila), joka tukee sektorikohtaisia suunnitelmia. Sektorikohtaiset suunnitelmat laaditaan, jos ei vielä ole olemassa. Huomioidaan

arviointiraportissa "Suunnitelmallisen ja pitkäjänteisen henkilöstöpolitiikan toteutuminen hallinnonalalla" esitetyt kehittämistoimenpiteet.

- Osoitetaan urapolkujen suunnitteleminen osaksi Pidetty! -hanketta ja kehittämistä jatketaan hankkeen päättymisen jälkeenkin. Luodaan "työnantajalupaus".
- Arvioidaan mahdollisuudet ja tarve perustaa tuomioistuinharjoittelun rinnalle tai sijaan *oikeuslaitosharjoittelu* (sjä, UO, OAEV, Rise, OM), joka koskisi kaikkia henkilöstöryhmiä. Arvioidaan tarve asessorien koulutuspaikkojen lisäämiseksi (katso ehdotuksista tältä osin Tuomareiden koulutuksen kehittäminen -selvitykset).
- Kannustetaan työnantajan toimintaa tukevaan tehtäväkiertoon sekä järjestetään kouluttautumis-, harjoittelu- ja vaihto-ohjelmia myös virasto- ja sektorirajat ylittäen (esimerkiksi oikeushallinnon vaihto-ohjelma).
- Arvioidaan mahdollisuuksia yhdenmukaistaa virkavapaus- ja palkitsemiskäytäntöjä huomioiden tehtäväkiertoa koskevat tavoitteet sekä virastojen erityispiirteet.
- Avataan osallistumismahdollisuuksia eri sektoreiden osallistujille sellaisille OM:n hallinnonalan itse järjestämille ammatillisille kursseille, joiden kautta voi pätevoityä uusiin työtehtäviin (esimerkiksi haastemieskurssi). Kartoitetaan tarve sektoreiden yhteisen koulutuksen järjestämiselle.
- *Perustetaan työryhmä* arvioimaan eri kehittämisvaihtoehtoja ja laatimaan oikeuslaitoksen yhteinen henkilöstöstrategia. Osin edellyttää lainsäädäntömuutoksia.

149. TOIMENPIDE: Palvelussuhteen ehtoja, palkkausta ja palkitsemista kehitetään suunnitelmallisesti ja kilpailukykyisesti

Nykytila: Palkkaus ja palkitseminen on osa palvelussuhteen ehtojen kokonaisuutta, joka pitää sisällään muun muassa työajat, vuosilomat ja muut keskustasolla sovitut virkasuhteen ehdot.

Palkkausjärjestelmistä on sovittu tarkentavilla virkaehtosopimuksilla, joista neuvotellaan hallinnonalalla tai sen sektoreilla. Palkkausjärjestelmien tavoitteena on tuloksellista toimintaa tukeva ja kilpailukykyä parantava, tehtävän vaativuuteen sekä työsuoritukseen ja pätevyysperustuva oikeudenmukainen palkkaus. Toimintatapojen, työprosessien ja tietoteknisen ympäristön kehitys on johtanut siihen, että palkkaus ja palkitseminen ei kaikilta osin tue palkkausjärjestelmien tavoitteiden toteutumista, oikeuslaitoksen houkuttelevuutta työpaikkana tai henkilöstön pysyvyyttä.

Tavoite: Palvelussuhteen ehdot ovat kilpailukykyiset, houkuttelevat ja kannustavat.

Palkkausjärjestelmissä tehtäväkohtainen palkanosa vastaa tehtävien vaativuutta ja kokonaispalkan arviointi on objektiivista ja vertailukelpoista palkkauksen kilpailukykyyn arvioimiseksi.

Palkkausjärjestelmillä varmistetaan palkkauksen oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Palkkausjärjestelmiä sovelletaan niiden tavoitteiden mukaisesti ja ne reagoivat työn ja sen vaativuuden muutokseen.

Keinot:

- Palkkausjärjestelmiä koskevat tavoitteet huomioidaan virkaehtosopimusten neuvottelutoiminnassa ja palkkausjärjestelmien kehittämisessä.
- Luodaan työkalu ja tietopohja oikeuslaitoksen palkkojen vertailua ja kilpailukykyyn arviointia varten.
- Hallinnonalalle perustetaan *yhteistyöverkosto tukemaan palvelussuhdeasioiden käsittelyä ja kehittämistä*.
- Verkosto voi tehdä kehittämis ehdotuksia (esimerkiksi lainsäädäntömuutokset) yhteisten tavoitteiden edistämiseksi.

150. TOIMENPIDE: Monimuotoisuuden ja -kulttuurisuuden huomioiminen

Nykytila: Yhteiskunta on aiempaa monimuotoisempi ja -kulttuurisempi. Tämä muutos ei vielä näy oikeuslaitoksen henkilöstössä. Oikeuslaitoksen asiakaskunta on monikulttuurinen, mikä asettaa henkilöstölle uudenlaisia osaamisvaatimuksia.

Tavoite: Oikeuslaitos on avoin erilaisista taustoista tuleville työntekijöille. Ammattitaitoinen henkilöstö osaa kohdata monimuotoisen ja -kulttuurisen asiakaskunnan. Palvelukyky on turvattu kansalliskielillä ja yleisimmin Suomessa käytettävillä vieraili kielillä. Monimuotoisuus vahvistaa oikeuslaitoksen kilpailukykyä työmarkkinoilla.

Keinot:

- Varmistetaan, että toimenpidekohdassa 148 esitetyt kelpoisuusvaatimusten tarkistusvaateet tukevat monimuotoisuutta ja -kulttuurisuutta (katso myös sisäisen turvallisuuden selonteko).
- Virkarakenteessa ja rekrytoinneissa otetaan huomioon riittävän kielitaitoisen henkilöstön tarve.
- Vaikutetaan siihen, että juristi- ja muun oikeusalan koulutukseen on pääsy eri taustoista tuleville hakijoille.
- Kehitetään hakuilmoituksia ja lisätään tietoisuutta siten, että kannustetaan hakemaan oikeuslaitoksen tehtäviä eri taustalla.
- Henkilöstön monimuotoisuuden lisäämiseksi otetaan huomioon myös työn järjestämiseen liittyvät tarpeet (muun muassa vaihtoehtoiset toimitilaratkaisut, työnteon tavat, eri kulttuurien juhlapyhien huomioiminen).
- Oikeuslaitoksen nykyisen henkilöstön osaamista vahvistetaan lisäämällä kulttuuritietoisuutta.
- Oikeuslaitokselle varmistetaan riittävät resurssit ja mahdollisuudet tarvittavien käänös- ja tulkkauspalvelujen käyttämiseen.

Yhteistyön ja verkostojen kehittäminen

151. TOIMENPIDE: Parhaiden käytäntöjen löytäminen ja jakaminen yhteistyöverkostoja hyödyntäen

Nykytila: Oikeuslaitoksen virastoissa tehdään paljon samankaltaista ja osin päällekkäistä työtä, jota voitaisiin vähentää yhteistyötä ja tiedon jakamista lisäämällä. Tämä koskee niin substanssityötä kuin hallinnollistakin työtä. Oikeuslaitoksen nykyisten yhteistyöverkostojen toiminta ja sen tulokset eivät riittävässä määrin tavoita alan keskeisiä toimijoita.

Tavoite: Parhaiden käytäntöjen löytämiseksi ja jakamiseksi on olemassa toimivat yhteistyöverkostot. Verkostot muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Niiden rakenteet ja johtaminen on selkeästi määritelty. Verkostojen tiedot ovat helposti saatavilla ja toiminnasta viestitään aktiivisesti. Verkostot kattavat laajasti hallinnonalan eri virastot. Erilaisia työskentelymenetelmiä hyödynnetään tiedon jakamiseksi ja parhaiden käytäntöjen löytämiseksi.

Keinot:

- Olemassa olevien verkostojen toimintaa kehitetään. Arvioidaan tarpeet uusille yhteistyöverkostoille.
- Verkostojen toiminnasta viestitään aktiivisesti ja avoimesti. Verkostoissa luodut aineistot ovat keskitetysti sähköisillä alustoilla hallinnonalan toimijoiden saatavilla.
- Perustetaan hallinnonalan palvelussuhdeasioiden yhteistyöverkosto toimenpidekohdassa 150 sekä tuomioistuinlaitoksen hallintoasioiden yhteistyöverkosto toimenpidekohdassa 157 kuvutulla tavalla.

- Osana strategista henkilöstösuunnittelua arvioidaan mahdollisuudet erilaisten yhteistyömuotojen lisäämiseksi esimerkiksi kehittämällä sektorien välistä tehtäväkiertoa, virastovaihtoa sekä työparityöskentelyä.

152. TOIMENPIDE: Kokeilukulttuuri tukee uudistumista ja innovaatioita

Nykytila: Oikeuslaitoksen toimintakulttuuri on sääntösidonnaista ja tarkkaa. Mainetutkimuksissa innovaatiota ja kokeilukulttuuria koskevat arviot ovat ainakin osin olleet varsin alhaiset. Kaikki työtehtävät eivät kuitenkaan edellytä tällaista toimintaa, vaan parempia tuloksia olisi saatavilla kokeilemalla ja vapaasti ideoimalla.

Tavoite: Kannustetaan kehittämään ja kehittymään kokeilemalla. Kokeilut aloitetaan pienistä kokonaisuuksista tulosten aikaan saamiseksi. Johtamisella kannustetaan henkilöstöä kehittämistyöhön ja luodaan ilmapiiri, jossa jokainen voi luottaa omaan asiantuntemukseensa ja haluaa vaikuttaa oman työnsä ja yksikkönsä työnsä tekemiseen. Ymmärretään kollektiivisesti, että uusista kokeiltavista ideoista osa väistämättä epäonnistuu.

Keinot:

- Johtaminen ja työn organisointi antavat tilaa ja kannustavat kokeiluihin ja innovaatioihin.
- Näkökulma otetaan huomioon eri tehtäviä täytettäessä.
- Kokeilut otetaan osaksi virastojen strategiaa ja toiminnan kehittämistä.
- Luodaan kanavat kehitysideoiden esittämiseksi ja toteuttamiseksi.
- *Oikeuslaitoksen kokeilustartti*, jossa esimerkiksi lisätään tietoisuutta kokeilukulttuurista, esitellään kannustavia esimerkkejä ja kartoitetaan mahdollisia kokeiluja.

153. TOIMENPIDE: Vahvistetaan kestävyiden tukemista ja vastuullisuutta

Nykytila: Kestävyys ja vastuullisuus tulevat toiminnassa osittain huomioiduiksi, mutta ne eivät vielä ole kiinteä osa päätöksentekoa ja kehittämistä. Vastuullisuuden kehittämisen ja näkyväksi tekemisen potentiaali työnantajakuvan kehittämisen sekä henkilöstön sitouttamisen kannalta jää osin hyödyntämättä. Työyhteisötasolla vastuullisuusasioiden näkyvyys henkilöstölle tai työnhakijaviestinnässä on vähäistä, vaikka perus- ja ihmisoikeudet, sosiaalinen kestävyys ja oikeudenmukaisuus kuin myös muut vastuullisuuden näkökulmat ovat oikeushallinnon asiakastyössä keskiössä päivittäin.

Tavoite: Kestävyys- ja vastuullisuustyön lähtökohtana on demokraattinen, perus- ja ihmisoikeudet turvaava kestävä oikeusvaltio. On tärkeä huolehtia oikeudenmukaisen ja toimintakykyisen demokraattisen oikeusvaltion ylläpitämisestä ja edistämisestä. Palveluita kehitetään vastuullisesti ja pitkäjänteisesti. Kestävyys- ja vastuullisuusnäkökohdat ovat jokaisen tiedossa ja ne huomioidaan arjen työelämässä.

Keinot:

- Kestävyys- ja vastuullisuusasiat huomioidaan yhteisesti osana tulosohjausta koko oikeuslaitoksessa. Arvioidaan tarve perustaa yhteistyöryhmä tai -verkosto näiden asioiden kehittämiseksi.
- Kehitetään kestävyteen ja vastuullisuuteen liittyvien teemojen näkyvyyttä viestinnällisin ja koulutuksellisin keinoin.

- Kestävyyteen ja vastuullisuuteen liittyvien elementtien toteutumista arvioidaan säännöllisesti organisaatiotasolla osana toiminnan suunnittelua ja seurantaa.
- Lisätään kestävyys- ja vastuullisuustoiminnan läpinäkyvyyttä ja avoimuutta.

Tuottava

Toiminta on tuloksellista ja prosessit sujuvia

154. TOIMENPIDE: Voimavarot käytetään tehokkaasti ja kohdennetaan tarpeita vastaavasti

Nykytila: Oikeudenkäynnit kestävät usein liian pitkään. Asioiden ruuhkautumiseen ovat vaikuttaneet muun ohella henkilöstöresurssien vähäisyys ja henkilöstön suuri vaihtuvuus. Toimiminen osittain määräraikaisen lisärahoituksen varassa ei ole kaikin osin mahdollistanut toiminnan pitkäjänteistä suunnittelua ja voimavarojen tehokasta käyttöä. Oikeudenhoidon selonteon avulla saadun perusrahoituksen lisäys on olennaisesti parantanut toimintaedellytyksiä. Asioiden käsittelyprosesseja ja työmenetelmiä on kehitetty aktiivisesti, mutta kehittämisen painopiste on usein ollut yksittäisen sektorin tai viraston toiminnassa eikä eri toimijoista muodostuvan käsittelyketjun kokonaisuuden sujuvuuden varmistamisessa.

Tavoite: Oikeuslaitoksen rahoitus on vakaalla ja pysyvällä pohjalla. Toimintatavat kehittyvät siten, että tuottavuuden paraneminen lähtökohtaisesti turvaa rahoituksen riittävyyden. Asioiden käsittelyketjut ovat kokonaisuutena sujuvia sekä tukevat asioiden viivytyksetöntä ja laadukasta käsittelyä alusta loppuun. Turvataan riittävä taloudellinen liikkumavara. Muuttuviin tilanteisiin ja resurssitarpeisiin pystytään vastaamaan joustavasti ja suunnitelmallisesti, oikeusturvan ja riippumattomuuden vaatimukset samalla varmistaen. Työmäärä eri yksiköiden välillä jakautuu siten, että samankaltaisten asioiden käsittelyajoissa ei ole merkittäviä alueellisia eroja.

Keinot:

- Varmistetaan asioiden käsittelyketjujen toimivuus ja sujuvuus kokonaisuutena. Tehdään *selvitys hallinnonalan rajat ylittävien läpileikkaavien prosessien sujuvuudesta ja tehokkuudesta* (tunnistetaan parhaat käytännöt).
- Parannetaan kokonaisuuden sujuvuutta muun ohella *oikeudenhoidon selonteossa* mainituilla toimenpiteillä. Selvitetään erityisesti keinoja, joilla olosuhteiden muutoksiin pystytään vastaamaan riittävän nopeasti ja suunnitelmallisesti siten, että käsittelyajat pysyvät kaikissa tilanteissa kohtuullisena ja valtakunnallisesti riittävän tasaisena. Tältä osin tarkastellaan muun ohella mahdollisuuksia hyödyntää *valtakunnallisia työjonoja* tietyissä tähän tarkoitukseen sopivissa asioissa tai siirtää asioita nykyistä helpommin tuomioistuinten välillä.
- Tarkastellaan mahdollisuuksia parantaa henkilöstön liikkuvuutta toiminnan tuloksellisuutta edistävällä tavalla, hyödyntää asiantuntemusta sekä tukea työssä pysymistä muun ohella seuraavilla toimenpiteillä:
 - työntekijäpoolit tai muut vapaaehtoisuuteen perustuvat järjestelyt, jotka mahdollistavat henkilöstön siirtymisen joustavasti työskentelemään toiseen yksikköön lisäresurssien tarpeen mukaan
 - eläköityneiden asiantuntemuksen hyödyntäminen tilapäisenä lisäresurssina tai tietyissä erityistehtävissä (esimerkiksi eräät asiantuntijajäsenet)
 - selvitetään keinoja, joilla asiantuntemusta voidaan hyödyntää nykyistä joustavammin ja paikkariippumattomammin myös sektorirajat ylittäen sekä
 - eläkeikää lähestyvien työaika- ja tehtäväjärjestelyjen nykyistä tehokkaampi hyödyntäminen

- useamman tuomioistuimen yhteiset tuomarin virat
- asiantuntemuksen lainaaminen tuomioistuinlinjojen välillä

155. TOIMENPIDE: Toimintaedellytykset vastaavat tarpeita

Nykytila: Myös infrastruktuurin ja muiden keskeisten toimintaedellytysten tulee tukea toimintaa. Toimitilat ja työvälineet eivät nykyisellään kaikilta osin vastaa toiminnan tarpeita eivätkä palvele oikeudenhoitoa riittävästi. Kehittämistä ohjaa valtion toimitilastrategia ja siihen perustuvat hallinnonalan toimitilalinjaukset. Uudet tietojärjestelmät eivät kaikilta osin täytä niille asetettuja vaatimuksia esimerkiksi käyttäjäystävällisyyden, toiminnan tehostamisen tai palvelujen saatavuuden näkökulmasta. Tietoliikenneyhteydet ovat vielä herkkiä katkoksille eivätkä täysimääräisesti mahdollista aidosti mobiilia ja paikkariippumatonta työskentelyä. Henkilökohtaiset työasemat rakennetaan laitemalleilla, joiden kapasiteetti ei tue täysipainoista työskentelyä. Sähköinen asiointi on mahdollista vain rajoitetusti, vaikka useat asiaryhmät olisivat käsiteltävissä yksinomaan kirjallisesti. Salassa pidettävän, muutoin suojattavan tai turvaluokitellun tiedon käsittelyyn ei ole käytettävissä asianmukaisia tiloja, tietojärjestelmiä tai videoyhteyksiä. Prosessien sujuvoittaminen edellyttää riittävää rahoitusta, paitsi henkilöstöresursseihin, myös muihin virastojen tarpeita vastaaviin toiminnan edellytyksiin.

Tavoite: Tilatehokkuutta parannetaan toiminnan erityispiirteet huomioon ottaen. Tietojärjestelmät, tietoliikenneyhteydet ja mobiilisuuden välineet tukevat oikeudenhoidon asiantuntijatyötä ja sen tehostamista sekä palvelevat myös asiakkaita parhaalla mahdollisella tavalla. Infrastruktuuri mahdollistaa hybridi- ja paikkariippumattoman työskentelyn sekä huomioidut tarpeet salassa pidettävän ja turvaluokitellun aineiston käsittelyyn. Sähköinen asiointi on laajasti käytössä. Toimintaedellytyksiä arvioidaan hallinnonalan kustannustehokkuuden vaatimuksista ja virastojen tarpeista lähtien, jotta varoja voidaan käyttää mahdollisimman tehokkaasti. Sähköiset asianhallinta- ja -käsittelyjärjestelmät sekä ohjelmistot ovat toimintavarmoja. Asiakirjahallinto perustuu sähköiseen asiointiin ja säilyttämiseen. Tiedonhallinta ja tietopalvelu on tarkoituksenmukaisella tavalla järjestetty ja riittävässä määrin keskitetty.

Keinot:

- *Toimitilakonseptia* kehitetään edelleen oikeuslaitoksen ja muiden virastojen erityistarpeet huomioiden. Pääpaino on toiminnan kannalta välttämättömissä tiloissa, kuten tuomioistuinten kohdalla erilaisten istuntosalien sekä rauhallisten, keskittymisen mahdollistavien työtilojen riittävydessä samalla, kun toiminnan digitaalisuus voi sallia henkilökohtaisten työpisteiden pienentämisen.
- Toimitilat ovat yhdenmukaisesti turvallisia. Toimitiloihin liittyvät puhtaanapito- ym. palvelut hankitaan pääsääntöisesti keskitetysti esimerkiksi Senaatti-kiinteistöjen järjestämien kilpailutusten perusteella.
- Esitetään selvitettäväksi, voisiko hallinnonalan viranomaisten yhteisiä toimitiloja hyödyntää nykyistä tehokkaammin ja siten korottaa kustannustehokkuutta (muun muassa aula- ja vartiointipalvelut ja muut turvallisuusjärjestelyt).
- IT-palvelutuotantoa vahvistetaan *toimivalla ohjausmallilla*, jossa hyödynnetään yhteisiä alustoja, pilvipalvelujen hallittua käyttöönottoa, tietoarkkitehtuuria, automatisointia ja tekoälyn hyödyntämistä. ORK:n roolia sektorien ja virastojen toiminnan kehittämisen fasilitoijana vahvistetaan.
- Alati kehittyviä tietoliikenneyhteyksiä hyödynnetään ajasta ja paikasta riippumattoman työn mahdollistamiseksi.

- Asiantuntijoille tarjotaan nykyistä tehokkaampia laitteita, joiden avulla kyetään hakemaan ja käyttämään useita tietojärjestelmiä, ohjelmia ja tietoaalustoja samanaikaisesti ja nopeasti.
- Asianhallinta- ja -käsittelyjärjestelmiin rakennetaan toimivat portaalit asiakkaiden digitaalista asiointia varten toimenpidekohdassa 14 kuvatulla tavalla.

Hallinnolliset rakenteet ja ohjaukset tukevat toimintaa

156. TOIMENPIDE: Hallinto tukee aktiivisesti voimavarojen tuloksellista käyttöä

Nykytila: Hallinnon tehtävänä on tukea ja palvella virastoja perustehtävän toteuttamisessa, mutta hallinnolliset rakenteet eivät kaikilta osin mahdollista tehtävien toteuttamista. Hallinnollisia tehtäviä hoidetaan ainakin osassa sektoria jokaisessa virastossa. Se edellyttää erityisalojen osaajia, mitä ei ole nykyisessä virkarakenteessa huomioitu. Hajautettu malli on myös tehoton, ja samaa työtä tehdään moninkertaisesti. Lakisääteisistä hallinnon tehtävistä vastaavat toisaalta osassa virastoja niin harvat henkilöt, että järjestely on haavoittuva eikä jatkuvuutta voida turvata. Valtionhallinnon konsernitoimijoiden palvelurakenne on vaikeasti hahmotettava.

Tavoite: Hallinto ymmärretään palveluksi. Tehtävien jako ydintoiminnan ja hallintopalveluiden välillä on selkeä. Käytettävissä on riittävät hallinnolliset asiantuntijapalvelut (henkilöstö-, talous- ja yleishallinto, osaamisen kehittäminen, asiakirjahallinto- ja tietopalvelut, tiedolla johtaminen ja raportointi, tietoturva ja tietosuoja, turvallisuus-, valmius- ja riskienhallinta-asiat, tekninen ja tietojärjestelmätuki jne), mikä vahvistaa myös sektoreiden ja virastojen riippumattomuutta. Hallintotehtäviä on keskitetty ja riittävä hallinnollinen asiantuntijatuki on saatavilla tarkoituksenmukaisella tavalla kunkin sektorin tai viraston erityispiirteet huomioiden, ja hallinnollisia asioita hoidetaan myös sektoreiden välisenä yhteistyönä. Samalla toisaalta on turvattu se, että kussakin virastossa on riittävät hallinnolliset voimavarat ja asiantuntijapalvelut. Oikeushallinnon sisäisten keskitettyjen palveluntarjoajien (ORK) sekä valtion konsernitoimijoiden (erityisesti VM:n ohjauksessa olevat Senaatti, Valtori ja Palkeet) palvelut tukevat tehokkaasti virastojen toimintaa. Keskiössä on palvelunäkökulman korostaminen.

Keinot:

- *Perustetaan työryhmä* arvioimaan oikeuslaitoksen sektoreiden yhteisiä hallintopalvelutarpeita ja yhteistyömuotoja. Hahmotetaan ja resursoidaan sellaisen hallintoyksikön malli, joka on organisoitava vähimmäisedellytyksenä jokaiseen virastoon johdon tueksi ja vastaamaan välttämättömistä hallinnollisista tehtävistä. Samalla voidaan arvioida edelleen mahdollisuuksia keskittää tuomioistuinten hallintopalveluita Tuomioistuinviraston yhteyteen kuitenkin niin, että nykyinen palvelutaso ei missään yksikössä tosiasiassa laske. Esimerkkinä voidaan pitää muiden sektoreiden keskushallintorakenteita sekä uutta erityisvirastojen keskitetyn hallintopalvelun mallia.
- Perustetaan tuomioistuinten tai sektoreiden *hallintoasioiden yhteistyöverkosto/laatuhanke* (esimerkkinä käräjäoikeuksien lainkäytön yhteistyöverkosto), jossa kehitetään virastojen välistä yhteistyötä pyrkimyksenä vähentää päällekkäistä työtä.
- Luodaan verkostojen kautta edellytykset yhteistyölle (OM, keskusvirastot, ORK, Valtori, Palkeet).

157. TOIMENPIDE: Tulosohtausjärjestelmä palvelee ja turvaa oikeuslaitoksen perustehtävää

Nykytila: Valtion budjetti- ja kehysmenettely määrittää oikeushallinnon sektoreiden tulosohtausa. Rakenteista johtuen tulosohtaus on kuitenkin jossain määrin erilaista eri sektoreilla. Ohjaus ei kaikilta

osin edistä viraston tasolla pitkäjänteistä suunnittelua eikä mahdollista reagoitua yllättäviin tarpeisiin. Määrärahat myönnetään vain vuodeksi kerrallaan ja ainakin osalla sektoreista kohdennettuna määrättyihin menoeriin (henkilöstö, palvelut, muut menot) tai henkilöstöryhmiin (lainkäyttöhenkilöstö/avustava henkilöstö), mikä rajoittaa virastojen mahdollisuuksia reagoida muuttuviin tilanteisiin. Tulosneuvottelut käydään varsin myöhään (loka–marraskuussa), mikä sekin heikentää mahdollisuuksia pitkäjänteiseen suunnitteluun ja esimerkiksi määräaikaisen henkilöstön pitovoimaa. Keskustelun tulosohjaajan kanssa tulisi olla useammin toistuvaa. Määrärahojen jako eri hallinnonaloille (SM ja OM) on ollut jossain määrin epätasaista eikä ota huomioon asioiden käsittelyketjuja kokonaisuutena, mikä epäkohta on vähentynyt oikeudenhoidon selonteon myötä.

Tavoite: Tulosohjausjärjestelmä on joustava sekä palvelee oikeuslaitoksen perustehtävää ja tavoitteita nykyistä paremmin. Tulosohjaus luo edellytykset resurssien jaolle ja käytölle usean vuoden ajaksi, mikä parantaa virastojen mahdollisuuksia ennakoida ja suunnitella toimintaansa. Ennakollisesti käydään läpi tulevien vuosien tarpeet ja määritellään niille indikaatiivinen määräraha- ja htv-taso. Järjestelmä mahdollistaa pitkäjänteisen henkilöstösuunnittelun ja tarkoituksenmukaisen resurssienjaon viraston sisällä. Vuoropuhelu tulosohjaajan ja viraston välillä on riittävää ja oikea-aikaista. Tulosohjauksessa otetaan huomioon myös eri asiaryhmien ja asioiden käsittelyketjut kokonaisuutena (esimerkiksi rikosasiat ja ulkomaalaisasiat). Rahoitus tasapainotetaan niin, ettei ruuhkaa synny asioiden käsittelyn mihinkään vaiheeseen.

Keinot:

- Selvitetään sektoreiden tulosohjausprosessien erot ja valitaan parhaat käytännöt. Huomioidaan arviointiraportin ”Suunnitelmallisen ja pitkäjänteisen henkilöstöpolitiikan toteutuminen hallinnonalalla” ehdotukset.
- Arvioidaan mahdollisuudet määritellä virastoille osoitettavien määrärahojen vähimmäistaso/-arvio usealle toimintavuodelle valtion talouden kehitykset huomioiden.
- Lisätään tarvittavassa määrin virastojen päätösvaltaa luopumalla määrärahojen sitomisesta määrättyihin menolajeihin ja henkilöstöryhmien htv-määriin, eli sallitaan virastojen päättää nykyistä vapaammin määrärahojen kohdentamisesta sovitun kokonaisbudjetin ja välttämättömien reunaehtojen puitteissa.

158. TOIMENPIDE: Oikeuslaitoksen virka- ja tehtävä rakenne vastaa tarpeita ja tukee riippumattomuutta

Nykytila: Henkilöstöstä suuri osa on määräaikaisessa virkasuhteessa, mitä ei voida pitää riippumattomuuden kannalta ongelmattomana. Määräaikaisten virkasuhteiden suuri määrä on myös omiaan lisäämään henkilöstön vaihtuvuutta ja vaikeuttamaan pitkäjänteistä suunnittelua. Osin määräaikaaisuudet johtuvat tavanomaisista sijaisuusjärjestelyistä, mutta osin niiden syynä ovat myös tehtävä rakenteista johtuvat seikat. Virkaehtosopimukset ovat myös rakenteellisesti jossain määrin vanhakantaisia eivätkä kaikilta osin vastaa nykypäivän tarpeita (esimerkiksi tiettyjen erityistehtävien puuttuminen). Tällä hetkellä virkavapauksista aiheutuu lyhyehköjä määräaikaaisuuksia.

Tavoite: Vakinaisuus on vahva pääsääntö. Virka- ja tehtävä rakenne tukee oikeuslaitoksen vahvaa riippumattomuutta, perustehtävän toteuttamista ja henkilöstön pysyvyyttä sekä vastaa toiminnallisia tarpeita. Määräaikaisten virkasuhteiden määrä on kohtuullinen ja kestävästi perusteltu. Avustavaa henkilöstöä on riittävästi ja erityistä asiantuntemusta vaativat tukipalvelut (esimerkiksi johdon tuki, ICT, toimitilat ja turvallisuus) samoin kuin hallintopalvelut ovat saatavilla helposti ja nopeasti, jotta lainkäyttöhenkilöstö voi keskittyä ydintehtäväänsä.

Keinot:

- Vahvistetaan oikeuslaitoksen riippumattomuutta lisäämällä vakinaisten virkojen käyttämistä virkavapaaketjutusten sijaan.
- *Selvitetään ja arvioidaan virkarakenteen muutostarpeet.* Kehitetään virkarakennetta siten, että se vastaa nykypäivän toiminnallisia tarpeita, antaa riittävät mahdollisuudet tarjota erikoistumis- ja etenemismahdollisuuksia sekä kannustaa henkilöstöä työssä pysymiseen ja uralla etenemiseen (esimerkiksi käytännössä yleistyneiden erityistehtävien huomioon ottaminen). Huolehditaan siitä, että virkarakenne mahdollistaa uralla etenemisen mahdollisuudet. Nämä seikat tulee huomioida jo käynnissä olevassa oikeuslaitoksen tarkentavien virkaehtosopimusten kehittämistyössä.
- Selvitetään ja arvioidaan tasavertaisen ja pitkäjänteisen henkilöstö- ja urasuunnittelun käytäntöjä koko hallinnonalan tasolla. Katso myös edellä kohta 148.

159. TOIMENPIDE: Virasto- ja toimipaikkarakenteen tarkoituksenmukaisuus

Nykytila: Oikeuslaitoksen eri sektoreiden rakenteet ovat toisistaan poikkeavia. Myös toimipaikkaverkosto on hyvin erilainen eri toimijoilla. Syyttäjälaitos, Ulosottolaitos, Rikosseuraamuslaitos sekä 1.1.2025 lukien myös oikeusapu- ja edunvalvontatoimi on järjestetty keskushallintovirastomalliin perustuen. Tuomioistuinlaitokseen kuuluu keskushallintoviranomaisena Tuomioistuinvirasto sekä 35 itsenäistä ja riippumatonta tuomioistuinta. Rakenteelliset erot ovat välttämättömiä, koska myös perustoiminta eroaa. Tuomioistuinten osalta useamman viraston mallia on pidetty myös riippumattomuutta paremmin tukevana ratkaisuna. Kaikilta osin rakenteet eivät kuitenkaan ole tarkoituksenmukaisia tai tue virastojen toimintaa. Esimerkiksi tuomioistuimet ovat edelleen hyvin eri kokoisia. Niiden sijainti ei väestön keskittyminen huomioon ottaen ole optimaalinen. Toimipaikkaverkosto on joillakin sektoreilla liian laaja ja haastaa paitsi pätevän työvoiman saantia, myös asiakkaiden tarkoituksenmukaista palvelemista. Toimipaikkojen sijoittelu ei riittävästi huomioi muun muassa käyntiasioinnin vähentymistä tai väestön keskittymistä kaupunkiin ja kasvukeskuksiin.

Tavoite: Oikeuslaitoksen virasto- ja toimipaikkarakenne on tarkoituksenmukainen sekä tukee toimintaa ja turvaa palveluiden saatavuutta. Rakenteiden kehittämisessä on huomioitu teknologian mahdollisuudet etäasioinnille. Toimipaikkaverkosto on riittävä ja toimipaikat sijoittuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Rakenteessa on huomioitu mahdollisuudet kirjallisen menettelyn asioiden paikkariippumattomalle käsittelylle. Sijoittamisessa on arvioitu asiakkaiden tarpeet ja myös työvoiman saatavuus. Virastojen koko on riittävä varmistaakseen osaavan ja pätevän henkilöstön rekrytoinnin. Riittävä koko vähentää haavoittuvuutta, kun myös yllättäviin tilanteisiin pystytään reagoimaan paremmin. Virasto- ja toimipaikkarakenteen tulee pystyä reagoimaan nopeasti ja tehokkaasti jatkuvasti muuttuvassa maailmantilanteessa (pandemiat, sodat, hybridi-vaikuttaminen, ympäristökatastrofit, jne. varautuminen).

Keinot:

- *Ei esitetä virastorakenteita koskevia muutoksia.* Mahdollisuuksia *valtakunnallisten työjonojen* hyödyntämiseen selvitetään edellä 155 kohdassa todetulla tavalla.
- Vähäisellä käytöllä olevista toimipisteistä luovutaan. Vankilaverkostoa uudistetaan. Ulosottolaitoksen, oikeuspalveluviraston ja yhdyskuntapalvelutoimistojen osalta tukeudutaan mahdollisuuksien mukaan valtion yhteiseen toimipaikkaverkostoon.
- Hallintopalveluiden rakenteita kehitetään edellä toimenpidekohdassa 10 esitetyllä tavalla.

Oikeuspalvelut ovat laadukkaita ja saatavilla nykyaikaisin menetelmin

160. TOIMENPIDE: Tarveperusteinen teknologia-avusteinen palvelumalli

Nykytila: Oikeuslaitoksen järjestelmät ovat osin vanhentuneita ja uudet järjestelmät eivät kaikilta osin tue tehokasta työskentelyä tai laadukasta palvelua. Haasteena on, että järjestelmähankkeet ovat erillisiä eivätkä järjestelmät tue prosessiketjua. Tällä hetkellä teknologian hyödyntämisessä ollaan jäljessä.

Tavoite: Oikeuspalvelut ovat jokaisen helposti ja yhdenvertaisesti saatavilla sähköisin välinein. Oikeushallinnon digitaaliset palvelut ovat moderneja, kustannustehokkaita, saavutettavia ja käyttäjäystävällisiä. Oikeuslaitos tarjoaa asiakkailleen yhteisen portaalin asiointiin (OmaOikeus, Suomi.fi), mikä turvaa myös palveluiden alueellista saatavuutta. Tekoälyn, automaation ja ICT-avusteisen päätöksenteon mahdollisuudet sekä niiden hyödyntämiseen liittyviä riskejä arvioidaan jatkuvasti. Automaatiota hyödynnetään erilaisissa rutiiniluontoisissa prosesseissa, jolloin ihmisresurssia voidaan vapauttaa vaativampiin tehtäviin. Järjestelmähankkeiden omistajuus on selkeä. ORK:n rooli toiminnan kehittäjänä sekä hallinnonalan tukemisessa ja virkamiesten digiosaamisen kehittämisessä on vahva ja selkeästi määritelty. Virkamiehillä on käytettävissään yhteisiä tietovarantoja, jotta lainkäytön yhtenäisyyttä voidaan seurata ja arvioida. Tämä edellyttää tuomioistuinratkaisujen nykyistä laajempaa hyödynnettävyyttä, mikä puolestaan edellyttää automaattista pseudonymisointia ja viranomaisten välisiä käyttöliittymiä tiedon jakamiseen lainkäytön ketjussa: yleisen lainkäytön linjalla poliisi, syyttäjä, tuomioistuinlaitos, toimeenpanoviranomaiset sekä hallintolainkäytön linjalla viranomainen, hallintotuomioistuin, toimeenpanoviranomaiset.

Keinot:

- Laaditaan *oikeuslaitoksen yhteinen tekoälystrategia*. Perustetaan työryhmä laatimaan tätä. ORK fasilitoi strategian valmistelua.
- Luodaan *sähköinen palveluportaali (OmaOikeus)* ja arvioidaan muut mahdollisuudet teknologian hyödyntämiseen.
- Konseptoidaan hallinnonalan automatisointia hyödyntämällä *palvelumuotoilua* ja ottamalla huomioon lainsäädännölliset ja tekniset vaatimukset.
- Selkiytetään valtionhallinnon konsernitoimijoiden ja ORK:n rooli palveluntarjonnassa
- Perustetaan digitaalisille palveluille palvelupisteitä, joissa kansalaiset voivat asioida.
- Varmistetaan kansalaisten ja virkamiesten digiosaaminen (osana henkilöstöstrategiaa).
- Huolehditaan, että käytettävissä on tietovarantoja ja niihin nojaava tukiäly virkamiesten tukena.
- *Ehdotetaan perustettavaksi työryhmä* arvioimaan esitettyjä keinoja. Ehdotusten toteuttaminen edellyttää lainsäädäntömuutoksia ja rahoitusta.

161. TOIMENPIDE: Kielellisten oikeuksien toteuttamiseen ja erityisryhmien tarpeisiin vastataan teknologiaa hyödyntäen

Nykytila: Oikeuslaitoksessa on yhtenä haasteena ruotsin (ja tulevaisuudessa myös muun) kielisten palveluiden saatavuus. Ongelmana ei yksinomaan ole se, että ruotsinkielentaitoista henkilöstöä ei ole saatavissa vaan myös se, että usein jo prosessin alussa käsittelykieleksi valikoituu suomi, vaikka asiakkaan äidinkieli on ruotsi. Keskeisenä kysymyksenä on siis, miksi ruotsinkieliset eivät asioi ruotsiksi? Tässä on huomioitava oikeusavustajien eli myös yksityisten asianajajien mahdollisuudet palvella molemmilla kotimaisilla kielillä.

Tavoite: Kielelliset oikeudet ja erityisryhmien tarpeet toteutuvat. Palveluissa hyödynnetään automatiikkaa ja/tai tekoälyä/tukiälyä. Käyttöliittymät suunnitellaan siten, että ne ovat paremmin erityisryhmien käytössä (monikielisyys, puhetoiminnallisuudet). Työntekijöiden erityisosaamista hyödynnetään valtakunnallisesti.

Keinot:

- Tulkkaus- ja käännöspalveluiden saatavuuden turvaaminen koko maassa teknologiaa hyödyntäen.
- Luodaan henkilöstölle *osaamisprofilleja*, joissa on huomioitu myös kielitaito. Erityistä kielitaitoa edellyttäviä tehtäviä jaetaan valtakunnallisesti mahdollisuuksien mukaan.
- Ruotsinkielisen ja myös muun kielisen henkilöstön riittävyyden varmistaminen kiinnittämällä huomioita kelpoisuus- ja osaamisvaatimuksiin edellä toimenpidekohdassa 148 todetulla tavalla.

162. TOIMENPIDE: Kehitetään viestintää

Nykytila: Oikeuslaitoksen osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun on sen riippumattomuudesta ja perustehtävästä johtuen osin varsin vähäistä. Oikeuslaitos tarjoaa kuitenkin palveluita, joita jokainen kansalainen voi jossain vaiheessa elämäänsä tarvita. Kansalaisten luottamuksen ja oikeuspalveluiden tunnettuuden lisäämiseksi viestintää voitaisiin kehittää.

Tavoite: Oikeuslaitoksen viestintä on suunnitelmallista, aktiivista ja riittävää. Käytössä on monipuolisia ja kohderyhmän tavoittavia viestintäkanavia. Kansalaiset ovat tietoisia oikeuslaitoksesta ja sen palveluista. Palvelut ovat helposti löydettävissä niin sähköisiä kanavia hyödyntäen kuin käyntiasiointina.

Keinot:

- Kehitetään viestintää strategisemmaksi, aktiivisemmaksi ja asiakaskuntaa paremmin palvelevaksi. Suunnitellaan viestintä yhteisesti oikeuslaitoksen toimintaketju huomioiden ja kohdennetaan se kohderyhmien tarpeiden mukaisesti.
- Otetaan käyttöön uusia viestintäkanavia.
- Arvioidaan tarpeet uudenlaisten sähköisten info- ja neuvontapalveluiden kehittämiseksi (OikeusChat ym.)

Hyvinvoiva

Johtaminen on aktiivista, ammattimaista ja vaikuttavaa

163. TOIMENPIDE: Johdetaan tiedolla: mitataan, seurataan ja arvioidaan toimintaa jatkuvasti

Nykytila: Oikeuslaitoksessa on viime vuosikymmeninä kehitetty strategista johtamista ja nykyisellään toiminnanohjaus pohjautuu tavoitteellisiin strategisiin suunnitelmiin ja niiden toimeenpano-ohjelmiin. Toiminnan ohjaamiseksi tarvitaan kuitenkin enemmän tietoa ja kykyä sen analysoimiseen. Data-analytiikka ja raportointijärjestelmät eivät vastaa kaikilta osin johtamisen tarpeita. Raportointitieto on säännönmukaisesti sektorikohtaista, jolloin kokonaisuuden kannalta merkityksellistä tietoa ei ole käytettävissä johtamisen tueksi. Oikeuslaitoksen toiminnan laadun määrittelyssä ja mittaamisessa on kehittämistarpeita.

Tavoite: Johtaminen perustuu tietoon, strategiseen ennakointiin ja strategiaan tavoitteisiin. Johtaminen on pitkäjänteistä, suunnitelmallista ja osallistavaa. Tiedolla johtamisessa korostuu sektorirajat ylittävä

yhteistyö, jossa tieto liikkuu yhteisissä prosesseissa. Tavoitteiden suunnittelu, toimeenpano ja seuranta ovat yhdenmukaiset sekä strategisella että operatiivisella johtamisen tasolla. Tavoitteenasettelussa lähtökohtina ovat asiakkaan palvelukokemus, tuloksellisuus ja prosessien sujuvuus ja tällöin oikeuslaitosta arvioidaan yhtenä palvelukokonaisuutena. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan säännönmukaisesti seurattavien mittareiden ja analysoidun tiedon pohjalta.

Keinot:

- Laaditaan *hallinnonalan yhteinen datastrategia*.
- Parannetaan seuranta- ja tilastotietojen yhdenmukaisuutta, laatua ja saatavuutta sekä automatisoidaan raportointia.
- Määritellään oikeuslaitoksen *palveluiden laatuavoitteet* ja kehitetään tavoitteiden toteutumisen seurantaan määrällisten mittareiden lisäksi laatumittarit.
- *Asiakaskyselyitä* toteutetaan säännönmukaisesti laatua ja palvelun sujuvuutta koskevien tavoitteiden toteutumisen selvittämiseksi.
- Tiedolla johtamisen mallit sekä seuranta- ja raportointijärjestelmät ovat aktiivisessa käytössä, mikä mahdollistaa voimavarojen tehokkaan kohdentamisen.

164. TOIMENPIDE: Esihenkilötyö ja johtaminen nähdään työtehtävänä

Nykytila: Johtamis- tai esihenkilötehtävän merkitystä ja sen vaatimuksia ei täysin tunnisteta. Virastoissa näitä tehtäviä hoidetaan usein perustyön rinnalla, jolloin siihen ei ole riittävästi aikaa. Tehtävien houkuttelevuutta voi heikentää suuri työmäärä ja tehtävän vastuu ja vaativuus. Houkuttelevuuteen voi vaikuttaa myös se, jos tehtäväkuva on epäselvä, esihenkilötehtävässä ei ole urakehitysmahdollisuutta, jos tehtävään ei saa riittävästi tukea tai jos palkkauksen ei koeta vastaavan tehtävän vaativuutta.

Tavoite: Johtamis- ja esihenkilötehtävissä työskentelevillä on tehtävän edellyttämä erityisosaaminen ja mahdollisuus käyttää työhön sen edellyttämä aika, mikä on huomioitava viraston resurssien kohdentamisessa. Johtamis- ja esihenkilötehtäviin on tarjolla houkuttelevia kehityspolkuja ja niihin hakeutuvat tehtävästä aidosti kiinnostuneet ja motivoituneet henkilöt. Esihenkilö hallitsee hänelle kuuluvat hallinnolliset tehtävät ja tukenaan hänellä on riittävät hallinnon asiantuntijapalvelut. Johtaminen ja esihenkilötyötä tehdään virastossa lähellä työntekijää. Esihenkilö huolehtii työnantajan edustajana johtamansa yksikön toimintaedellytyksistä ja tavoitteiden saavuttamisesta, johtaa yksikköään ammattimaisesti ja toimii esimerkkinä muille.

Keinot:

- Laaditaan strategiset henkilöstösuunnitelmat, jotka huomioivat myös johtamis- ja esihenkilötehtävien vaatiman henkilöresurssin, osaamisen ja pitkäjänteisyyden.
- Arvioidaan osaamisen kehittämisen tarpeet ja toteuttamismuodot.
- Tehtävissä toimivia valmennetaan ja tuetaan muun muassa työssäoppimisen ja mentoroinnin avulla sekä luomalla oikeuslaitoksen yhteisiä ja sektorikohtaisia esihenkilöverkostoja.
- Johtamis- ja esihenkilötehtävissä toimivien tehtäväkokonaisuudessa huomioidaan johtamisen vaatima työmäärä.
- Tehtävistä kiinnostuneita kartoitetaan systemaattisesti esimerkiksi kehitys- ja tavoitekeskustelujen yhteydessä.
- Kokemusta johtamistehtävistä voidaan hankkia ennen esihenkilötehtävään hakeutumista esimerkiksi sijaisjärjestelyillä tai projektin tai tiimin vetäjän tehtävissä.
- Ura- ja kehityspolkujen suunnittelussa hyödynnetään [valtiovarainministeriön julkisen hallinnon johdon valintaa ja uraa koskevaa ohjeistusta](#).

Henkilöstö on osaavaa, hyvinvoivaa ja motivoitunutta

165. TOIMENPIDE: Positiivisen ja kehitysmuotoisen työkuulttuurin edistäminen

Nykytila: Työhyvinvoinnin edellytyksenä oleva positiivinen työilmapiiri ei täysin toteudu siten, että se tukisi virkamiesten kehittymismahdollisuuksia. Oikeuslaitoksessa tulisi panostaa henkilöstön itsensä kehittämiseen ja työssä kehittymiseen. Aika- ja resurssipaineista johtuen kehittämismahdollisuudet eivät täysimääräisesti toteudu.

Tavoite: Hyvinvoiva ja osaava työntekijä tietää tehtävänsä ja tavoitteensa. Oikeuslaitoksen tehtäväkuvat ovat yksiselitteisiä ja selkeitä. Työntekijöiden vahvuuksia ja innovaatioita hyödynnetään, heille annetaan mahdollisuuksia kehittää paitsi omaa työtään myös viraston toimintaa. Johtaminen ja esihenkilötyö, kehittymismahdollisuudet, palvelussuhteen ehdot ja työelämän joustot tukevat hyvinvointia.

Keinot:

- Positiivisen työkuulttuurin kehittämisen tavoitteet huomioidaan osana strategista henkilöstösuunnittelua.
- Ravistellaan työyhteisön jäsenten toimintaa ohjaavia asenteita, sääntöjä ja työpaikan tapoja toimia.
- Luodaan uudet kirjoitetut ja kirjoittamattomat säännöt päivittämällä ne vastaamaan nykyaikaa.
- Tarkistetaan, että arvot ovat ajan tasalla ja varmistetaan, että niiden mukaisesti toimitaan.
- Johtamisotetta terävöitetään ja vahvistetaan esimerkiksi johtamista.
- Otetaan hyötykäyttöön koko henkilöstön ydinosaamisalueet ja vahvuudet.

166. TOIMENPIDE: Työkykyjohtamiseen panostetaan läpi koko työuran

Nykytila: Oikeuslaitoksen henkilöstö on paikoin kuormittunutta, mikä ilmenee VM-baro työhyvinvointikyselytutkimuksista ja esimerkiksi myös Työterveyslaitoksen vuonna 2023 toteuttamasta Työhyvinvointi ja työolot tuomioistuinlaitoksessa - tutkimuksesta. Oikeuslaitoksen henkilöstöä kuormittavat suuri työmäärä, jatkuvat keskeytykset työssä, turvallisuusuhat ja toimimattomat tietojärjestelmät. Työkykyjohtamisen osaaminen ja sen tukeen käytettävissä olevat resurssit ovat osin ohuet. Oikeudenhoidon selonteon mukaiset lisäresurssit parantavat mahdollisuuksia panostaa työkykyjohtamiseen.

Tavoite: Työkykyjohtaminen on ennakoivaa, suunnitelmallista, pitkäjänteistä ja henkilöstön tarpeet huomioon ottavaa. Henkilöstön työhyvinvointi on hyvällä tasolla. Työelämän joustoja hyödynnetään tarkoituksenmukaisesti eri elämäntilanteet huomioon ottaen. Johtamisen keskeisenä osa-alueena on työurien pidentäminen joustavilla työaika- ja tehtäväjärjestelyillä.

Keinot:

- Huomioidaan työkykyjohtamisen tavoitteet osana strategista henkilöstösuunnittelua. Vastuutahoksi ehdotetaan hallinnonalan työsuojelutoimikuntaa (HTK).
- Kehitetään esihenkilöiden valmiuksia henkilöstö- ja työkykyjohtamiseen.
- Lisätään henkilöstön tietoisuutta työhyvinvointi- ja työkykyasioista, työelämän joustoista, työntekijätaidoista ja itsensä johtamisen tärkeydestä.

167. TOIMENPIDE: Turvallisuusuhkiin varaudutaan ja valmennetaan

Nykytila: Oikeuslaitoksen turvallisuustilanne on kansainvälisesti vertailtaessa varsin rauhallinen. Tilanne tulee tulevaisuudessa kuitenkin muuttumaan ja valmiuksia erilaisten uhka- ja häiriötilanteiden hallintaan on parannettava. Oikeuslaitoksen varautumista, valmiussuunnittelua ja riskienhallintaa ei ole riittävästi määritelty kriisinkestävyys huomioon ottaen. Varautuminen ja riskienhallinta toteutuu pääosin keskitetysti laadittujen ohjeistusten kautta, mutta henkilöstön osallistamisessa varautumisen ja riskien hallinnan suunnitteluun sekä yleisessä riskitietoisuudessa on kehitettävää. Uhkatilanteiden tai muiden riskien toteutuessa menettelytavoista ja tiedotuskanavista on epävarmuutta. Turvallisuushavaintoja tehdään vain vähän. Häirintään, muuhun epäasialliseen vaikuttamiseen ja maalittamiseen puuttumista koskevat käytännöt ovat osin riittämättömiä, epäyhtenäisiä ja selkiytymättömiä. Turvallisuusselvitysmenettelyt (mukaan lukien henkilökohtainen turvallisuusselvitysmenettely PSC) eivät ole oikeuslaitoksen viranomaisissa kattavasti käytössä. Menettelyt ovat epäyhtenäiset ja Suojelupoliisin turvallisuusselvitysruehkat hidastavat rekrytointiprosessia. Turvallisuusselvitysmenettelyt ovat muutoinkin erittäin raskaat ja epätarkoituksenmukaiset. Niiden kesto ja niistä aiheutuvat kustannukset sekä niiden toteuttamiseen vaadittava henkilöstöresurssi ei ole tarkoituksenmukainen.

Tavoite: Oikeuslaitoksen turvallisuusuhkien ja häiriötilanteiden hallinnan prosessit ovat määriteltyjä toimintasektoreiden ja viranomaisten tarpeisiin. Ne on sovitettu yhteen prosessiketjut huomioiden. Varautuminen, valmiussuunnittelut ja riskienhallinta on säännöllistä. Niissä sovitut suunnitelmat ja vastuut ovat dokumentoituja ja yhteistyötä tehdään toimintasektorien välillä niin keskushallinnon kuin paikallisellakin tasolla. Varautuminen ja riskienhallinta on luotettavasti järjestetty ja toimintaohjeet ovat työyhteisössä kaikkien tiedossa. Oikeuslaitoksen toimitilat on kestävästi määritelty myös häiriö- ja kriisitilanteiden varalta muun muassa varavoiman, väistö- ja suojatilojen tarpeet huomioiden. Henkilöstöä valmennetaan ja tuetaan haastavissa tilanteissa (esimerkiksi turvallisuusuhat, häirintä, maalittaminen, some-käyttäytyminen ja muut häiriötilanteet). Henkilöstön turvallisuusselvitykset ovat kattavasti voimassa ja ylläpidettyjä sekä osana kaikkia tarvittavia rekrytointi- ja palveluhankintaprosesseja. Valtakunnallisesti yhdenmukaiset prosessit ovat kustannustehokkaita sekä selkeyttävät ja tehostavat palveluhankintoihin liittyvien henkilöiden turvallisuusselvittämistä ja käytäntöjä.

Keinot:

- Kriisinkestävyyttä ja häiriötilanteiden hallintaa kehitetään. Turvallisuusuhat ja olennaiset häiriötilanteet sekä niihin liittyvät suunnitelmat ja toimintamallit arvioidaan. Luodaan yhteiset ja selkeät periaatteet varautumiseen ja valmiussuunnitteluun. Periaatteet otetaan huomioon myös riskienhallinnan ja toimintamallien kehittämisessä. Ehdotetaan osoitettavaksi oikeusministeriön turvallisuusasioiden yhteistyöryhmän tehtäväksi.
- *Uhkatilanne-, häirintä- ja debriefing –toimintamallit* on suunniteltu ja kaikilla virastoilla on mahdollisuus hyödyntää niitä. Ehdotetaan osoitettavaksi hallinnonalan työsuojelutoimikunnan (HTK) tehtäväksi.
- Oikeuslaitoksen turvallisuusselvitysten kattavuutta seurataan sekä turvallisuusmenettelyitä ohjeistetaan ja yhdenmukaistetaan. Palveluntarjoajien ja viranomaisten henkilöstön turvallisuusselvitysprosessia tehostetaan ja sujuvoitetaan hoitamalla selvityksiä nykyistä keskitetympin tai luodaan kokonaan uusi malli turvallisuuden varmistamiseksi. Muutostarpeet huomioidaan oikeusministeriössä turvallisuusselvityslain kehittämisestä laadittavassa arviomuistiossa.

- Tarkistetaan tuomioistuinten turvatarkastuslakia. Valmistellaan muuta oikeuslaitosta koskeva turvatarkastuslaki.
- Varautumisajattelu ja riskien hallinta tuodaan kiinteäksi osaksi työn arkea. Jokaisella virastolla on jatkuvuus- ja varautumissuunnitelma, joka on henkilöstön tiedossa. Määritellään myös suunnitelman ylläpidon vastuut, menettelyt ja sykli.
- Kehitetään varautumistietoisuutta edelleen viestinnällisin ja koulutuksellisin keinoin.
- Kehitetään päivittäisen työn kriisisietoisuutta (muun muassa vaihtoehtoiset työtavat tutuiksi, paikkariippumattomuus, osaamisen jakaminen, heittovirat ja poolit).
- Kannustetaan henkilöstöä turvallisuushavaintojen tekemiseen (kampanjat, kilpailut, palkitseminen).

168. TOIMENPIDE: Osaamista kehitetään ja syvennetään suunnitelmallisesti

Nykytila: Osaamisen kehittämisen resurssit eivät kaikilta osin ole riittävät. Koulutuksiin osallistumiselle ei ole riittävästi aikaa tai suuren työmäärän vuoksi niihin ei haluta osallistua. Osaamisen kehittämisen suunnitelmallisuudessa on kehitettävää.

Tavoite: Osaamisen kehittäminen kattaa koko työuran ja huomioi työntekijän henkilökohtaiset työuralla kehittymisen edellytykset sekä tehtävien ja organisaatioiden tarpeet. Osaamista kehitetään riittävän koulutustarjonnan avulla vastaamaan työn vaativuuden kasvua ja toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia (yhteiskunnalliset ilmiöt ja arvot, prosessimuutokset, alueellinen ja kansainvälinen kehitys, tietotekninen ympäristö, muutosvalmius ja työelämätaidot, hallinnon kehittämisestä aiheutuvat muutokset ym.).

Lainsäädäntömuutoksiin ja uudistuksiin liittyvä koulutus ja perehdytys on saatavilla samanaikaisesti kaikkialla Suomessa ja kaikilla virallisilla kielillä. Osaamisen kehittämisen menetelmät ovat monipuolisia ja tukevat työssä oppimista (perehdytys, tutorointi/mentorointi, osaamistiimit, parityöskentely, asiantuntijaryhmät, varjostaminen, kurssit ja muu koulutus, verkostot, webinaarit, tehtäväkierto, opintovapaat jne). Pitkäjänteinen osaamisen kehittäminen tukee henkilöstön sitouttamista ja motivaatiota, työkykyä sekä työssä kehittymistä ja urapolkuja. Osaamisen kehittäminen on osa työtä ja tämä huomioidaan työn suunnittelussa ja määrässä. Oikeuslaitos ymmärretään kokonaisuutena ja tarjotaan yhteistä koulutusta.

Keinot:

- Osaamisen pitkäjänteinen kehittäminen ehdotetaan otettavaksi osaksi strategista henkilöstösuunnittelua.
- Saatetaan osaamistarpeet ja tarjottava koulutus ja muu osaamisen kehittäminen vastaamaan toisiaan.
- Oppiminen on mahdollista myös paikka- ja aikariippumattomasti. Itsenäistä oppimista edistetään monipuolisilla oppimismenetelmillä. Osaamisen kehittämisen tukena hyödynnetään kulloinkin olemassa olevia työkaluja, etenkin uudenlaisia teknologisia ratkaisua.
- Kehittämistarpeita kartoitetaan *virkamiehen henkilökohtaisen kehityssuunnitelman* kautta.
- Luodaan *systemaattisia oppimispolkuja* kaikille henkilöstöryhmille yksilölliset kehittämistarpeet ja erikoistuminen huomioon ottaen. Edistetään Suunnitelmallisen ja pitkäjänteisen henkilöstöpolitiikan toteutumisen hallinnonalalla -selvityksessä sekä Tuomareiden koulutuksen kehittäminen -selvityksissä esiin tuotuja kehittämiskohteita.
- Järjestetään yhteistä perehdytystä ja valmennusta sektoreille yhteisiin erityispiirteisiin liittyvissä asioissa.

- Edistetään Tuomioistuinlaitoksen koulutuksen kehittyminen -selvityksissä sekä OKM:n juristikoulutuksen kehittämistyöryhmässä ilmi tulleita kehittämiskohteita.

LIITE 1: OIKEUSLAITOSTYÖRYHMÄN JA SEN ALATYÖRYHMIEN KOKOONPANO

OIKEUSLAITOSTYÖRYHMÄN KOKOONPANO

Puheenjohtaja: Oikeusneuvos, Tuomioistuinviraston johtokunnan puheenjohtaja *Mika Ilveskero*

Varapuheenjohtajat: Valtakunnansyyttäjä *Ari-Pekka Koivisto* ja ylijohtaja *Antti Leinonen*

Jäsenet (varajäsenineen):

Oikeusneuvos *Tuija Turpeinen* (oikeusneuvos *Timo Ojala*)
 Oikeusneuvos *Toni Kaarresalo* (oikeusneuvos *Monica Gullans*)
 Hovioikeuden presidentti *Pekka Määttä* (presidentti *Asko Välimaa*)
 Laamanni *Tomi Vistilä* (laamanni *Kari Turtiainen*)
 Ylituomari *Seija Kaijanen* (ylituomari *Juhana Niemi*)
 Presidentti *Pekka Pärnänen* (ylituomari *Tuula Kivari* ja ylituomari *Jussi Karttunen*)
 Johtaja *Pasi Kumpula* (päällikkö *Henna Pajulammi* ja häntä ennen päällikkö *Anu Koivuluoma*)
 Valtionsyyttäjä *Leena Metsäpelto* (valtionsyyttäjä *Mikko Männikkö*)
 Apulaisvaltakunnanvouti *Jarmo Kivistö* (johtava hallintovouti *Riina Tammenkoski*)
 Hallitusneuvos *Terhi Salmela* sijaistaen johtavaa hallintovouti *Elina Hirvosta*, (hallintovouti *Taneli Heikkilä*)
 Yksikönpäällikkö *Heli Tamminen*
 Lakimies *Esa-Pekka Hänninen*
 Johtaja *Teija Hyytiäinen* (johtaja *Lasse Fager*)
 Hallintopäällikkö *Essi Liljemark* (johtaja *Nina Solas-Iloniemi*)
 Ylijohtaja *Johanna Suurpää* (yksikönpäällikkö *Timo Makkonen*)
 Ylijohtaja *Tapio Laamanen* (yksikönpäällikkö *Niina Puolusmäki*)
 Ylijohtaja *Ville Hinkkanen* (yksikönpäällikkö *Katariina Jahkola*)
 Hallitusneuvos *Anne Hallavainio* (yksikönpäällikkö *Mari Aalto*)
 Suomen Asianajajaliiton puheenjohtaja, asianajaja *Eero-Pekka Uotila* ja häntä ennen asianajaja ja *Hanna Räihä-Mäntyharju* (pääsihteeri *Niko Jakobsson*)
 Pääluottamusmies *Sari Aho* (toiminnanjohtaja *Jore Tilander*)

Pysyvä asiantuntija: Pääsihteeri *Christina Gestrin*

Sihteeristö:

Pääsihteeri: kärjätuomari *Jennimari Huovinen*
 Erityisasiantuntija *Piritta Koivukoski-Kouhia*
 Päällikkö *Henna Pajulammi* ja häntä ennen ylituomari *Anu Koivuluoma*
 Syyttäjälitarkastaja *Kaisa Hallenberg-Roine* ja häntä ennen syyttäjälitarkastaja *Jukka Oikarainen*
 Hallitusneuvos *Terhi Salmela* sijaistaen johtava hallintovouti *Elina Hirvosta*
 Projektipäällikkö *Minna Sipola*
 Hallinnollinen avustaja *Sirke Sahranto* (15.8.2024 asti)

ALATYÖRYHMIEN KOKOONPANOT

1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano

Puheenjohtaja: valtiosyyttäjä *Leena Metsäpelto*, Syyttäjälaitos

Jäsenet:

Oikeusneuvos *Timo Ojala*, korkein oikeus
 Presidentti *Pekka Määttä*, Turun hovioikeus
 Laamanni *Sirpa Pakkala*, Helsingin kärjäoikeus
 Johtaja *Pasi Kumpula*, Tuomioistuinvirasto
 Valtiosyyttäjä *Mikko Männikkö*, Syyttäjälaitos
 Hallintovouti *Mari Palmqvist*, Ulosottolaitos
 Yksikönpäällikkö *Heli Tamminen*, Rikosseuraamuslaitos
 Johtaja *Nina Solas-Iloniemi*, oikeusapu- ja edunvalvontapiirit
 Asianajaja *Jussi Sarvikivi* ja asianajaja *Minna Pilviö*, Suomen Asianajajaliitto
 Ylijohtaja *Ville Hinkkanen*, oikeusministeriö
 Päätoiminen pääluottamusmies *Sari Aho*, JUKO ry henkilöstöjärjestöjen edustajana

sihteeri: työryhmän sihteeri, syyttäjälitarkastaja *Jukka Oikarainen*

2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot

Puheenjohtaja: oikeusneuvos *Tuija Turpeinen*, korkein oikeus

Jäsenet:

Presidentti *Sakari Laukkanen*, Vaasan hovioikeus
 Laamanni *Tomi Vistilä*, Keski-Suomen kärjäoikeus
 Ylituomari *Jussi Karttunen*, markkinaoikeus (ja hänen sijaisenaan markkinaoikeustuomari *Anne Ekblom-Wörlund*)
 Presidentti *Pekka Pärnänen*, työtuomioistuin
 Johtava hallintovouti *Riina Tammenkoski*, Ulosottolaitos
 Johtava julkinen oikeusavustaja *Essi Liljemark*, oikeusapu- ja edunvalvontapiirit
 Asianajaja *Mats Welin*, Suomen Asianajajaliitto
 Lainsäädäntöneuvos *Kirsi Pulkkinen*, oikeusministeriö
 Kärjätuomari *Heidi Myllys*, Päijät-Hämeen kärjäoikeus henkilöstöjärjestöjen edustajana

sihteeri: työryhmän sihteeri, erityisasiantuntija *Piritta Koivukoski-Kouhia*

3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat

Puheenjohtaja: Oikeusneuvos *Toni Kaarresalo*, korkein hallinto-oikeus

Jäsenet:

Ylituomari *Seija Kajjanen*, Turun hallinto-oikeus
 Ylituomari *Juhana Niemi*, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus
 Markkinaoikeustuomari *Sami Myöhänen*, markkinaoikeus
 Työtuomioistuinneuvos *Outi Anttila*, työtuomioistuin
 Ylituomari *Tuula Kivari*, vakuutus oikeus
 Julkinen oikeusavustaja *Niko Ruuskanen*, oikeusapu- ja edunvalvontapiirit
 Asianajaja *Ville Punto*, Suomen Asianajajaliitto
 Lainsäädäntöneuvos *Heini Färkkilä*, oikeusministeriö

Hallinto-oikeustuomari *Atte Lauerma*, Vaasan hallinto-oikeus henkilöstöjärjestöjen edustajana (ja häntä ennen hallinto-oikeustuomari *Tero Särkikangas*)

Sihteeri: työryhmän sihteeri, ylituomari *Anu Koivuluoma*

4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen

Puheenjohtaja: Hallintopäällikkö *Essi Liljemark*, oikeusapu- ja edunvalvontapiirit

Jäsenet:

Laamanni *Paula Virrankoski*, Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus
Hallinto-oikeustuomari *Virpi Ikkela*, Helsingin hallinto-oikeus
Syyttäjälitarkastaja *Krista Mannerhovi*, Syyttäjälaitos
Johtava hallintovouti *Riina Tammenkoski*, Ulosottolaitos
Asianajaja *Hanna Räihä-Mäntyharju*, Suomen Asianajajaliitto
Yksikönpäällikkö *Merja Muilu*, oikeusministeriö
Julkinen oikeusavustaja *Heikki Kotajärvi*, Pirkanmaan oikeusaputoimisto
henkilöstöjärjestöjen edustajana

Sihteeri: työryhmän sihteeri, projektipäällikkö *Minna Sipola*

5. Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta

Puheenjohtaja: Apulaisvaltakunnanvouti *Jarmo Kivistö*, Ulosottolaitos

Jäsenet:

Laamanni *Kari Turtiainen*, Oulun käräjäoikeus
Johtava hallintovouti *Riina Tammenkoski*, Ulosottolaitos
Johtava julkinen oikeusavustaja *Essi Liljemark*, oikeusapu- ja edunvalvontapiirit
Talous- ja velkaneuvoja *Erkki Leistén*, oikeusapu- ja edunvalvontapiirit
Asianajaja *Kari Jaatinen*, Suomen Asianajajaliitto
Erityisasiantuntija *Antti Rein*, oikeusministeriö
Johtava kihlakunnanvouti *Marika Valjakka*, Ulosottolaitos henkilöstöjärjestöjen edustajana

Sihteeri: työryhmän sihteeri, hallitusneuvos *Terhi Salmela* (sijaistaen johtava hallintovouti *Elina Hirvosta*)

6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat

Puheenjohtaja: ylijohtaja *Tapio Laamanen*, oikeusministeriö

Jäsenet:

Oikeusneuvos *Toni Kaarresalo*, korkein hallinto-oikeus
Kansliapäällikkö *Leena Saukkoriipi*, Rovaniemen hovioikeus
Laamanni *Tommi Vuorialho*, Pohjois-Karjalan käräjäoikeus
Hallintojohtaja *Karoliina Hyvärinen*, Itä-Suomen hallinto-oikeus
Kansliapäällikkö *Karri Tolttila*, Markkinaoikeus ja
Kansliapäällikkö *Anu Sainio*, Vakuutusosasto, kumpikin erityistuomioistuinten edustajana
(sekä heitä ennen kansliapäällikkö *Minna Melender*)
Johtaja *Tiina Kukkonen-Suvivuo*, Tuomioistuinvirasto
Hallintojohtaja *Joanna Autiovuori*, Syyttäjälaitos
Hallintovouti *Taneli Heikkilä*, Ulosottolaitos (sijaistaen johtava hallintovouti *Elina Hirvosta*)
Piirin johtaja *Lasse Fager*, oikeusapu- ja edunvalvontapiirit (ja häntä ennen johtaja *Esa Kyllästinen*)

Lakimies *Esa-Pekka Hänninen*, Rikosseuraamuslaitos
Projektipäällikkö *Taru Ritari*, oikeusministeriö (ja häntä ennen yksikönpäällikkö *Kati Pärnänen*)
Päätöiminen päaluottamusmies *Sari Aho*, JUKO ry henkilöstöjärjestöjen edustajana

Sihteeri: työryhmän pääsihteeri, käräjätuomari *Jennimari Huovinen*